

श्री जिनायनमः ।  
**धर्मसर्वस्वाधिकार**  
तथा  
**कस्तुरीप्रकरण ।**

( कर्ता श्री जयशेखरसूरि तथा हेमविजयगणि )

संस्कृतपरची

गुजरातीमां

बीजी आवृत्तिमुधारीने

छपावी प्रसिद्ध करनार

**श्रावक श्रीमसिंह माणेंक**

निर्णयसागर प्रेस.

संवत् १९६५

सने १९०८

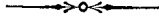
## પ્રસ્તાવના ॥

### । ધર્મસર્વસ્વાધિકારઃ ।

સર્વે જૈન જ્ઞાણીઓને માલુમ થાય જે આપણો આ જૈન ધર્મ સર્વ ધર્મો કરતાં વધારે સૂદ્ધમ રીતે દયામય છે; અને તેથી તેમાં દયા સંબંધિ વિશેષ ઉપદેશ આપેલો છે; જૈનીઓની તેવી સૂદ્ધમ દયા જોડેને આધુનિક સમયના અન્ય દર્શનીઓ તે સંબંધિ પોતાને મનગમતી ચર્ચાઓ કરે છે; પણ આ ગ્રંથ વાંચવાથી તેઓને પોતાને પણ જણાશે કે; આપણાં પુરાણ, સ્મૃતિ, ગીતા આદિક શાસ્ત્રોમાં પણ દયાસંબંધિ કેટલો વધો અમૂલ્ય ઉપદેશ આપેલો છે. વલી કેવલ દયાસંબંધિજ નહીં, પણ માંસજીવણનાં દૂષણ, રાત્રિજોજનનાં દૂષણો, કંદમૂલજીવણના દૂષણો. અણગલ પાણી વાપરવાના દૂષણો વિગેરે અનેક પ્રકારનો તે પુરાણો આદિકમાં ઉપદેશ કરેલો છે; તે ઉપદેશ અંચલગચ્છાધિપતિ આચાર્ય મહારાજ શ્રીજયશેખરસૂરીશ્વરે પુરાણો આદિકમાંથી ઓધરીને અન્ય દર્શનીઓપર ચરેચર મહોટો ઉપકાર કર્યો છે. વલી તે આચાર્ય મહારાજ મહાન વિદ્વાન અને કવિચક્રવર્તી હતા. હાલ પણ તેમના રચેલા મહાન ગ્રંથો માંહેલા, જૈનકુમારસંજવ મહાકાવ્ય, ઉપદેશચિંતામણિ, પ્રબોધચિંતામણિ તથા ધર્મમિલ્લચરિત્ર અદિક ઘણા ગ્રંથો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. અને તે જોવાથી તેમની મહાન વિદ્વત્તા ચરેચર જણાઈ આવે છે.

ત્રીમસિંહ માણેક.

## કસ્તૂરી પ્રકરણ.



આ કસ્તૂરી પ્રકરણ પણ શ્રી હેમવિજયગણિજીએ રચેલું છે, તથા તેમાં જવ્ય લોકો માટે ઘણોજ સારો ઉપદેશ આપેલો છે; તેમ રમણિક અને અલંકારોથી જરેલા, તથા જુદા જુદા ઠંદમાં હોવાથી મનને અત્યંત આપનારા છે.

આ વન્ને ગ્રંથો લોકોને માટે ઉપયોગી જાણીને અમોએ તે મૂલસહિત ગુપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. આ ગ્રંથો મૂલ સંસ્કૃત જાણામાં છે, અને તે જાણાનું સર્વને જાણપણું નહીં હોવાથી અમોએ તેનું શુદ્ધ ગુજરાતી જાણાંતર કરાવી ગુપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

જીમસિંહ માણેક.

# अनुक्रमणिका.

आंक. विषय.	धर्मसर्वस्वाधिकारः	पृष्ठ.
१ अहिंसानो महिमा १	२६ गुरु प्रक्रम ....	७८
२ मांसभक्षणनां दूषणो १०	२७ देव प्रक्रम....	८०
३ ब्राह्मणानुं लक्षण .... १३	२८ विनय प्रक्रम ....	८३
४ मैथुननां दूषणो .... १७	२९ न्याय प्रक्रम ....	८५
५ ब्रह्मचर्यना गुणो .... २२	३० पैशून्य प्रक्रम ....	८८
६ क्रोधनुं स्वरूप .... २४	३१ सत्संग प्रक्रम ....	९०
७ क्षमानुं स्वरूप .... २५	३२ मनःशुद्धि प्रक्रम ....	९२
८ रात्रि भोजननां दूषणो २८	३३ द्युत प्रक्रम ....	९५
९ तीर्थोनो अधिकार.... ३०	३४ मांस प्रक्रम ....	९७
अणगल पाणी वापरवानां दूषणो ३२	३५ मद्य प्रक्रम ....	९९
११ तपनो महिमा .... ३६	३६ वेश्या प्रक्रम ....	१०२
१२ दाननुं माहात्म्य .... ४०	३७ पापद्धि प्रक्रम ....	१०४
१३ अतिथिनुं स्वरूप .... ४७	३८ चौरकी प्रक्रम ....	१०७
१४ मधभक्षणनां दूषणो ४८	३९ परस्त्री प्रक्रम ....	१०९
१५ कंदमूलभक्षणना दूषणो ४९	४० इंद्रिय प्रक्रम ....	११२
<b>कस्तूरी प्रकरण.</b>	४१ दया प्रक्रम ....	११४
१६ द्वारकाव्य.... .... ५६	४२ सत्य प्रक्रम ....	११७
१७ दान प्रक्रम .... ५६	४३ अदत्त प्रक्रम ....	११९
१८ शील प्रक्रम .... ५९	४४ ब्रह्म प्रक्रम ....	१२१
१९ तप प्रक्रम.... .... ६१	४५ परिग्रह प्रक्रम ....	१२३
२० भाव प्रक्रम .... ६३	४६ गुण प्रक्रम ....	१२६
२१ क्रोध प्रक्रम .... ६६	४७ वैराग्य प्रक्रम ....	१२८
२२ मान प्रक्रम .... ६८	४८ विवेक प्रक्रम ....	१३०
२३ माया प्रक्रम .... ७०	४९ ग्रंथकारनी प्रशस्ति १३२	
२४ लोभ प्रक्रम .... ७३	५० श्रीआदिजिन विनति १३८	
२५ पितृ प्रक्रम .... ७५		

શ્રીજિનાય નમઃ  
શ્રીજયશેખરસૂરિણોદ્યુતઃ  
ધર્મસર્વસ્વાધિકારઃ ।

---

શ્રૂયતાં ધર્મસર્વસ્વં, શ્રુત્વા ચૈવાવધાર્યતામ્ ॥  
આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ, પરેષાં ન સમાચરેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ-ધર્મનો રહસ્ય સાંજલો, તથા તે સાંજલીને  
ધારણ કરી રાखો, પોતાને જે વાવતો પ્રતિકૂલ હોય,  
તે પરપ્રતે આચરવી નહીં. ॥ ૧ ॥

યથા ચતુર્ત્તિઃ કનકં પરીક્ષ્યતે, નિર્ઘર્ષણઞ્ચેદનતાપતાડનૈઃ ॥  
તથૈવ ધર્મો વિઙુષા પરીક્ષ્યતે, શ્રુતેન શીલેન તપોદયાગુણૈઃ ૨

અર્થ-જેમ, કષ, ઠેદ, તાપ અને તામન, એ ચાર  
પ્રકારથી સોનાની પરીક્ષા કરાય છે, તેમજ પંક્તિ  
માણસ જ્ઞાન, શીલ, તપ અને દયારૂપ ગુણો  
કરીને ધર્મની પરીક્ષા કરે છે. ॥ ૨ ॥

કથમુત્પદ્યતે ધર્મઃ, કથં ધર્મો વિવર્ધતે ॥  
કથં ચ સ્થાપ્યતે ધર્મઃ, કથં ધર્મો વિનશ્યતિ ॥ ૩ ॥

અર્થ—ધર્મ કેમ ઉત્પન્ન થાય છે? તથા તે કેમ વૃદ્ધિ પામે છે? તથા તેને શીરીતે સ્થિર કરી શકાય છે? તથા શીરીતે તે નાશ થાય છે? (તેનો વિચાર કરવો.)

સત્યેનોત્પદ્યતે ધર્મો, દયા દાનેન વર્ધતે ॥

ક્ષમાયા ચ સ્થાપ્યતે ધર્મઃ, ક્રોધલોજાદિનશ્યતિ ॥ ૪ ॥

અર્થ—સત્યથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે; દયા અને દાનથી તેની વૃદ્ધિ થાય છે; ક્ષમાથી તે સ્થિર થાય છે; તથા ક્રોધ અને લોજાથી તેનો નાશ થાય છે. ॥ ૪ ॥

સર્વે વેદા ન તત્કુર્યુઃ, સર્વે યજ્ઞાશ્ચ જારત ॥

સર્વે તીર્થાંજિષેકાશ્ચ, યત્કુર્યાત્પ્રાણિનાં દયા ॥ ૫ ॥

અર્થ—હે જારત, પ્રાણીઓપરની દયા જે કંઈ (અમૂલ્ય લાજ) કરે છે; તે (લાજ) સઘલા વેદો, સઘલા યજ્ઞો, તથા સર્વે તીર્થોમાં કરેલાં સ્નાનો પણ કરીશકતાં નથી.

અહિંસા સત્યમસ્તેયં, ત્યાગો મૈથુનવર્જનમ્ ॥

એતેષુ પંચસૂક્તેષુ, સર્વે ધર્માઃ પ્રતિષ્ઠિતાઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—અહિંસા (દયા), સત્ય ચોરી નહીં કરવી, તે ( પરિગ્રહનો ) ત્યાગ, અને મૈથુનનું વર્જન; એ પાંચ બાબતો કહેવાથી સર્વે ધર્મોનું પ્રતિપાદન થાય છે. ॥૬॥

અહિંસાલક્ષણો ધર્મો, અધર્મઃ પ્રાણિનાં વધઃ ॥

તસ્માદ્ધર્માર્થિના વત્સ, કર્તવ્યા પ્રાણિનાં દયા ॥ ૭ ॥

અર્થ-દયા છે લક્ષણ જેનું, એવો ધર્મ છે; તથા પ્રાણીઓની જે હિંસા તે અધર્મ છે; માટે હે વત્સ ! ધર્મનાં અર્થિ માણસે પ્રાણીઓની દયા કરવી. ॥ ૭ ॥

ધ્રુવં પ્રાણિવધો યજ્ઞે, નાસ્તિ યજ્ઞસ્ત્વહિંસકઃ ॥

સર્વસત્ત્વેષુ હિંસૈવ, યદા યજ્ઞો યુધિષ્ઠિરઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ-યજ્ઞમાં સ્વરેખર પ્રાણીનો વધ છે; માટે હે યુધિષ્ઠર ! યજ્ઞ હિંસા વિનાનો નથી, માટે જો યજ્ઞ કરીએ તો સર્વ પ્રાણીઓમાં હિંસા થાય છે. ॥ ૮ ॥

ઇંદ્રિયાણિ પશૂન્ કૃત્વા, વેદીં કૃત્વા તપોમયીં ॥

અહિંસામાહુતિં કૃત્વા, આત્મયજ્ઞં યજામ્યહમ્ ॥ ૯ ॥

અર્થ-વિષ્ણુ જગવાંન કહે છે કે, હે યુધિષ્ઠિર ! ઇંદ્રિયો-રૂપી પશુને કરીને, તથા તપરૂપ વેદી કરીને, અને દયા-રૂપી આહુતી કરીને, હું આત્મરૂપી યજ્ઞ કરું તું. ॥ ૯ ॥

યૂપં ઋત્વા પશુન્ હત્વા, કૃત્વા રુધિરકર્દમમ્ ॥

યદૈવં ગમ્યતે સ્વર્ગે, નરકે કેન ગમ્યતે ॥ ૧૦ ॥

અર્થ-પશુને બાંધવાનો યજ્ઞસ્તંત્ર ઠેદીને, તથા પશુને હાણીને, અને લોહીનો કર્દમ કરીને, જ્યારે સ્વર્ગે જવાતું હોય, તો હે યુધિષ્ઠિર ! પઠી નરકે કોણ જશે !!! ॥ ૧૦ ॥

મહાજારતનાં શાંતિપર્વમાં પ્રથમ પદમાં કહ્યું છે કે,

માતૃવત્પરદારાણિ પરઙ્ગવ્યાણિ લોષ્ટવત્ ॥

આત્મવત્સર્વજૂતેષુ, યઃ પશ્યતિ સ પશ્યતિ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જે માણસ પરસ્ત્રીઓને માતાનીપેઠે જુએ છે, તથા પરદ્રવ્યને ઢેફાંનીપેઠે જુએ છે, તથા સર્વ પ્રાણીઓને વિષે જે પોતાના આત્માનીપેઠે જુએ છે; તેજ તત્ત્વથી જોનારો છે. ॥ ૧૧ ॥

અહિંસા સર્વજીવાનાં, સર્વજ્ઞૈઃ પરિજ્ઞાપિતા ॥

इदं हि मूलं धर्मस्य, शेषस्तस्यास्ति विस्तरः ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—સર્વ જીવોપ્રતે દયા રાખવી, એમ સર્વજ્ઞોએ કહેલું છે, કેમકે, તે અહિંસાજ ધર્મનું મૂલ છે; અને બાકીનાં સત્યાદિક તો તેનો વિસ્તાર છે. ॥ ૧૨ ॥

અહિંસા પ્રથમં પ્રોક્તા, યસ્માત્સર્વજગત્પ્રિયા ॥

तस्मात्સर्वप्रयत्नेन, कर्तव्या सा विचक्षणैः ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—અહિંસા (દયા) સર્વથી પેહેલી કહેલી છે; કેમકે, તે સમસ્ત જગતને પ્રિય છે; માટે વિચક્ષણ પુરુષોએ સર્વ પ્રયત્ને કરીને તે દયાજ કરવી ॥ ૧૩ ॥

यथा मम प्रियाः प्राणा,स्तथा तस्यापि देहिनः ॥

इति मत्वा प्रयत्नेन, त्याज्यः प्राणिवधो बुधैः ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—જેમ મારા પ્રાણ મને વહાલા છે, તેમ તે પ્રાણીને પણ તેના પ્રાણ વહાલા છે; એમ માનીને પ્રયત્ન-પૂર્વક પંક્તિતોએ જીવહિંસાનો ત્યાગ કરવો ॥ ૧૪ ॥

मरिष्यामीति यदुःखं, पुरुषस्येह जायते ॥

શક્યસ્તેનાનુમાનેન, પરોઽપિ પરિરક્તિમ્ ॥ ૧૫ ॥



અર્થ—આ ડુનીઆમાં “ હું મરી જશ ” એવા વિચારથી માણસને જે ડુઃખ થાય છે, તે અનુમાનથી પરજીવનું પણ રક્ષણ કરી શકાય છે. ॥ ૧૫ ॥

ઉદયતં શસ્ત્રમાલોક્ય, વિષાદઞ્જયવિહ્વલાઃ ॥

જીવાઃ કંપંતિ સંત્રસ્તા, નાસ્તિ મૃત્યુસમં ઞયમ્ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—જગામેલા શસ્ત્રને જોઈને, શ્વેદ અને ઞયથી વિહ્વલ થઈલા જીવો, ત્રાસ પામતા થકા કંપે છે, કેમકે, મૃત્યુ સમાન બીજો ઞય નથી. ॥ ૧૬ ॥

કંટકેનાપિ વિઘ્નસ્ય, મહતી વેદના ઞવેત્ ॥

ચક્રકુંતાસિશક્ત્યાદ્યૈર્નિઘ્નમાનસ્ય કિં પુનઃ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—કાંટાથી વિંધાઈલા પ્રાણીને પણ જ્યારે મોટી વેદના થાય છે, ત્યારે ચક્ર, જાહું, તલવાર, તથા બરછી આદિકથી ઠેદાતા પ્રાણીની વેદનાની તો વાતજ શી કરવી ? ॥ ૧૭ ॥

દીયતે માર્યમાણસ્ય, કોટિં જીવિતમેવવા ॥

ધનકોટિં ન ગ્રહણીયા,ત્સર્વો જીવિતમિહ્નતિ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—મરતા એવા પ્રાણીને ક્રોધ ધન અથવા જો જીવિત આપીએ, તો તે ક્રોધ ધનને ગ્રહણ નહીં કરે; પણ જીવિતને ગ્રહણ કરશે; કેમકે સર્વ પ્રાણી જીવિતને ઇચ્છે છે. ॥ ૧૮ ॥

યદ્દયાત્કાંચનં મેરુઃ, કૃત્સ્નાં ચાપિ વસુંધરામ્ ॥

સાગરં રત્નપૂર્ણવા, નચ તુલ્યમહિંસયા ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—સોનાનો મેરૂ પર્વત આપે, અને સમસ્ત પૃથ્વીને આપે, અથવા રત્નથી ઝરેલો સમુદ્ર આપે, પણ તે અહિંસાની તુલ્ય આવતું નથી. ॥ ૧૯ ॥

યો યત્ર જાયતે જંતુઃ, સ તત્ર રમતે ચિરમ્ ॥

તતઃ સર્વેષુ જૂતેષુ, દયાં કુર્વંતિ સાધવઃ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—જે પ્રાણી જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં લાંબા કાલસુધિ આનંદ મેલવે છે, તેથી ઉત્તમ માણસો સર્વ પ્રાણીઓપ્રતે દયા કરે છે. ॥ ૨૦ ॥

અમેધ્યમધ્યે કીટસ્ય, સુરેન્દ્રસ્ય સુરાલયે ॥

સમાના જીવિતાકાંદા, તુલ્યં મૃત્યુજયં હ્યયોઃ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—વિષ્ટામાં રહેલા કીટાને, તથા દેવલોકમાં રહેલા ઇન્દ્રને જીવિતની ઇચ્છા સરખીજ છે; અને વલી તેઓ બન્નેને મૃત્યુનો જય પણ તુલ્યજ છે. ॥ ૨૧ ॥

અહિંસા સર્વજીવાના, માજન્માપિહિ રોચ્યતે ॥

નિત્યમાત્મનો વિષયે, તસ્માત્થ્યેયા પરેષ્વપિ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—સર્વ જીવોને અહિંસા જન્મથી માંનીનેજ રૂચે છે, માટે પોતાને વિષે જેમ, તેમ પરને વિષે પણ પ્રાણીજ વર્તવું. ॥ ૨૨ ॥

જીવાનાં રક્ષણં શ્રેષ્ઠં, જીવા જીવિતકાંદિણઃ ॥

તસ્માત્સમસ્તદાનાના, મજ્જયદાનં પ્રશસ્યતે ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—જીવોનું રક્ષણ કરવું, તે ઉત્તમ કાર્ય છે; કેમકે, જીવો જીવિતની ઇચ્છા રાખે છે, માટે સઘલા દાનોમાં અન્નદાન પ્રશંસા કરવા લાયક છે. ॥ ૨૩ ॥

अहिंसा प्रथमं पुष्पं, पुष्पमिन्द्रियनिग्रहः ॥

सर्वचूतदयापुष्पं, क्षमापुष्पं विशेषतः ॥ २४ ॥

ध्यानपुष्पं तपःपुष्पं, ज्ञानपुष्पं च सप्तमम् ॥

सत्यं चैवाष्टमं पुष्पं, तेन तुष्यन्ति देवताः ॥ २५ ॥

अर्थ-पेहेलुं पुष्प अहिंसा, बीजुं पुष्प इंद्रीओनो निग्रह, त्रीजुं पुष्प सर्व प्राणीओमां दया, चोथुं पुष्प विशेषे करीने क्षमा, पांचमुं पुष्प ध्यान, ठतुं पुष्प तप, सातमुं पुष्प ज्ञान, अने आठमुं पुष्प सत्य ठे, एवी रीतनां पुष्पोथी (पूजन करवाथी) देवताओ प्रसन्न थाय ठे.

पृथिव्यामप्यहं पार्थ, वायावग्नौ जलेऽप्यहम् ॥

वनस्पतिगतश्चाहं, सर्वचूतगतोऽस्म्यहम् ॥ २६ ॥

अर्थ-वल्ली हे युधिष्ठिर!! पृथ्वीमां, वायुमां, अग्निमां, जलमां अने वनस्पतिमां पण हुं प्राप्त थएलो हुं, अने एवी रीते पांचे चूतोमां हुं प्राप्त थएलो हुं. ॥ २६ ॥

यो मां सर्वगतं ज्ञात्वा, नच हिंसेत्कदाचन ॥

तस्याहं न प्रणिश्यामि, स च मे न प्रणिश्यति ॥ २७ ॥

अर्थ-जे माणस मने सर्व व्यापक जाणीने, कोइ वखते हिंसा करतो नथी, ते माणसप्रतेथी हुं दूर जइश नहीं, तथा ते मारार्थी दूर जशे नहीं. ॥ २७ ॥

यो ददाति सहस्राणि, गवामश्वशंतानि वा ॥

अजयं सर्वसत्वेज्य, स्तदानमतिरिच्यते ॥ २८ ॥

अर्थ-जे माणस हजारो गायो तथा सैंकनो घोडाओ आपे ठे, (ते कंइ हिसाबमां नथी) पण जे माणस

સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતે અન્નયદાન આપે છે, તે દાન સર્વથી શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. ॥ ૨૮ ॥

કસ્તિવ્રજાનાં સહસ્રંતુ, યો વિજેન્યઃ પ્રયન્નતિ ॥

एकस्य जीवितं दद्यात्, कदां नाप्यतिषोरुशीम् ॥ २९ ॥

અર્થ—જે માણસ બ્રાહ્મણો પ્રતે હજારો હાથીઓનું દાન આપે છે, તે પણ શું હિસાબમાં છે? કેમકે, જે માણસ એકજ પ્રાણીપ્રતે જીવિતદાન આપે છે, તેની સાથે તે સોલમે હિસે પણ નથી. ॥ ૨૯ ॥

ततो जूयस्तरो धर्मः, कश्चिदन्यो न जूतले ॥

प्राणिनां जयजीताना, मज्जयं यत्प्रदीयते ॥ ३० ॥

અર્થ—માટે હું યુધિષ્ઠર!! જયજીત અણ્ણા પ્રાણીઓને જે અન્નયદાન આપવું, તેથી વધારે વીજો કોઈ પણ ધર્મ આ પૃથ્વીપર નથી. ॥ ૩૦ ॥

वरमेकस्य सत्वस्य, दद्यादन्नयदक्षिणाम् ॥

नतु विप्रसहस्रेभ्यो, गोसहस्रमलंकृतम् ॥ ३१ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર!! એક પ્રાણી પ્રતે અન્નયદાનની દક્ષિણાદેવી તે શ્રેષ્ઠ છે, પણ હજારો બ્રાહ્મણોપ્રતે, આઝૂષણયુક્ત હજારો ગાયોદેવી તે શ્રેષ્ઠ નથી. ૩૧

अन्नयं सर्वसत्त्वेभ्यो, यो ददाति दयापरः ॥

तस्य देहवियुक्तस्य, जयं नास्ति कुतस्तनः ॥ ३२ ॥

અર્થ—જે માણસ સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતે, દયામાં તત્પર થયો થકો અન્નયદાન આપે છે, તે માણસને મૃત્યુ બાદ પણ કોઈ જગોણ જય પ્રાપ્ત થતો નથી. ॥ ૩૨ ॥

હેમધેનુવરાદીનાં, દાતારઃ સુલજ્ઞા જુવિ ॥

દુર્લજ્ઞઃ પુરુષો લોકે, યઃ પ્રાણિષ્વજ્ઞયપ્રદઃ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—સુવર્ણ, ગાય, અને વરદાનનાં દેનારાઓ તો આ પૃથ્વીમાં સુલજ્ઞ હોય છે, પણ જે માણસ પ્રાણીઓ પ્રતે અજ્ઞયદાન આપે છે, તેવો માણસ આ દુનીઆમાં દુર્લજ્ઞ છે. ॥ ૩૩ ॥

મહતામપિ દાનાનાં, કાલેન ક્ષીયતે ફલમ્ ॥

જીતાજ્ઞયપ્રદાનસ્ય, ક્ષય એવ ન વિદ્યતે ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—મોટાં દાનોનું પણ ફલ કાલે કરીને ક્ષય પામે છે, પણ બીતા એવા પ્રાણીને અજ્ઞયદાન દેવાનું જે ફલ, તેનો ક્ષયજ થતો નથી. ॥ ૩૪ ॥

યથા મેઽપ્રિયો મૃત્યુઃ, સર્વેષાં પ્રાણિનાં તથા ॥

તસ્માન્મૃત્યુજ્ઞયત્રસ્તા, સ્નાતવ્યાઃ પ્રાણિનોબુધૈઃ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—વહ્લી હે યુધિષ્ઠર! એમ વિચારવું કે જેમ મને પોતાને મૃત્યુ અપ્રિય લાગે છે, તેમ સર્વ પ્રાણીઓને પણ તે અપ્રિય લાગે છે; માટે કાહ્યા માણસોએ મૃત્યુનાં જ્ઞય-થી જ્ઞયજીત થણા પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવું. ॥ ૩૫ ॥

એકતઃ કૃતવઃ સર્વેઃ સમગ્રવરદક્ષિણાઃ ॥

એકતો જ્ઞયજીતસ્ય, પ્રાણિનઃ પ્રાણરક્ષણમ્ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—વહ્લી હે યુધિષ્ઠર! એક વાજુ સઘલા વર-દાનની દક્ષિણાવાલા સર્વે યજ્ઞો અને બીજી તરફ જ્ઞયજીત થણા પ્રાણીનાં પ્રાણનું રક્ષણ કરવું; ( તે વધારે શ્રેષ્ઠ છે. ) ॥ ૩૬ ॥

સર્વસત્ત્વેષુ યદ્દાન, મેકસત્ત્વે ચ યા દયા ॥

સર્વદાનપ્રદાનાધિ, દયૈવૈકા પ્રશસ્યતે ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતે જે સુવર્ણ આદિકનું દાન આપવું, અને એક પ્રાણીપ્રતે દયા રાખવી! તેમાં પણ તે સર્વ પ્રાણીપ્રતે સુવર્ણ આદિકનાં દાનથી પણ એક પ્રાણી પ્રતેની દયા વધારે પ્રશંસવા લાયક છે. ॥ ૩૭ ॥

એકતઃ કાંચનં મેરું, બહુરત્નાં વસુંધરામ્ ॥

એકસ્ય જીવિતં દદ્યા, ન ચ તુલ્યં યુધિષ્ઠિર ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! એક બાજુથી સોનાનો મેરુ પર્વત તથા બહુરત્નવાહ્ની પૃથ્વી આપે, અને એક પ્રાણીને જીવિતદાન આપે પણ તે બન્ને સરખા નથી. ૩૮  
યૂકામત્કુણદંશાદીન્, યે જંતુંસ્તુદતસ્તનું ॥

પુત્રવત્પરિરક્ષંતિ, તે નરાઃ સ્વર્ગગામિનઃ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! જે માણસો શરીરને પીઠા કરતા એવા પણ જુ, માંકડ તથા માંસ આદિકનું પુત્રની પેઠે રક્ષણ કરે છે, તે માણસો સ્વર્ગમાં જનારાઓ છે. ॥ ૩૯ ॥

ન ગંગા નચ કેદારં, ન પ્રયાગં ન પુષ્કરં ॥

ન જ્ઞાનં નચ હોમશ્ચ, ન તપો ન જપક્રિયા ॥ ૪૦ ॥

ન ધ્યાનં નૈવ ચ સ્નાનં, ન દાનં નાપિ સત્ક્રિયા ॥

સર્વે તે નિષ્ફલ્લા યાંતિ, યસ્તુમાંસં પ્રયજ્ઞતિ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! જે માણસ માંસનું દાન આપે છે, તેની ગંગા, કેદારનાથ, પ્રયાગ પુષ્કર વિગેરેની

યાત્રા તથા તેનું જ્ઞાન, હોમ, તપજપની ક્રિયા, ધ્યાન, સ્નાન, દાન વિગેરે સઘલી ક્રિયાઓ નિષ્ફલ જાય છે. ૪૦

શુક્રશોણિતસંજ્ઞત, મમેધ્યં માંસમુચ્યતે ॥

યસ્માદમેધ્યસંજ્ઞતં, તસ્માન્નિષ્ઠો વિવર્જયેત્ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! વીર્ય તથા રુધિરથી ઉત્પન્ન થયેલું એવું માંસ વિષ્ટાસરણુ અપવિત્ર કહેવાય છે, માટે એવી રીતે અપવિત્રતાવાળું માંસ રાહ્યા પુરુષે તજવું જોઈએ ॥ ૪૧ ॥

અમેધ્યં યદજઘ્યત્વા, ન્માનુષ્યૈરપિ વર્જિતમ્ ॥

દિવ્યોપજોગાન્ જુંજંતો, માંસં દેવા ન જુંજતે ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! અજઘ્ય હોવાથી અપવિત્ર એવી વિષ્ટા મનુષ્યોએ પણ તજી છે, ત્યારે દિવ્ય જોગોને જોગવતા એવા દેવો વિષ્ટાતુલ્ય માંસનું જઘ્ણ કરતાજ નથી. ॥ ૪૨ ॥

દેવાનામગ્રતઃ કૃત્વા, ઘોરં પ્રાણિવધં નરાઃ ॥

યે જઘ્યંતિ માંસં ચ, તે વ્રજંત્યધમાં ગતિમ્ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—જે માણસો દેવોની આગલ જયંકર એવો પ્રાણીઓનો વધ કરીને, માંસ જઘ્ણ કરે છે, તે માણસો નરક આદિક અધમ ગતિમાં જાય છે. ॥ ૪૩ ॥

માંસં પુત્રોપમં મત્વા, સર્વમાંસાનિ વર્જયેત્ ॥

દયાદાનવિશુદ્ધ્યર્થ, રૂષિર્નિર્વર્જિતં પુરા ॥ ૪૪ ॥

અર્થ-માંસને પુત્રસમાન જાણીને, સર્વ પ્રાણીઓનાં માંસનો ત્યાગ કરવો, કેમકે, અગાઉ પણ ઋષિઓએ દયા અને દાનની શુદ્ધિમાટે તે તજેલું છે. ॥ ૪૪ ॥

ન ગ્રાહ્યાનિ ન દેયાનિ, ષડ્ વસ્તૂનિ ચ પંક્તિઃ ॥

અગ્નિર્મધુ વિષં શસ્ત્રં, મદ્યં માંસં તથૈવચ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ-અગ્નિ, મધ, વિષ, શસ્ત્ર, મદિરા અને માંસ એ ઠ વસ્તુઓ પંક્તિઓ ગ્રહણ કરવી નહીં, તેમ જોશને દેવી પણ નહીં. ॥ ૪૫ ॥

યાવંતિ પશુરોમાણિ, પશુગાત્રેષુ ઞારત ॥

તાવદ્ધર્ષસહસ્રાણિ, પચ્યંતે પશુઘાતકાઃ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ-વલી હે ઞારત ! પશુનાં શરીરપર જેટલાં રૂવાં હોય છે, તેટલા હજાર વર્ષો સુધી પશુહિંસા કરનારાઓ પકાવાય છે. ॥ ૪૬ ॥

આકાશગામિનો વિપ્રાઃ, પતિતા માંસઞ્જઘ્ણાત્ ॥

વિપ્રાણાં પતનં દૃષ્ટ્વા, તસ્માન્માંસં ન ઞહ્યેત્ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ-વલી હે યુધિષ્ઠર ! આકાશમાં ગમન કરનારા એવા પણ બ્રાહ્મણો માંસ ઞહ્ણથી પતિત થઈ જાય છે, માટે એવી રીતે બ્રાહ્મણોનું પતન જોશને, માંસ ઞહ્ણ કરવું નહીં. ॥ ૪૭ ॥

ઘાતકશ્ચાનુમંતા ચ, ઞહ્ણકઃ ક્રયવિક્રયી ॥

લિપ્યંતે પ્રાણિઘાતેન, પંચાપ્યેતે યુધિષ્ઠિર ॥ ૪૮ ॥

અર્થ-વલી હે યુધિષ્ઠર ! પ્રાણીની ઘાત કરનાર, તથા પ્રાણીઘાતની આજ્ઞા આપનાર, માંસનું ઞહ્ણ



કરનાર, માંસ વેચાતું લેનાર તથા માંસ વેચાતું  
 દેનાર એ પાંચે જીવહિંસાથી દ્વિષ્ઠ થાય છે, અર્થાત્  
 એ પાંચેને જીવહિંસા લાગે છે ॥ ૪૮ ॥

કિં જાપહોમનિયમૈ, સ્તીર્થસ્નાનૈશ્ચ જારત ॥

યદિ ખાદંતિ માંસાનિ, સર્વમેવ નિરર્થકમ્ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ—હે જારત! જો માંસનું જઘ્ણ કરાય, તો  
 પઠી જાપ, હોમ, નિયમ, તથા તીર્થસ્નાનથી શું થવાનું  
 છે !!! કેમકે માંસ જઘ્ણથી તે સઘળું નિરર્થક છે.

પ્રજાસં પુષ્કરં ગંગા, કુરુદ્દેત્રં સરસ્વતી ॥

દેવિકા ચંદ્રજાગાચ, સિંધુશ્ચૈવ મહાનદી ॥ ૫૦ ॥

एतैस्तीर्थैर्महापुण्यं, यःकुर्यादजिषेचनम् ॥

અજઘ્ણં ચ માંસસ્ય, નચ તુલ્યં યુધિષ્ઠિર ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! પ્રજાસ, પુષ્કર, ગંગા, કુરુ-  
 દ્દેત્ર, સરસ્વતી, દેવિકા, ચંદ્રજાગા, સિંધુ, તથા મહા-  
 નદી, ઇત્યાદિ તીર્થોની યાત્રા કરીને પણ જે મહાપુણ્ય  
 ઉપાર્જન કરે છે, તે અંને માંસનું નહીં જઘ્ણ કરવું તે,  
 વન્ને તુલ્ય નથી, અર્થાત્ તે વધાં તીર્થોની યાત્રા કરતાં  
 પણ માંસનું જઘ્ણ નહીં કરવું તે વધારે શ્રેષ્ઠ છે.

केके नु ब्राह्मणाः प्रोक्ताः, किंवा ब्राह्मणलक्षणम् ॥

एतदिहामि विज्ञातुं, तन्मे कथय सुव्रत ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—(હવે અહીં યુધિષ્ઠર, જગવાન શ્રીવિષ્ણુને પૂછે  
 છે કે, હે જગવન્,) બ્રાહ્મણો કયા કયા કહેલા છે? અંને

બ્રાહ્મણનું લક્ષણ શું છે ? તે જાણવાની મારી ઇચ્છા છે,  
માટે હે ઉત્તમ આચરણવાલા ! તે તમો મને કહો? ૫૨  
ત્યારે હવે જગવાન વિષ્ણુ તેને કહે છે.

હ્રમાઽદંત્રો દયા દાનં, સત્યં શીલં ધૃતિર્ઘૃણા ॥

વિદ્યા વિજ્ઞાન માસ્તિક્ય, મેતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર ! હ્રમા, નિષ્કપટપણું, દયા, દાન,  
સત્ય, શીલ, ધીરજ, લજ્જા, વિદ્યા, કલા તથા આસ્તિ-  
કપણું, એટલાં બ્રાહ્મણનાં લક્ષણો છે. ॥ ૫૩ ॥

સત્યં બ્રહ્મ તપો બ્રહ્મ, બ્રહ્મ ચૈન્દ્રિયનિગ્રહઃ ॥

સર્વજૂતદયા બ્રહ્મ, એતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—સત્ય, તપ, ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, તથા સર્વ  
પ્રાણીઓમાં દયા, એ ચારે બ્રહ્મ કહેવાય છે, અને  
તેજ બ્રાહ્મણનું લક્ષણ છે. ॥ ૫૪ ॥

શૂદ્રોઽપિ શીલસંપન્નો, ગુણવાન્ બ્રાહ્મણો મતઃ ॥

બ્રાહ્મણોઽપિક્રિયાહીનઃ શૂદ્રાદપ્યધમો જન્વેત્ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર ! જાતિએ કરીને શૂદ્ર હોય  
પણ તે જો શીલયુક્ત તથા ગુણવાન હોય, તો તેને  
બ્રાહ્મણ માનેલો છે, અને જાતિથી જે બ્રાહ્મણ હોય,  
પણ જે શીલ આદિક ક્રિયાથી હીન હોય, તે શૂદ્ર  
થકી પણ મહા અધમ થાય છે. ॥ ૫૫ ॥

સર્વજાતિષુ ચાંન્દાલાઃ, સર્વજાતિષુ બ્રાહ્મણાઃ ॥

બ્રાહ્મણેષ્વપિ ચાંન્દાલા, શ્રાંન્દાલેષ્વપિ બ્રાહ્મણાઃ ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—માટે હે યુધિષ્ઠર ! સર્વ જાતિઓમાં ચાંદાલ  
હોય છે, અને સર્વ જાતિઓમાં બ્રાહ્મણો પણ હોય  
છે, તેમ બ્રાહ્મણોમાં ચાંદાલ હોય છે, અને ચાંદા-  
લોમાં પણ બ્રાહ્મણો હોય છે. ॥ ૫૬ ॥

બ્રાહ્મણો બ્રહ્મચર્યેણ, યથા શિલ્પેન શિલ્પિકઃ ॥

અન્યથા નામમાત્રં સ્યા, દિંગ્ગોપકકીટવત્ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—જેમ શિલ્પકલાથી શિલ્પી કહેવાય છે, તેમ  
બ્રહ્મચર્યથી બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, અને તેથી ઊલટી રીત-  
નો તો, જેમ “દિંગ્ગોપ” એવા નામનો કીડો કહેવાય  
છે, તેમ નામમાત્ર બ્રાહ્મણ કહેવાય છે. ॥ ૫૭ ॥

અવ્રતાશ્ચ દુરાચારા, યત્ર ઋદ્યચરા વિજાઃ ॥

તં ગ્રામં દંમ્યેઙ્ગાજા, ચૌરઋક્તપ્રદાયકમ્ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—વહ્લી હે યુધિષ્ઠર ! જે ગામમાં વ્રતવિનાના,  
દુરાચારી, અને ઋક્ષા માગનારા એવા બ્રાહ્મણો વસતા  
હોય, તે ગામને, ચોરને જાતું દેનારું જાણીને, રાજાએ  
તે ગામનો દંડ કરવો જોઈએ. ॥ ૫૮ ॥

ઋતુકાલે વ્યતિક્રાંતે, યસ્તુ સેવેત મૈથુનમ્ ॥

બ્રહ્મહત્યા ફલં તસ્ય, સૂતકં ચ દિને દિને ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—ઋતુકાલ ગયા બાદ જે મૈથુન સેવે તેને બ્રહ્મ-  
હત્યાનું ફલ, તથા દીનદીન પ્રતે સૂતક લાગે છે. ॥ ૫૯ ॥

યે સ્ત્રીજંઘોરુસંસ્પૃષ્ઠાઃ, કામગૃધ્રાશ્ચ યે વિજાઃ ॥

યે ચરિતોઽધમા વ્રષ્ટા સ્તેઽપિ શુદ્ધા યુધિષ્ઠિર ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—જે બ્રાહ્મણો સ્ત્રીની જંઘા અને સાથલોને સ્પર્શ કરીને રહેલા છે, તથા જેઓ વિષયસુખમાં લોલુપી થઈને પડેલા છે, અને જેઓ પોતાનાં આચરણોથી ત્રિષ્ટ થઈ ગયા છે, તેઓને પણ હે યુધિષ્ઠર ! શુદ્ધ જાણવા.૬૦

यस्तु रक्तेषु दंतेषु, वेदमुच्चरते द्विजः ॥

अमेध्यं तस्य जिह्वाग्रे, सूतकं च दिने दिने ॥ ६१ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર ! જે બ્રાહ્મણ, પોતાનાં દાંતો અલ્પતા આદિકથી રંગીને વેદનો ઉચ્ચાર કરે છે, તેની જીજ્ઞનાં અગ્ર જાગપર વિષ્ટા જાણવી, તથા તેને દિન દિનપ્રતે સૂતક આવે છે. ॥ ૬૧ ॥

हस्ततलप्रमाणां तु, यो जूमिं कर्षति द्विजः ॥

नश्यते तस्य ब्रह्मत्वं, शूद्रत्वं त्वन्निजायते ॥ ६२ ॥

અર્થ-જે બ્રાહ્મણ હાથનાં તલ્લીઆં જેટલી પણ  
જૂમિને છેડે છે, તેનું બ્રહ્મપણું નાશ પામે છે, તથા  
તેને શુદ્ધપણું પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૬૨ ॥

कृषिवाणिज्यगोरक्षां, राजसेवां तथाधमाम् ॥

ये ब्राह्मणाः प्रकुर्वन्ति, वृषत्वास्ते न संशयः ॥ ६३ ॥

અર્થ-વલી હે યુધિષ્ઠર ! જે બ્રાહ્મણો સ્વેતી, વેપાર રાજ્ય, તથા અધમ એવી રાજસેવા કરે છે, તે બ્રાહ્મણોને નીચ શુદ્ર જાણવા, તેમાં સંશય નથી. ॥ ૬૩ ॥

यद्वत्काष्ठमयो हस्ती, यद्वच्चर्ममयो मृगः ॥

ब्राह्मणस्तु क्रियाहीन, स्वयस्ते नामधारकाः ॥ ६४ ॥

અર્થ—લાકમ્હાનો હાથી, અને ચાંબમ્હાનો હરિણ,  
તથા ક્રિયા વિનાનો બ્રાહ્મણ, તે ત્રણે પક્ષે તામ ધ-  
રાવનારાઓ છે. ॥ ૬૪ ॥

અવતનામશીલાનાં, જાતિમાત્રોપજીવિસંહી  
સહસ્રમુચિતાનાં તુ, બ્રહ્મત્વં નોપજાયતે ॥ ૬૫ ॥

અર્થ—વ્રતવિનાનાં, શીલવિનાના, અને જાતિમા-  
ત્રથી આજીવિકા ચલાવનારા, એવા હજારો બ્રાહ્મ-  
ણોને પણ બ્રહ્મણું પ્રાપ્ત થતું નથી. ॥ ૬૫ ॥

યે સ્ત્રીવશંગતા નિત્યં, વિશ્વાસોપહતાશ્ચ યે ॥

યે સ્ત્રીપાદરજઃ સ્પૃષ્ટા, સ્તેऽપિ શૂદ્રા યુધિષ્ઠિર ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર!! જે માણસો હમેશાં સ્ત્રીને  
વશ રહેલા છે, તથા જેઓ વિશ્વાસઘાતી છે, અને  
સ્ત્રીનાં પગની રજથી સ્પર્શ કરાણલા છે, તે પણ  
શુદ્રો જાણવા. ॥ ૬૬ ॥

આરંજે વર્તમાનસ્ય, હિંસકસ્ય યુધિષ્ઠિર ॥

ગૃહસ્થસ્ય કુતઃ શૌચં, મૈથુનાગ્નિરતસ્ય ચ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! આરંજમાં વર્તતા, તથા  
હિંસક, અને મૈથુનમાં રક્ત રહેલા એવા ગૃહસ્થને  
પવિત્રતા ક્યાંથી હોય? ॥ ૬૭ ॥

મૈથુનં યે ન સેવંતે, બ્રહ્મચારા દૃઢવ્રતાઃ ॥

તે સંસારસમુદ્રસ્ય, પારં ગહંતિ સુવ્રતાઃ ॥ ૬૮ ॥

અર્થ—વહ્ની જેઓ મૈથુન સેવતા નથી, તથા બ્રહ્મચર્ય રૂપી દૃઢવ્રતને પાલે છે, એવા ઉત્તમ આચરણવાલા બ્રાહ્મણો સંસારરૂપી સમુદ્રનાં પારને પામે છે. ॥૬૬॥

હલકર્ષણકર્માણિ, यस્ય વિપ્રસ્ય વર્તતે ॥

સ નહિ બ્રાહ્મણઃ પ્રોક્તઃ, કિં તુ શૂદ્રો યુધિષ્ઠિર ॥ ૬૯ ॥

અર્થ—જે બ્રાહ્મણને હલ આદિક સ્વેતીનું કાર્ય હોય છે, તેને બ્રાહ્મણ કહેલો નથી, પણ હે યુધિષ્ઠર!! તેને તો શુદ્ર કહેલો છે. ॥ ૬૯ ॥

હિંસકોઽનૃતવાદી ચ, ચૌર્યોપરતશ્ચ યઃ ॥

પરદારોપસેવી ચ, સર્વે તે પતિતા દ્વિજાઃ ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—હિંસા કરનાર, જૂઠાબોલો, ચોરીમાં રક્ત, તથા જે પરસ્ત્રીને સેવનારો છે, એવા સઘલા બ્રાહ્મણોને વટલેલા જાણવા. ॥ ૭૦ ॥

સ્વાધ્યાયહીના વૃષલાઃ, પરકર્મોપજીવિનઃ ॥

આકાશગામિનો વિપ્રાઃ સર્વજાતિષુ નિંદિતાઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—સ્વાધ્યાયથી હીન, વાયલા, તથા પારકી ચાકરી કરીને આજીવિકા ચલાવનારા, અને આકાશગમન કરનારા એવા બ્રાહ્મણો સર્વે જાતિઓમાં નિંદાયેલા છે. ॥ ૭૧ ॥

ગોવિક્રયાસ્તુ યે વિપ્રા, જ્ઞેયાસ્તે માતૃવિક્રયાઃ ॥

તૈર્હિ દેવાશ્ચ વેદાશ્ચ, વિક્રીતા નાત્ર સંશયઃ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—વહ્ની જે બ્રાહ્મણો ગાયને વેચનારા છે, તેઓને પોતાની માતાના વેચનારા જાણવાં, વહ્ની તેથી તેઓએ દેવ તથા વેદોને પણ વેચ્યા સમજવા, તેમાં સંશય નથી.

બ્રહ્મચર્યતપોયુક્તાઃ, સમાનલોહકાંચનાઃ ॥

સર્વજૂતદયાવંતો, બ્રાહ્મણાઃ સર્વજાતિષુ ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—જેઓ બ્રહ્મચર્ય અને તપેં કરીને યુક્ત છે, તથા જેઓને માટીનું ઢેફું અને સુવર્ણ બન્ને સરખાં છે, તથા જેઓ સર્વ પ્રાણીઓમાં દયાવાલા છે, એવા માણસો સર્વ જાતિઓમાં પણ બ્રાહ્મણો કહેવાય છે. ॥ ૭૩ ॥

ત્યક્તદારાઃ સદાચારા, યુગ્મજોગા જિતેન્દ્રિયાઃ ॥

જાયંતે ગુરવો નિત્યં, સર્વ મૂતાન્નયપ્રદાઃ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—તજેલી છે સ્ત્રીઓ જેઓએ, તથા સદાચાર-વાલા, તજેલા છે જોગોજેઓએ, તથા જીતેલી છે ઇન્દ્રિયો જેઓએ, એવા તથા સર્વ પ્રાણીઓપર દયા રાખનારા, એવા બ્રાહ્મણો હમેશાં ગુરૂતરિકે થાય છે. ॥ ૭૪ ॥

અધિત્ય ચતુરો વેદાન્, સાંગોપાંગાન્ ચિકિત્સિકાન્ ॥

શૂદ્રાત્પ્રતિગૃહં કૃત્વા, સ્વરો જવતિ બ્રાહ્મણઃ ॥ ૭૫ ॥

અર્થ—અંગોપાંગ સહિત, તથા વૈદકયુક્ત એવા ચાર વેદોને જાણીને, જે બ્રાહ્મણ શુદ્રથકી પ્રતિગ્રહ કરે છે, તે ગધેફો થાય છે. ॥ ૭૫ ॥

સ્વરો દ્વાદશજન્માનિ, ષષ્ટિજન્માનિ શૂકરઃ ॥

શ્વાનઃ સપ્તતિજન્માનિ, ઇત્યેવં મનુરબ્રવીત્ ॥ ૭૬ ॥

અર્થ—વલી તેવો બ્રાહ્મણ બાર જન્મો સુધિ ગધેનો થાય છે, સાઠ જન્મો સુધિ મુક્કર થાય છે, તથા સીત્તેર જન્મો સુધિ કુતરો થાય છે, એમ મનુરૂપિણ પણ કહેલું છે. ॥ ૭૬ ॥

અહિંસાસત્યમસ્તેયં, બ્રહ્મચર્યાપરિગ્રહી ॥

કામક્રોધનિવૃત્તસ્તુ, બ્રાહ્મણઃ સ યુધિષ્ઠિર ॥ ૭૭ ॥

અર્થ—અહિંસા (દયા) કરનારો, સત્ય બોલનારો ચોરી નહીં કરનારો, બ્રહ્મચારી, પરિગ્રહ નહીં રાખનારો, અને કામક્રોધથી નિવૃત્ત થયેલો, એવો માણસ, હે યુધિષ્ઠર!! બ્રાહ્મણ કહેવાય છે. ॥ ૭૭ ॥

સત્યં નાસ્તિ તપો નાસ્તિ, નાસ્તિ ચેન્દ્રિયનિગ્રહઃ ॥

સર્વજ્ઞતદયા નાસ્તિ, એતચ્ચાંસાલલક્ષણમ્ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! જ્યાં સત્ય ન હોય, તપ ન હોય, ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ ન હોય, તથા સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતે દયા ન હોય, તે ચાંમલનું લક્ષણ છે. ॥ ૭૮ ॥

યે ક્ષાંતિ દાતાઃ શ્રુતિપૂર્ણકર્ણા ।

જિતેન્દ્રિયાઃ પ્રાણિવધે નિવૃત્તાઃ ॥

પરિગ્રહે સંકુચિતાગ્રહસ્તા-

સ્તે બ્રાહ્મણાસ્તારયિતું સમર્થાઃ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ—જે બ્રાહ્મણો ક્ષમાનાંદેનારા, તથા શ્રુતિથી પૂર્ણ થયેલ છે કાન જેઓનાં એવા, તથા જીવહિંસાથી નિવૃત્ત



થણા,અને પરિગ્રહ ધરવામાં સંકોચ પામેલ છે હસ્તાગ્ર  
જેઓનાં, એવા બ્રાહ્મણો તારવાને સમર્થ હોય છે. ॥ ૬૯ ॥

ચતુર્વેદોઽપિ યો જૂત્વા, ચંમકર્મ સમાચરેમ્ ॥

ચાંમલઃ સ તુ વિજ્ઞેયો, નવેદાસ્ત્રકારણમ્ ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—ચાર વેદનો જાણ થઈને પણ જે બ્રાહ્મણ  
જયંકર કાર્ય કરે તેને ચાંમલ જાણવો, તેનાં બ્રાહ્મ-  
ણપણામાં કંઈ વેદો કારણજૂત નથી. ॥ ૭૦ ॥

વાર્ધક્યાઃસેવકાશ્ચૈવ, નક્ષત્રતિથિસૂચકાઃ ॥

એતે શૂદ્રસમા વિપ્રા, મનુના પરિકીર્તિતાઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—વ્યાજ્ઞોર, ચાકરી કરનારા, તથા નક્ષત્ર  
અને તિથિને સૂચવનારા, એવા બ્રાહ્મણોને મનુકૃષિ  
શુદ્ર સરખા કહેલા છે. ॥ ૭૧ ॥

દશસૂનાસમશ્ચક્રી, દશચક્રિસમો ધ્વજઃ ॥

દશધ્વજસમા વેશ્યા, દશવેશ્યાસમો નૃપઃ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—દશ કસાડાના સરખો ચક્રી છે, અને દશ  
ચક્રી સરખો એક કલાલ છે, અને દશ કલાલ સરખી  
એક વેશ્યા છે, અને દશ વેશ્યા સરખો એક રાજા છે. ૭૨

રાજ્ઞઃ પરિગ્રહો ધોરો, મધુસ્વાદો વિષોપમઃ ॥

પુત્રમાંસં પરં જ્ઞયં, નતુ રાજપ્રતિગ્રહમ્ ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—રાજાનો પરિગ્રહ (પ્રથમ) મધનાસ્વાદસરખો  
પણ (અંતે) વિષ સમાન જયંકર છે, માટે પુત્રનું માંસ  
ખાવું સારું, પણ (બ્રાહ્મણે) રાજાનું દાન લેવું નહીં. ૭૩

રાજપરિગ્રહદગ્ધાનાં, બ્રાહ્મણાનાં યુધિષ્ઠિર ॥

સતિતાનામિવ વીજાનાં, પુનર્જન્મ ન વિચિતે ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર ! રાજાનાં પરિગ્રહથી દગ્ધ થયેલા એવા જે બ્રાહ્મણો, તેઓનો સહેલા વીજની પેઠે પુનર્જન્મ પણ હોતો નથી. ॥ ૫૪ ॥

હવે મહાત્મારતનાં શાંતિપર્વમાં કહેલું

બ્રહ્મચર્યનું વર્ણન કરેલું.

વ્રહ્મચર્ય જવેન્મૂલં, સર્વેષાં વ્રહ્મચારિણામ્ ॥

બ્રહ્મચર્યસ્ય જંગેન, વ્રતાઃ સર્વે નિરર્થકાઃ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર !! સઘલા બ્રહ્મચારીઓનું, બ્રહ્મચર્ય મૂલ છે, માટે બ્રહ્મચર્યનાં જંગે કરીને સઘલા વ્રતો નિરર્થક છે. ॥ ૫૫ ॥

તાંબૂલં સૂદ્ધમવસ્ત્રાણિ, સ્ત્રીકથેન્દ્રિયપોષણમ્ ॥

દિવા નિદ્રા સદા ક્રોધો, વ્રતિનાં પતિતાનિ ષટ્ ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—તાંબૂલ, સૂદ્ધ વસ્ત્ર, સ્ત્રીઓની કથા, ઇન્દ્રિયોનું પોષણ, દિવસે નિદ્રા, તથા હમેશાંનો ક્રોધ, એ ૬ વાવતો વ્રતિઓનાં વ્રતને જંગ કરાવનારી છે. ॥ ૫૬ ॥

સુખશય્યાસનં વસ્ત્રં, તાંબૂલં સ્નાનમર્દનમ્ ॥

દંતકાષ્ઠં સુગંધં ચ, બ્રહ્મચર્યસ્ય દૂષણમ્ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—કોમલ શય્યા અને આસન તથા વસ્ત્ર, તાંબૂલ, સ્નાન, મર્દન, દાતણ અને સુગંધિ, એટલી વાવતો બ્રહ્મચર્યને દૂષણ કરનારી છે. ॥ ૫૭ ॥

શૃંગારમદનોત્પાદં, યસ્માત્સ્નાનં પ્રકીર્તિતમ્ ॥

તસ્માત્સ્નાનં પરિત્યક્તં, નૈષ્ઠિકૈર્બ્રહ્મચારિજિઃ ॥ ૮૯ ॥

અર્થ—સ્નાનને શૃંગાર અને કામદેવને ઉત્પન્ન કરનારું કહ્યું છે, અને તેથી ઉત્તમ બ્રહ્મચારીઓએ તેને તજેલું છે. ॥ ૮૯ ॥

બ્રહ્મચર્યેણ શુદ્ધસ્ય, સર્વજૂતહિતસ્ય ચ ॥

પદેપદે યજ્ઞફલં, પ્રસ્થિતસ્ય યુધિષ્ઠિર ॥ ૯૦ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર! બ્રહ્મચર્યે કરીને શુદ્ધ, અને સર્વ પ્રાણીઓનું હિત કરનાર, એવા બ્રાહ્મણને પગલે પગલે યજ્ઞનું ફલ મળે છે. ॥ ૯૦ ॥

એકરાત્ર્યુષિતસ્યાપિ, યા ગતિર્બ્રહ્મચારિણઃ ॥

ન સ્મ ક્રતુસહસ્રેણ, વક્તું શક્ત્યા યુધિષ્ઠિર ॥ ૯૧ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર!! એક રાત્રિ પણ બ્રહ્મચર્ય પાલનારની જે ગતિ છે, તે હજાર યજ્ઞની સાથે પણ સરખાવી શકાય તેમ નથી. ॥ ૯૧ ॥

એકતશ્ચતુરો વેદા, બ્રહ્મચર્યં તુ એકતઃ ॥

એકતઃ સર્વપાપાનિ, મદ્યમાંસં ચ એકતઃ ॥ ૯૨ ॥

અર્થ—એક બાજુથી ચાર વેદો, અને એક બાજુથી બ્રહ્મચર્ય, એક બાજુથી સર્વ પાપો, અને એક બાજુથી મદિરા માંસ સરખાં છે. ॥ ૯૨ ॥

નૈષ્ઠિકં બ્રહ્મચર્યં તુ, યે ચરંતિ સુનિશ્ચિતાઃ ॥

દેવાનામપિ તે પૂજ્યા, પવિત્રં મંગલં તથા ॥ ૯૩ ॥

અર્થ—જે ઉત્તમ બ્રાહ્મણો નિષ્ઠા સહિત બ્રહ્મચર્ય પાલે છે, તેઓ દેવોને પણ પૂજનીક થાય છે, તથા તેઓ પવિત્ર મંગલરૂપ છે. ॥ ૯૩ ॥

શીલાનામુત્તમં શીલં, વ્રતાનામુત્તમં વ્રતમ્ ॥

ધ્યાનાનામુત્તમં ધ્યાનં, બ્રહ્મચર્યં સુરક્ષિતમ્ ॥ ૯૪ ॥

અર્થ—ઉત્તમ રીતે પાલેલું બ્રહ્મચર્ય, સઘલાં શીલોમાં ઉત્તમ શીલ છે, તથા સઘલાં વ્રતોમાં ઉત્તમ વ્રત છે, અને સઘલાં ધ્યાનોમાં ઉત્તમ ધ્યાન છે. ॥ ૯૪ ॥

પુત્રદારકુટુંબેષુ, સક્તાઃ સીદંતિ જંતવઃ ॥

સરઃપંકાર્ણવે મન્ના, જીર્ણવીર્યા ગજા ઇવ ॥ ૯૫ ॥

અર્થ—પુત્ર, સ્ત્રી અને કુટુંબને વિષે આસક્ત થઈ એવા જંતુઓ, તલાવનાં કાદવરૂપી સમુદ્રમાં બુડેલા, તથા જીર્ણ થઈ છે વીર્ય જેઓનું એવા હાથીઓની પેઠે દુઃખ પામે છે. ॥ ૯૫ ॥

હવે તેજ શાંતિપર્વમાં વર્ણવેલું ક્રોધનું  
સ્વરૂપ કહે છે.

ક્રોધઃ પરિતાપકરઃ, સર્વસ્યોદ્દેગકારકઃ ॥

ક્રોધો વૈરાનુષંગીકઃ, ક્રોધઃ સુગતિનાશકઃ ॥ ૯૬ ॥

અર્થ—ક્રોધ છે તે, સર્વને પરિતાપ, તથા ઉદ્દેગ કરનારો છે, વહ્ની તે વૈર કરાવનારો, તથા સુગતિને નાશ કરનારો છે. ॥ ૯૬ ॥

ક્રોધો મૂલમનર્થાનાં, ક્રોધઃ સંસારવર્ધનઃ ॥

ધર્મહયકરઃ ક્રોધઃ, સત્સાત્ક્રોધં વિવર્જયેત્ ॥ ૯૭ ॥

અર્થઃ—ક્રોધ છે તે અનર્થોનું મૂલ, તથા સંસારને વધારનારો, અને ધર્મનો હાય કરનારો છે, માટે તેનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૯૭ ॥

સ શૂરઃસાત્વિકો વિદ્વાન્, સ તપસ્વી જિતેન્દ્રિયઃ ॥

યેનાસૌ હાંતિચ્છદ્ભુગેન, ક્રોધશત્રુર્નિપાતિતઃ ॥ ૯૮ ॥

અર્થઃ—જે માણસે આ ક્રોધરૂપી શત્રુને, હમા રૂપ સ્વરૂપે કરીને હણ્યો છે, તેજ માણસ, શૂરો, સત્ત્વવાન, વિદ્વાન અને જિતેન્દ્રિય છે. ॥ ૯૮ ॥

યસ્ય હાંતિમયં શસ્ત્રં, ક્રોધાગ્રેરુપનાશનમ્ ॥

નિત્યમેવ જયં તસ્ય, શત્રૂણામુદયઃ કુતઃ ॥ ૯૯ ॥

અર્થઃ—જે માણસ પાસે ક્રોધરૂપી અગ્નિને નાશ કરનારું હમારૂપી હથેલીયાર છે, તેનો હમેશાં જય થાય છે, અને તેને શત્રુનો ઉદય ક્યાંથી હોય ? ॥ ૯૯ ॥

હમાગુણાન્ પ્રવક્ત્વામિ, સંક્ષેપેણ તુ શ્રુયતામ્ ॥

ધર્માર્થકામમોક્ષાણાં, હમાકારણમુચ્યતે ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થઃ—હે યુધિષ્ઠર! હવે હું સંક્ષેપથી તને હમાના ગુણોનું વર્ણન કહું તું, તે તું સાંજલ? હમા છે તે, ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષનું કારણ કહેવાય છે. ૧૦૦

હમા શાંતિ હમા શાસ્ત્રં, હમા શ્રેયઃ હમા ધૃતિઃ ॥

હમા વિત્તં ચ ચિત્તં, હમા રક્ષા હમાબલમ્ ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ:—હમા ઠે તે શાંતિ, શસ્ત્ર, કલ્યાણ, ધીરજ, ધન, ચિત્ત, રક્ષા અને બલ ઠે. ॥ ૧૦૧ ॥

હમા નાથ: હમા ત્રાતા, હમા માતા હમા સુહૃદ્ ॥

હમા લલ્લિધ: હમા લલ્લમી:, હમા શોજા હમા શુજમ્ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ:—હમા ઠે તે, સ્વામી, રક્ષણકરનાર, માતા, મિત્ર, લલ્લિધ, લલ્લમી, શોજા અને શ્રેય ઠે. ॥ ૧૦૨ ॥

હમા શ્લાઘા હમા ચાર:, હમા કીર્તિ: હમા યશ: ॥

હમા સત્યં ચ શૌચં ચ, હમા તેજ: હમા રતિ: ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થ:—હમા ઠે તે, પ્રશંસા, આચાર કીર્તિ, યશ, સત્ય, પવિત્રતા, તેજ અને મોજશોક ઠે. ॥ ૧૦૩ ॥

હમા શ્રેય: હમા પૂજા, હમા દેવ: હમા હિતમ્ ॥

હમા દાનં પવિત્રં ચ, હમા માંગલ્યમુત્તમમ્ ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ:—હમા ઠે તે, કલ્યાણ, પૂજા, દેવ, હિત, પવિત્ર દાન તથા ઉત્તમ માંગલ્ય ઠે. ॥ ૧૦૪ ॥

હાંતિતુલ્યં તપો નાસ્તિ, ન સંતોષાત્પરં સુખમ્ ॥

ન મૈત્રીસદૃશં દાનં, નાસ્તિ ધર્મો દયાસમ: ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ:—વલ્લી હે યુધિષ્ઠર! હમા સમાન કોહતપ નથી, સંતોષથી બીજું ઉત્તમ સુખ નથી, મિત્રાદિ સમાન બીજું દાન નથી, અને દયા સમાન બીજો ધર્મ નથી. ॥ ૧૦૫ ॥

કામક્રોધાદિસહિત:, કિમરણ્યૈ: કરિષ્યતિ ॥

અથવા વિનિર્જિત્યૈતૌ, કિમરણ્યૈ: કરિષ્યતિ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ—કામ અને ક્રોધ આદિકથી જરેલો એવો માણસ, જંગલોષ કરીને શું કરવાનો હતો? અથવા તે-ઓને જીતીને પણ જંગલોષ કરીને શું કરવાનો હતો?

સકષાયસ્ય ચિત્તસ્ય, કષાયૈઃ કિં પ્રયોજનમ્ ॥

અથવા નિકષાયત્વે, કષાયૈઃ કિં પ્રયોજનમ્ ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ—જેનું ચિત્ત કષાયવાહું છે, તેને કષાયોષ કરીને શું પ્રયોજન છે? અથવા કષાય રહિતપણું હોતે ઠતે પણ કષાયોયે કરીને શું પ્રયોજન છે? ॥ ૧૦૭ ॥

કિમરણ્યૈરદાંતસ્ય, દાંતસ્ય ચ કિમાશ્રમૈઃ ॥

યત્ર યત્ર જવેદાંત, સ્તદરણ્યં તદાશ્રમમ્ ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થ—જેણે ઇંદ્રિઓને દમી નથી, તેને વનોનું શું પ્રયોજન છે? અને જેણે ઇંદ્રિઓને દમી છે, તેને આશ્રમોની શી જરૂર છે? માટે જ્યાં જ્યાં જિતેંદ્રિય છે, તે તે અરણ્ય અને આશ્રમજ છે. ॥ ૧૦૮ ॥

સત્યાધારસ્તપસ્તૈલં, દમોવર્તિઃ ક્ષમાશિખા ॥

અંધકારે પ્રવેષ્ટવ્યં, દીપો યત્નેન ધાર્યતામ્ ॥ ૧૦૯ ॥

અર્થ—સંસારરૂપી અંધકારમાં પ્રવેશ કરતી વેલાણ સત્યરૂપી પાત્રવાલો, તપરૂપી તેલવાલો, દમતારૂપી વાટવાલો, તથા ક્ષમારૂપી શિખાવાલો દીપક યત્ન-પૂર્વક ધારણ કરવો. ॥ ૧૦૯ ॥

દીપો જ્ઞાનમયો યસ્ય, વર્તિર્યસ્ય તપોમયી ॥

જ્વલતે શીલતૈલેન, ન તમસ્તસ્ય જાયતે ॥ ૧૧૦ ॥

અર્થ—જે માણસનો તપરૂપી વાટવાલો જ્ઞાનરૂપી દીવો, શીલરૂપી તેલથી બલે છે, તે માણસને અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર થતો નથી. ॥ ૧૧૦ ॥

સુખેન દાંતઃ સ્વપિતિ, સુખેન પ્રતિબુદ્ધ્યતિ ॥

સમં સર્વેષુ જૂતેષુ, મનો યસ્ય પ્રસીદતિ ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ—જેનું મન સઘલા પ્રાણીઓને વિષે તુલ્ય રીતે આનંદ પામે છે, તેવો જિતેન્દ્રિય માણસ સુખેથી નિદ્રા કરે છે, તથા સુખેથીજ જાગૃત થાય છે. ॥૧૧૧॥

યદાધીતે ષરંગાનિ, વેદાંગાંશ્ચતુરો દ્વિજઃ ॥

દમી ન સમહીનસ્તુ, ન પૂજાં કિંચિદર્હતિ ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ—જ્યારે કોઈ બ્રાહ્મણ ઠ અંગો, અને ચાર વેદો જાણે છે, પણ જો તે જિતેન્દ્રિય, તથા સમતાર્થી હીન હોય તો તે કંઈ પણ પૂજાને લાયક થતો નથી. ॥ ૧૧૨ ॥

અર્હિંસાસત્યમસ્તેયં, બ્રહ્મચર્યમસંચયઃ ॥

મદ્યમાંસમધુત્યાગો, રાત્રિજ્ઞોજનવર્જનમ્ ॥ ૧૧૩ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર !! દયા, સત્ય, ચોરી નહીં કરવી તે બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, મદ્ય, માંસ અને મધનો ત્યાગ, તથા રાત્રિજ્ઞોજનનો ત્યાગ, ( એ ધર્મનાં અંગો છે.) ॥૧૧૩॥



યે રાત્રૌ સર્વદાહારં, વર્જયંતિ સુમેધસઃ ॥

તેષાં પદ્મોપવાસસ્ય, ફલં માસેન જાયતે ॥ ૧૧૪ ॥

અર્થ—જે ઉત્તમ બુદ્ધિવાલા માણસો રાત્રિને વિષે હમેશાં આહારનો ત્યાગ કરે છે, તેઓને એક માસમાં પદ્મદિવસનાં ઉપવાસનું ફલ થાય છે. ॥ ૧૧૪ ॥

કરોતિ વિરતિં ધન્યો, યઃ સદા નિશિ જોજનાત્ ॥

સોઽર્ધં પુરુષાયુષસ્ય, સ્યાદવશ્યમુપોષિતઃ ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ—જે ધન્ય માણસ હમેશાં રાત્રિજોજનથી વિરતિ પામે છે, તે માણસને પોતાનાં અરધા આયુષ્યના ઉપવાસનું ફલ મળે છે. ॥ ૧૧૫ ॥

મૃતે સ્વજનમાત્રેઽપિ, સૂતકં જાયતે ધ્રુવમ્ ॥

અસ્તં ગતે દિવાનાથે, જોજનં ક્રિયતે કથમ્ ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થ—સ્વજનમાત્ર પણ મૃત્યુ પામતે ઠતે, જ્યારે નિશ્ચયે કરીને સૂતક થાય છે, ત્યારે સૂર્ય અસ્ત પામતે ઠતે જોજન કેમ કરાય? ॥ ૧૧૬ ॥

નોદકમપિ પાતવ્યં, રાત્રાવત્ર યુધિષ્ઠિર ॥

તપસ્વિના વિશેષેણ, ગૃહસ્થેન વિવેકિના ॥ ૧૧૭ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર!! આ ડુનિયામાં રાત્રિને વિષે તો પાણી પણ નહીં પીવું; અને તેમાં પણ તપસ્વીએ, અને વિવેકી એવા ગૃહસ્થે તો વિશેષે કરીને નહીં પીવું. ૧૧૭

हवे तीर्थनो अधिकार कहे ठे.

सत्यं तीर्थं तपस्तीर्थं, तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥

सर्वज्ञतदया तीर्थं, एतत्तीर्थस्य लक्षणम् ॥ ११० ॥

अर्थ—सत्य, तप, इंद्रियोनो निग्रह तथा सर्व प्राणी-  
ओ प्रते दया, ए तीर्थ ठे, अने तेज तीर्थनुं लक्षण ठे.

आत्मानदी संयमतोयपूर्णा ॥

सत्यावहा शीलतटा दयोर्मिः ॥

तत्राग्निषेकं कुरु पांडुपुत्र ॥

न वारिणा शुद्ध्यति चांतरात्मा ॥ १११ ॥

अर्थ—संयमरूपी पाणीथी नरेली, सत्यने धारण  
करनारी, शीलरूपी कांठावाली तथा दयारूपी मो-  
जांवाली एवी आत्मरूपी नदीमां, हे पांडुपुत्र ! तुं  
अग्निषेक कर ? केमके केवल पाणीथी कंइ अंतरा-  
त्मा शुद्ध थतो नथी. ॥ १११ ॥

चित्तमंतर्गतं दुष्टं, तीर्थस्नानेन शुद्ध्यति ॥

शतशोऽपि जलै धौतं, सुराज्ञामिवाशुचि ॥ ११२ ॥

अर्थ—अंतरमां दुष्ट थएलुं एवुं जे चित्त ते तीथनां  
स्नानोथी कंइ शुद्ध थतु नथी, केमके सेंकमो वखत  
पाणीथीधोएलो एवो मद्यनो घमो अपवित्रज रहे ठे.

मृदोजारसहस्रेण, जलकुंजशतेन च ॥

न शुद्ध्यति दुराचाराः, स्नानतीर्थशतैरपि ॥ ११३ ॥

અર્થ-હુરાચારી માણસો હજારો ચાર માટીથી, તથા સેંકડો ગમે પાણીનાં ઘનાઓથી, અને સેંકડો તીર્થનાં સ્નાનોથી પણ શુદ્ધ થતા નથી. ॥ ૧૨૧ ॥

સત્યં શૌચં તપઃ શૌચં, શૌચમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ ॥

સર્વજૂતદયા શૌચં, જલશૌચં ચ પંચમમ્ ॥ ૧૨૨ ॥

અર્થ-સત્ય,તપ,ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ,તથા સર્વ પ્રાણી ઓમાં દયા એ શૌચ એટલે પવિત્રતા છે, અને જલથી પવિત્રતા તો પાંચમા નંબરની એટલે ઘેઘી છે. ॥ ૧૨૨ ॥

દૃષ્ટિપૂતં ન્યસેત્પાદં, વસ્ત્રપૂતં જલં પિબેત્ ॥

સત્યપૂતં વદેદ્વાક્યં, મનઃ પૂતં સમાચરેત્ ॥ ૧૨૩ ॥

અર્થ-દૃષ્ટિથી પવિત્ર થઇવું પગવું મુકવું, વસ્ત્રથી પવિત્ર થઇવું જલ પીવું, સત્યથી પવિત્ર થઇવું વચન બોલવું, તથા મનથી પવિત્ર થઇવું આચરવું. ॥ ૧૨૩ ॥

કામરાગમદોન્મત્તાઃ, સ્ત્રીણાં યે વશવર્તિનઃ ॥

ન તે જલેન શુદ્ધયન્તિ, સ્નાતાસ્તીર્થશતૈરપિ ॥ ૧૨૪ ॥

અર્થ-કામરાગથી મદોન્મત્ત થયા થકા જે પુરુષો સ્ત્રીઓને વશ થઇને રહે છે,તેઓ સેંકડો તીર્થોનાં જલ-થી સ્નાન કરે, તો પણ શુદ્ધ થતા નથી ॥ ૧૨૪ ॥

નોદકક્લિન્નગાત્રોપિ, સ્નાત ઇત્યજિધીયતે ॥

સુસ્નાતો, યો દમસ્નાતઃ, સ વાહ્યાન્યંતરઃ શુચિઃ ॥ ૧૨૫ ॥

અર્થ-પાણી માત્રથી ઝીંજણાં શરીરવાલો માણસ કંઈ સ્નાન કરેલો કહેવાતો નથી, પણ જેણે ઇન્દ્રિયોને

દમી છે, તેજ સ્નાન કરેલો, તથા તેજ બાહ્ય અને  
અંતરથી પવિત્ર થયેલો કહેવાય છે. ॥ ૧૨૫ ॥

નિઘૃહીતેન્દ્રિયધારો, યત્રોપવિશતે મુનિઃ ॥

તત્રતત્ર કુરુદ્દેત્રં, નાન્યત્ર પુષ્કરં જનાઃ ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ—જેણે ઇન્દ્રિયોનાં દ્વારો વશમાં રાખ્યાં છે, એવો  
મુનિ જ્યાં જ્યાં રહે છે, ત્યાં ત્યાં કુરુદ્દેત્ર છે, તેમ હે લોકો  
પુષ્કર તીર્થ પણ તે શિવાય બીજી જગોળ નથી. ૧૨૬

સર્વેષામેવ શૌચાના, મર્થ શૌચં વિશિષ્યતે ॥

યોઽર્થેષુ શુચિઃ સ શુચિ, નર્મદાવારિજિઃ શુચિઃ ॥ ૧૨૭ ॥

અર્થ—સઘલી શુચિઓમાં અર્થશુચિ વિશેષ છે,  
માટે જે અર્થોમાં શુચિ થયેલો છે, તેને નર્મદાનાં પા  
ણીથી શુચિ થયેલો જાણવો. ॥ ૧૨૭ ॥

સંવત્સરેણ યત્પાપં, કૈવર્તસ્ય હિ જાયતે ॥

एकाहेन तदामोति, अपूतजलसंग्रही ॥ ૧૨૮ ॥

અર્થ—જે પાપ એક વર્ષે પારાધિને થાય છે, તેજ પાપ  
એક દીવસ અણગલ પાણી પીનારને થાય છે. ॥ ૧૨૮ ॥ !

यः कुर्यात्सर्वकर्माणि, वस्त्रपूतेन वारिणा ॥

स मुनिः स महासाधुः, स योगी स महाव्रती ॥ ૧૨૯ ॥

અર્થ—જે માણસ વસ્ત્રથી ગાલેલા પાણીથી સર્વ  
કાર્યો કરે છે, તેનેજ મુનિ મહાસાધુ યોગી તથા  
મહા વ્રતધારી જાણવો. ॥ ૧૨૯ ॥

ચિત્તં રાગાદિજિઃ ક્લિષ્ટં, અલીકવચનૈર્મુખમ્ ॥

જીવઘાતાદિજિઃ કાય, સ્તસ્ય ગંગા પરાઙ્મુખી ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ—જેનું ચિત્ત રાગ આદિકોથી વલીષ્ટ થયેલું છે, તથા જેનું મુખ જુઠાં વચનોથી અપવિત્ર થયેલું છે, તથા જેની કાયા જીવહિંસા આદિકથી અશુચિ થયેલી છે, તેનાથી ગંગા ઝલ્લટાં મુખવાલી રહે છે. ॥ ૧૩૦ ॥

ચિત્તં શમાદિજિઃ શુદ્ધં, વદનં સત્યજ્ઞાણૈઃ ॥

બ્રહ્મચર્યાદિજિઃ કાયઃ, શુદ્ધો ગંગાવિનાપિ સઃ ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ—જેનું ચિત્ત સમતા આદિકથી શુદ્ધ થયેલું છે, તથા જેનું મુખ સત્ય વચનોથી શુદ્ધ થયેલું છે, તથા જેનું શરીર બ્રહ્મચર્યાદિકથી પવિત્ર થયેલું છે, તે માણસ ગંગા વિના પણ શુદ્ધ છે. ॥ ૧૩૧ ॥

જંગમં સ્થાવરં ચૈવ, દિવિધં તીર્થમુચ્યતે ॥

જંગમં રૂપય સ્તીર્થ, સ્થાવરં તૈર્નિષેવિતમ્ ॥ ૧૩૨ ॥

અર્થ—જંગમ અને સ્થાવર એમ બે પ્રકારનું તીર્થ કહેવાય છે, તેમાં રૂપિયો છે તે, જંગમ તીર્થ છે, તથા તેઓએ સેવેલું તે સ્થાવર તીર્થ છે. ॥ ૧૩૨ ॥

અહિંસા સત્યમસ્તેય-બ્રહ્મચર્યાપરિગ્રહાઃ ॥

ત્રૈવિધ્યવૃત્તિરતા યે ચ, તત્તીર્થં જંગમં સ્મૃતમ્ ॥ ૧૩૩ ॥

અર્થ—અહિંસા, સત્ય, ચોરી નહીં કરવી તે, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, તથા જિહ્વા વૃત્તિમાં જે લોકો તત્પર થયેલા છે એવા સાધુઓ જંગમ તીર્થ કહેવાય છે. ॥ ૧૩૩ ॥

અગાધે વિમલે શુદ્ધે, સત્યશીલસમે હૃદિ ॥

જ્ઞાતવ્યં જંગમં તીર્થં, જ્ઞાનાર્જવદયાપરૈઃ ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ-અગાધ, નિર્મલ, શુદ્ધ, તથા સત્ય, શીલ અને સમતારૂપ હૃદય હોતે ઠતે, જ્ઞાન, આર્જવ, અને દયામાં તત્પર થએલા માણસોએ જંગમ તીર્થ જાણવું. ॥ ૧૩૪ ॥

આચારવસ્ત્રાંતરગાલિતેન ।

સત્યપ્રયત્નદમશીતલેન ॥

જ્ઞાનાંબુના સ્નાતિ ચ યો હિ નિત્યં ।

કિં તસ્ય જૂયાત્સલિલેન કૃત્યમ્ ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ-આચારરૂપી વસ્ત્રથી ગાલેલા, તથા સત્યનો પ્રયત્ન અને દમથી શીતલ થએલા એવા જ્ઞાનરૂપી પાણીથી જે હમેશાં સ્નાન કરેઢે, તેને જલના સ્નાનનું શું પ્રયોજન ઢે? (અર્થાત્ કંઈ પ્રયોજન નથી.) ॥ ૧૩૫ ॥

ઇદં તીર્થમિદં તીર્થં, યે ત્રમન્તિ તમોવૃતાઃ ॥

યેષાં નામ્ના ચ તીર્થં હિ, તેષાં તીર્થં નિરર્થકન્ ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ-આ તીર્થ, આ તીર્થ, એવી રીતે જે માણસો અજ્ઞાનથી આઢાદિત થયા થકા તીર્થોમાં ત્રમે ઢે, તથા જેઓને ફક્ત નામરૂપજ તીર્થ ઢે, તેઓનું તીર્થ નિરર્થક ઢે. ॥ ૧૩૬ ॥

ન મૃત્તિકા નૈવ જલં, નાપ્યગ્નિઃ કર્મશોધનમ્ ॥

શોધયંતિ બુધાઃ કર્મ, જ્ઞાનધ્યાનતપોજલૈઃ ॥ ૧૩૭ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર! માટી, પાણી તથા અગ્નિ પણ કર્મરૂપી મેલને ધોવાને સમર્થ નથી; તેથી કાહ્યા માણસો તો, જ્ઞાન ધ્યાન અને તપરૂપી પાણીથી કર્મરૂપી મેલને ધુણે. ॥ ૧૩૭ ॥

અશુચિઃ પાપકર્મા યઃ, શુદ્ધકર્મા યતિર્જવેત્ ॥

તસ્માત્કર્માત્મકં શૌચ—મન્યશૌચં નિરર્થકમ્ ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ—અપવિત્ર, તથા પાપકાર્ય કરનારો એવો પણ મુનિ, ( જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપથી ) શુદ્ધ કર્મવાલો થાય છે, માટે કર્મનું શુચિપણું અંગીકાર કરવું, તે શિવાયનું બીજું શુચિપણું નિરર્થક છે. ॥ ૧૩૮ ॥

સમતા સર્વજૂતેષુ, મનોવાકાયનિગ્રહઃ ॥

પાપધ્યાનકષાયાણાં, નિગ્રહેણ શુચિર્જવેત્ ॥ ૧૩૯ ॥

અર્થ—સર્વ પ્રાણીઓમાં સમતા, તથા મન, વચન અને કાયાનો નિગ્રહ, તથા આર્ત, રૌદ્ર ધ્યાન અને કષાયોનાં ત્યાગથી પ્રાણી પવિત્ર થાય. ॥ ૧૩૯ ॥

એવી રીતે તીર્થનો અધિકાર કહ્યો.

અનેકાનિ સહસ્રાણિ, કુમારબ્રહ્મચારિણામ્ ॥

દિવં ગતાનિ વિપ્રાણા, મકૃત્વા કુલસંતતિમ્ ॥ ૧૪૦ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! બ્રાહ્મણોનાં હજારો બ્રહ્મચારી કુમારો પુત્રોત્પત્તિ કર્યા વિના પણ દેવલોકમાં ગણા છે. ॥ ૧૪૦ ॥

યસ્ય ચિત્તં ધ્રુવીજૂતં, કૃપયા સર્વજંતુષુ ॥

તસ્ય જ્ઞાનં ચ મોહં ચ, કિં જટાન્નશ્મચીવરૈઃ ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર!! જેનું ચિત્ત સર્વ પ્રાણી-  
ઓમાં દયાથી નિંજાણું છે, તેને જ્ઞાન તથા મોહ  
મલ્લે છે; માટે જટાં ન્નશ્મ, અને વસ્ત્રથી શું થવાનું છે ?

અગ્નિહોત્રં વને વાસઃ, સ્વાધ્યાયો દાનસત્ક્રિયા ॥

તાન્યેવૈતાનિ મિથ્યાઃસ્યુર્યદિ જાવો ન નિર્મલઃ ॥ ૧૪૨ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર! જો જાવ નિર્મલ ન હોય  
તો અગ્નિહોત્ર, વનવાસ, શાસ્ત્રાન્યાસ, દાન, તથા ઉ-  
ત્તમ ક્રિયા એ સઘળું નિર્થક જાય છે. ॥ ૧૪૨ ॥

વનેઽપિ દોષાઃ પ્રજ્જવન્તિ રાગિણામ્ ।

ગૃહેઽપિ પંચેન્દ્રિયનિગ્રહસ્તપઃ ॥

અકુત્સિતે કર્મણિ યઃ પ્રવર્તતે ।

નિવૃત્તરાગસ્ય ગૃહં તપોવનમ્ ॥ ૧૪૩ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર! રાગી માણસોને તો વનમાં  
પણ દોષોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને જે માણસ ઘરમાં  
રહીને પણ પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખે છે, તે તેનો  
તપજ છે, માટે જે ઉમત્ત કાર્યમાં પ્રવર્તે છે, તથા જેણે  
રાગનો ત્યાગ કરેલો છે, તેને ઘર પણ તપોવનજ છે. ૧૪૩

ન શબ્દશાસ્ત્રાગ્નિરતસ્ય મોહો ।

ન ચૈવ રમ્યાવસતિપ્રિયસ્ય ॥

ન ઝોજનાઙ્ઘાદનતત્પરસ્ય ।

ન લોકચિત્તગ્રહણેરતસ્ય ॥ ૧૪૪ ॥



અર્થ—વહી હે યુધિષ્ઠર!! શબ્દશાસ્ત્રમાં (વ્યાકરણમાં) આસક્ત થઈલાને, તથા મનોહર સ્થાનક ઠે પ્રિય જેને એવા માણસને, તથા ઝોજન અને વસ્ત્રમાં તત્પર થઈલાને, તથા લોકોનાં મન રંજન કરવામાં તદ્દીન થઈલાને, કંઈ મોઢા મલતો નથી. ॥ ૧૪૪ ॥

શ્વપાકીર્ગર્જસંજૂતઃ, પરાસરમહામુનિઃ ॥

તપસા બ્રાહ્મણો જાત— સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૧૪૫ ॥

અર્થ—વહી હે યુધિષ્ઠર! ચાંદાલણીનાં ગર્જથી ઉત્પન્ન થઈલા એવા પરાસર નામના મહા મુનિ તપસાથી બ્રાહ્મણ થયા; માટે તેમાં જાતિનું કંઈ કારણ નથી. ૧૪૫

કૈવર્તીર્ગર્જસંજૂતો, વ્યાસો નામ મહામુનિઃ ॥

તપસા બ્રાહ્મણો જાત— સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ—માઠણનાં ગર્જથી ઉત્પન્ન થઈલા એવા વ્યાસ નામના મહામુનિ, તપસાથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઈ કારણ નથી. ॥ ૧૪૬ ॥

શ્વમૃગીર્ગર્જસંજૂતો, રુષિશૃંગો મહામુનિઃ ॥

તપસા બ્રાહ્મણો જાત— સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ—શ્વમૃગીના ગર્જથી ઉત્પન્ન થઈલા એવા રુષિશૃંગ નામના મહામુનિ તપસાથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઈ કારણ નથી. ॥ ૧૪૭ ॥

શુશુકીર્ગર્જસંજૂતઃ, શુકો નામ મહામુનિઃ ॥

તપસા બ્રાહ્મણો જાત— સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૧૪૮ ॥

अर्थ—सुशुकीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा शुक्र  
नामना महामुनि तपसाथी ब्राह्मण थया, माटे तेमां  
पण जातिनुं कइं कारण नथी. ॥ १४७ ॥

मंजुकीगर्जसंचूतो, मांज्रथश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात- स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १४८ ॥

अर्थ—डेमुकीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा मांज्रथ  
नामना महामुनि तपसाथी ब्राह्मण थया, माटे तेमां  
पण जातिनुं कइं कारण नथी. ॥ १४९ ॥

उर्वशीगर्जसंचूतो, वशिष्ठश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात- स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १५० ॥

अर्थ—उर्वशीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा वशिष्ठ  
नामना महामुनि तपसाथी ब्राह्मण थया माटे तेमां  
जातिनुं कइं कारण नथी. ॥ १५० ॥

अरणीगर्जसंचूतः, कवितश्च महामुनिः ॥

तपसा ब्राह्मणो जात- स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १५१ ॥

अर्थ—अरणीनां गर्जथी उत्पन्न थएला एवा कवित  
नामना महामुनि तपसाथी ब्राह्मण थया, माटे तेमां  
पण जातिनुं कइं कारण नथी. ॥ १५१ ॥

न तेषां ब्राह्मणी माता, संस्कारश्च न विद्यते ॥

तपसा ब्राह्मणा जाता, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ १५२ ॥

अर्थ—हे युधिष्ठिर!! एवी रीते ते ऋषिओनी  
माताओ ब्राह्मणी नहोती, तथा तेमने संस्कार पण

નહોતો, તો પણ તેઓ તપસાર્થી બ્રાહ્મણો થયા, માટે તેમાં જાતિનું કંઈ પણ કારણ નથી. ॥ ૧૫૨ ॥

શીલં પ્રધાનં ન કુલં પ્રધાનમ્ ॥

કુલેન કિં શીલવિવર્જિતેન ॥

બહવો નરા નીચકુલે પ્રસૂતાઃ ॥

સ્વર્ગે ગતા શીલમુપેત્ય ધીરાઃ ॥ ૧૫૩ ॥

અર્થ—માટે હે યુધિષ્ઠર!! શીલ છે તે ઉત્તમ છે, કંઈ કુલનું પ્રધાનપણું નથી; કેમકે શીલ વિનાનાં કુલનું શું પ્રયોજન છે? કારણકે, નીચકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા એવા પણ ઘણાં ધીર પુરુષો શીલને અંગીકાર કરીને સ્વર્ગે ગયેલા છે. ॥ ૧૫૩ ॥

શ્રુતિમાં પણ કહ્યું છે કે,

હસ્તિન્યામબલો જાત, ઉષ્ઠ્રક્યાં કેશકંબલઃ ॥

અગસ્યોઽગસ્તિપુષ્પાચ્ચ, કૌશિકઃ કુશસંસ્તરાત્ ॥ ૧૫૪ ॥

કઠિનાત્કઠિનો જાતઃ, શરગુહ્માચ્ચ ગૌતમઃ ॥

ઝોણાચાર્યસ્તુ કલશા, તિત્તિરસ્તિત્તિરીસુતઃ ॥ ૧૫૫ ॥

રેણુકા જનય ઝામં, રૂષિશૃંગં વને મૃગી ॥

કૈવર્ત્યજનયદ્વ્યાસં, શ્વપાકી ચ પરાસરમ્ ॥ ૧૫૬ ॥

વિશ્વામિત્રં ચ ચાંમ્પાલી, વશિષ્ઠં ચૈવ ઉર્વસી ॥

વિપ્રજાતિકુલાન્નાવે, પ્યેતે તાવદ્વિજોત્તમાઃ ॥ ૧૫૭ ॥

અર્થ—અબલ હાથળીથી, કેશકંબલ ઝંટળીથી, અગસ્ય અગસ્તિનાં પુષ્પથી, કુશનાં ઢગલાથી કૌશિક

કઠિનરૂષિ કઠિનથી, શરગુદ્દમથી ગૌતમ, કલ્પશથી  
 ડ્રોણાચાર્ય, તિત્તિરીથી તિત્તિરમુનિ, રેણુકાથી રામ,  
 હરણીથી રૂષિશૃંગ, માઢણથી વ્યાસ, ચાંદાલણીથી  
 પરાસરમુનિ તથા વિશ્વામિત્ર, અને ઊર્વસીથી વશિષ્ઠ  
 મુનિ ઉત્પન્ન થયા છે, એવી રીતે તેઓને બ્રાહ્મણની  
 જાતિ અને કુલનો અજાવ હોતે હતા પણ, તેઓ ઉત્તમ  
 બ્રાહ્મણો કહેવાયા છે. ॥ ૧૫૪॥ ૧૫૫॥ ૧૫૬॥ ૧૫૭॥

દ્વેત્રં યંત્રં પ્રહરણવધૂર્લોગલં ગોતુરંગં ॥

ધેનુર્ગત્રી ધ્રુવિણતરવો હર્મ્યમન્યચ્ચ ચિત્રં ॥

યત્સારજ્ઞં જનયતિ મનો રત્નમાલિન્ય મુચ્ચૈ ॥

સ્તાદ્દગ્ દાનં સુગતિકૃતયે નૈવ દેયં જનેન ॥ ૧૫૮ ॥

અર્થ—આરંજ સહિત, તથા જે મનરૂપી રત્નને ઊંચે  
 પ્રકારે મલીનતા ઉપજાવે છે, એવાં દ્વેત્ર, યંત્ર, હથિયાર,  
 સ્ત્રી, હલ, બલદ, ઘોડો, ગાય, ગામ્ત્રી, ધન, વૃક્ષ, મહે-  
 લ, તથા બીજાં પણ વિચિત્ર પ્રકારનાં સાધનોનું દાન  
 પુણ્યને માટે માણસે દેવું નહીં. ॥ ૧૫૮ ॥

સુબીજમૂષરે યદ્-હુધં નૈવ પ્રોહતિ ॥

તદ્દદત્તં કુપાત્રેષુ, દાનં જવતિ નિષ્ફલમ્ ॥ ૧૫૯ ॥

અર્થ—ઊંચા ચૂમિમાં વાવેલું ઉત્તમ બીજ પણ જેમ ઊગતું  
 નથી, તેમજ કુપાત્રોને આપેલું દાન નિષ્ફલ જાય છે.

અપાત્રે ચાપિ યદ્દાનં, દહત્યાસપ્તમં કુલમ્ ॥

હુધં હિ દંદશૂકાય, વિષમેવ પ્રજાયતે ॥ ૧૬૦ ॥

અર્થ—વલી કુપાત્રપ્રતે દીધેલું દાન સાત કુલનો વિનાશ કરે છે, કેમકે સર્પને આપેલું દૂધ, ઝેરજ થાય છે.

યથા મમ પ્રિયો હ્યાત્મા, સુખમિહ્નિતિ સર્વદા ॥

સર્વેષા મેવ જીવાનાં, નિત્યવેવ સુખં પ્રિયમ્ ॥ ૧૬૧ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! જેમ મારો આત્મા મને વહાલો છે, તથા જેમ હમેશાં સુખને ઇચ્છે છે, તેમ સઘલા જીવોને પણ હમેશાં સુખ પ્રિય છે. ॥ ૧૬૧ ॥

एवमात्मसमो ज्ञेयात्, सर्वज्ञतेषु पार्थिव ॥

सर्वेषामेव जीवानां, नित्यमेव सुखं प्रियम् ॥ १६२ ॥

અર્થ—એવી રીતે હે યુધિષ્ઠર!! સઘલા પ્રાણીઓ-પ્રતે પોતાનાં આત્મા સરખું થવું; કેમકે, સઘલા જીવોને હમેશાં સુખ પ્યારું છે. ॥ ૧૬૨ ॥

पशूंश्च ये तु हिंसन्ति, गृध्रा ज्व्येषु मानवाः ॥

ते मृत्वा नरकं यांति, नृशंसाः पापकर्मणि ॥ १६३ ॥

અર્થ—ઢ્રવ્યનાં લાલચુ થઈને જે માણસો પશુની હિંસા કરે છે, તે માણસો પાપકાર્યમાં નિર્દય થયા થ-કા મૃત્યુ પામીને નરકે જાય છે. ॥ ૧૬૩ ॥

यादृशी वेदना तीव्रा, स्वशरीरे युधिष्ठिर ॥

तादृशी सर्वजीवानां, सर्वेषां सुखमिह्નताम् ॥ १६४ ॥

અર્થ—વલી હે યુધિષ્ઠર! પોતાના શરીરમાં જેવી તીવ્ર વેદના થાય છે, તેવીજ સઘલા સુખ ઇચ્છતા જીવોને પણ થાય છે. ॥ ૧૬૪ ॥

સર્વજીવદયાર્થં તુ, યે ન હિંસંતિ પ્રાણિનઃ ॥

નિશ્ચિતા ધર્મસંયુક્તા-સ્તે નરાઃ સ્વર્ગગામિનઃ ॥ ૧૬૫ ॥

અર્થ—સર્વ જીવોની દયા માટે જે માણસો પ્રાણી-ઓસી હિંસા કરતા નથી, એવા ધર્મીષ્ઠ માણસો સ્વ-રેખર સ્વર્ગમાં ગમન કરે છે. ॥ ૧૬૫ ॥

પૃથિવી રત્નસંપૂર્ણા, બ્રાહ્મણેન્ન્યઃ પ્રયત્નતિ ॥

એકસ્ય જીવિતં દદ્યાત્, ફલેન ન સમં જવેત્ ॥ ૧૬૬ ॥

અર્થ—રત્નોથી ઝરેલી પૃથ્વી બ્રાહ્મણો પ્રતે આપે, અને એક જીવને જીવિતદાન આપે, તે વસ્તુનું તુલ્ય ફલ નથી, અર્થાત્ જીવિતદાન સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૧૬૬ ॥

જંબૂદ્વીપં સરત્ત્વં તુ, દદ્યાન્મેરું સકાંચનં ॥

યસ્ય જીવદયા નાસ્તિ, તસ્ય સર્વં નિરર્થકમ્ ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ—રત્નસહિત જંબૂદ્વીપ, તથા સુવર્ણ સહિત મેરુ પર્વતનું દાન આપે, પણ જેને જીવદયા નથી, તેનું તે સઘટ્ટું નિરર્થકજ છે. ॥ ૧૬૭ ॥

અસ્થિ વસતિ રુદ્રશ્ચ, માંસે વસતિ કેશવઃ ॥

શુક્રે વસતિ બ્રહ્મા ચ, તસ્માન્માંસં ન જઘ્નયેત્ ॥ ૧૬૮ ॥

અર્થ—હાલકામાં શીવ, માંસમાં વિષ્ણુ, તથા શુક્રમાં બ્રહ્મા વસે છે, માટે માંસજઘ્ન કરવું નહીં. ॥ ૧૬૮ ॥

તિલ્લસર્ષપમાત્રં તુ, માંસં યો જઘ્નયેન્નરઃ ॥

સ નિયમાન્નરકં યાતિ, યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥ ૧૬૯ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર ! જે માણસ એક તલ્લ અથવા સર્પવના દાણા જેટલું પણ માંસ જીરણ કરે છે, તે માણસ સ્વેચ્છા ચંદ્ર અને સૂર્ય જ્યાં સુધિ છે, ત્યાં સુધિ નરકે જાય છે. ॥ ૧૬૯ ॥

અયાચકસુશીલાનાં, દીક્ષિતાનાં તપસ્વિનાં ॥

અહિંસકાનાં મુક્તાનાં, કુરુ વૃત્તિં યુધિષ્ઠર ॥ ૧૭૦ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર, યાચના નહીં કરનારા, ઉત્તમ આચરણવાળા, દીક્ષિત, તપસ્વી, હિંસા નહીં કરનાર, તથા પરિગ્રહને ઠોરુનારા એવા માણસોનું તું પોષણ કર ? ॥ ૧૭૦ ॥

નિષ્કાંચનસ્ય યુક્તસ્ય, દીક્ષિતસ્ય તપસ્વિનઃ ॥

બ્રહ્મયુક્તસ્ય કૌતેય, જૈદ્ધકવ્રતચારિણઃ ॥ ૧૭૧ ॥

અર્થ—દ્રવ્ય નહીં રાખનાર, યોગ્ય, દીક્ષિત, તપસ્વી, બ્રહ્મચારી, તથા જિહ્વા માગી આજીવિકા ચલાવનારનું પણ, હે યુધિષ્ઠર ! તું પોષણ કર ? ॥ ૧૭૧ ॥

અદીક્ષિતો હ્યમુક્તશ્ચ, જૈદ્ધ્યં ઝુંજતિ યો વિજઃ ॥

આત્માનં નરકં નેતિ, દાતારં ચ ન સંશયઃ ॥ ૧૭૨ ॥

અર્થ—દીક્ષા વિનાનો, તથા પરિગ્રહધારી એવો જે બ્રાહ્મણ જીવ માગીને ઝોજન કરે છે, તે પોતાને અને દાતારને પણ નરકમાં લેઈ જાય છે, તેમાં સંશય નથી.

વ્રતિનો બ્રાહ્મણા જ્ઞેયાઃ, દુત્રિયાઃ શસ્ત્રપાણિનઃ ॥

કૃષિકર્મકરા વૈશ્યા, શૂદ્રાઃ પ્રેષણકારકાઃ ॥ ૧૭૩ ॥

अर्थ—वली हे युधिष्ठिर ! जेथो व्रतधारी होय, तेथोने ब्राह्मण जाणवा, जेथो हाथमां हथियार धारण करे, तेथोने क्षत्रीय जाणवा, तथा जेथो खेतीनुं काम करे, तेथोने वैश्य जाणवा, तथा जेथो चाकरी करे तेथोने शुद्र जाणवा. ॥ १७३ ॥

ब्रह्मचर्यतपोयुक्ताः, समपाषाणकांचनाः ॥

सर्वभूतदयायुक्ता, ब्राह्मणाः सर्वजातिषु ॥ १७४ ॥

अर्थ—ब्रह्मचर्य तथा तपे करीने युक्त, तथा तुट्य ठे पाषाण अने सुवर्ण जेमने एवा, तथा सर्व प्राणीथो प्रते दयावाला एवा, सर्व जातिथोमां ब्रह्माणो होय ठे.

शूरा वीराश्च विक्रान्ता, बह्वारंजपरिग्रहाः ॥

संग्रामकरणोत्सुकाः, क्षत्रियाः सर्वजातिषु ॥ १७५ ॥

अर्थ—शुरवीर, विक्राल, घणा आरंज परिग्रहवाला तथा रणसंग्राममां उत्सुक एवा, सर्व जातिथोमां क्षत्रिथो होय ठे. ॥ १७५ ॥

पंक्ताः कुलजा दक्षाः कलाकौशलजीविनः ॥

कृषिकर्मकराश्चैव, वैश्यास्ते सर्वजातिषु ॥ १७६ ॥

अर्थ—पंक्ति, कुलिन, माह्या, कलानां प्रबलथी आजीविका चलावनारा, तथा खेती करनारा एवा, सर्व जातिथोमां वैश्यो पण होय ठे. ॥ १७६ ॥

के ब्राह्मणगुणाः प्रोक्ताः, किं तद्ब्राह्मण लक्षणम् ॥

एतदिहामि विज्ञातुं, तन्नवान् दिशतु मम ॥ १७७ ॥



अर्थ—हवे युधिष्ठिर पूछे ठे के, हे जगवन्! ब्राह्मणोनां गुणो क्या कहेला ठे ? तथा तेनां ब्रह्मनुं लक्षण शुंठे ? ते जाणवाने हुं इहुं बुं; माटे ते आप बतावो ? ॥ १७७ ॥

यन्मां पृच्छसि कौंतेय, ब्राह्मणानां तु लक्षणम् ॥

शृणु तत्कथयामि ते, जनानां हितकाम्यया ॥ १७८ ॥

अर्थ—हवे त्त्यारे जगवान कहे ठे के, हे कुंतानां पुत्र युधिष्ठिर ! जे तुं मने ब्राह्मणोनुं लक्षण पूछे ठे ते हुं तने लोकोनां हितनी इच्छार्थी कहुं बुं, ते सांजल ? ॥ १७८ ॥

हांत्यादिजिर्गुणैर्युक्तो, न्यस्तदंभो निरामिषः ॥

सर्वजूतेषु च दया, प्रोक्तं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ १७९ ॥

देवनागमनुष्येषु, तिर्यग्योनिगतेषु च ॥

मैथुनं ये न सेवन्ते, चतुर्थं ब्रह्मलक्षणम् ॥ १८० ॥

त्यक्त्वा कुटुंबवासं तु, निर्ममो निःपरिग्रहः ॥

सदा चरति निःसंगः, पंचमं ब्रह्मलक्षणम् ॥ १८१ ॥

पंचलक्षणसंपूर्ण, इदृशो यो जवेद्रिजः ॥

महांतं ब्राह्मणं मन्ये, शेषाः शूद्रा युधिष्ठिर ॥ १८२ ॥

अर्थ—हमा आदिक गुणोवालो, दंडनीतिने दूर करनारो, मांस जक्षण नहीं करनारो, तथा सर्व प्राणी-ओप्रते दयावालो, देव, नाग, मनुष्य तथा तिर्यचना जवमां पण मैथुन नहीं सेवनारो, तथा कुटुंबनां वासने तजीने, ममता तथा परिग्रह रहित तथा कोशनां संग विनां विहार करनारो, एवी रीतनां पांच लक्षणो

બ્રાહ્મણનાં જાણવાં; એવી રીતનાં પાંચે લક્ષણોથી જે યુક્ત  
હોય, તેને હે યુધિષ્ઠર! હું મહાન બ્રાહ્મણ માનું બું, અને  
તેથી જેઓ ઊલટી રીતનાં, તેઓને હું શુદ્ધ માનું બું.

રક્તીજ્રવંતિ તોયાનિ, અન્નાનિ પિશિતાનિ ચ ॥

રાત્રૌ જોજનસક્તસ્ય, ગ્રાસેન માંસજઙ્ઘણમ્ ॥ ૧૮૩ ॥

અર્થ—વહ્ની હે યુધિષ્ઠર! રાત્રિને વિષે પાણી રુધિર  
સરસાં હોય છે, તથા અન્ન માંસસમાન હોય છે, માટે  
રાત્રિજોજન કરનારને માંસજઙ્ઘણનું પાપ લાગે છે.

શુશ્રુષણપરા મૂર્ખા, નીચકર્મોપજીવિનઃ ॥

સદા સર્વકલાહીનાઃ, શૂઙ્ગાસ્તે સર્વજાતિષુ ॥ ૧૮૪ ॥

અર્થ—ચાકરી કરનારા, મૂર્ખ, નીચકાર્ય કરી આજી-  
વિકા ચલાવનારા, તથા હમેશાં સર્વ કલાઓથી હીન  
એવા શુદ્ધો પણ સર્વ જાતિઓમાં હોય છે. ॥ ૧૮૪ ॥

કૂરાશ્ચંમાશ્ચ પાપાશ્ચ, પરદ્રવ્યાપહારિણઃ ॥

નિર્દયાઃ સર્વજૂતેષુ, ચાંમુલ્લાઃ સર્વજાતિષુ ॥ ૧૮૫ ॥

અર્થ—ક્રૂર, જયંકર, પાપી, પરનું દ્રવ્ય હરનારા સર્વ  
પ્રાણીઓપ્રતે નિર્દય, એવા ચાંમુલો પણ સર્વ જાતિ-  
ઓમાં હોય છે. ॥ ૧૮૫ ॥

યેષાં જપસ્તપઃ શૌચં, દ્વાતિર્મુક્તિર્દયાદમઃ ॥

તૈ રાયુઃક્રયે વત્સ. બ્રહ્મસ્થાનં વિધીયતે ॥ ૧૮૬ ॥

અર્થ—વહ્લી હે વત્સ ! જેઓને જપ, તપ, પવિત્રતા, ક્રમા, નિષ્પરિગ્રહપણું, દયા, તથા હંદ્રિઓનું દમવાપણું હોય છે, તેઓ આયુષ્યનો ક્ષય હોતે ઠતે મોક્ષમાં જાય છે. ॥ ૧૮૬ ॥

જ્ઞાનશુદ્ધિઃ ક્રિયાશુદ્ધિઃ શીલશુદ્ધિઃ ચે વિજ્ઞાઃ ॥

ષટ્કર્મનિરતાશ્ચૈવ, વિજ્ઞાઃ પદપ્રજ્ઞાવકાઃ ॥ ૧૮૭ ॥

અર્થ—જે બ્રાહ્મણો જ્ઞાનથી, ક્રિયાથી તથા શીલથી શુદ્ધ થઈ શકે છે, તથા જેઓ શ્વેતકર્મમાં રક્ત છે, તે બ્રાહ્મણો પોતાના પદની પ્રજ્ઞાવના કરનારા છે. ॥ ૧૮૭ ॥

તપઃ શીલસમાયુક્તં, બ્રહ્મચર્યદૃઢવ્રતમ્ ॥

નિર્લોજં નિર્મલં ચૈવ, અતિથિં જાનીતેદશમ્ ॥ ૧૮૮ ॥

અર્થ—તપ, શીલ અને સમતાવાલા, તથા બ્રહ્મચર્ય રૂપી દૃઢ વ્રતવાલા, નિર્લોચી, અને મમતા વિનાના, એવા માણસને અતિથિ જાણવો. ॥ ૧૮૮ ॥

સ્નાનોપજોગરહિતં, પૂજાલંકારવર્જિતમ્ ॥

ઉગ્રતપઃ શમાયુક્ત-મતિથિં જાનીતેદશમ્ ॥ ૧૮૯ ॥

અર્થ—સ્નાન અને ઉપજોગ વિનાના, પૂજા અને આજૂષણે કરીને રહિત, ઉગ્ર તપવાલા, તથા સમતાવાલા, એવા માણસને પણ અતિથિ જાણવો. ॥ ૧૮૯ ॥

હિરણ્યે રત્નપુંજે ચ, ધનધાન્યે તથૈવ ચ ॥

અતિથિં તં વિજાનીયા-દ્યસ્ય લોજો ન વિદ્યતે ॥ ૧૯૦ ॥

અર્થ-સુવર્ણ, રત્નનો સમૂહ, ધન તથા ધાન્યમાં  
જેને લોજા હોતો નથી, તેને પણ અતિથિ જાણવો. ૧૯૦

તિથિપર્વોત્સવાઃ સર્વે, ત્યક્તા યેન મહાત્મના ॥

અતિથિં તં વિજાનીયાન્નૈષ મન્યાગતં વિદુઃ ॥ ૧૯૧ ॥

અર્થ-તિથિ, પર્વ અને સર્વ ઉત્સવો, જે મહાત્માણ  
તજેલાં છે, તેને અતિથિ જાણવો, અને વીજાને તો  
પરોણો જાણવો. ॥ ૧૯૧ ॥

યદા નુ કુરુતે પાપં, સર્વજૂતેષુ દારુણમ્ ॥

કર્મણા મનસા વાચા, બ્રહ્મ સંપદ્યતે તદા ॥ ૧૯૨ ॥

અર્થ-જ્યારે સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતે, મન, વચન અને  
કાયાથી જયંકર પાપ કરવામાં આવતું નથી, ત્યારે  
બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૯૨ ॥

યદા સર્વં પરિત્યજ્ય, નિઃસગો નિઃપરિગ્રહઃ ॥

નિશ્ચિંતશ્ચચરેઋર્મં બ્રહ્મ સંપદ્યતે તદા ॥ ૧૯૩ ॥

અર્થ-જ્યારે સર્વ તજીને, સંગ રહિત, તથા પરિ-  
ગ્રહ રહિત થયો થકો, નિશ્ચિંત થઈને પ્રાણી ધર્મને  
આચરે, ત્યારે બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૯૩ ॥

જીવામં મધુ દુષ્ટં ચ, મ્લેહ્મોઽહિષ્ટં ન સંશયઃ ॥

વર્જનીયં સદા વિપ્રૈઃ પરલોકાન્નિકાંહિન્નિઃ ॥ ૧૯૪ ॥

અર્થ-જીવનાં ઇંમાંવાલું, તથા મહાદુષ્ટ, એવું મધ  
ઝરેઝર મ્લેહ્મોથી એવું અણલું જાણવું, માટે પરલોકનાં  
અર્થી એવા બ્રાહ્મણોએ તેનો હમેશાં ત્યાગ કરવો. ॥ ૧૯૪ ॥

યો દદાતિ મધુ શ્રાદ્ધે, મોહિતો ધર્મલિપ્સયા ॥  
સ યાતિ નરકં ધોરં, શ્વાદકૈઃ સહ લંપટૈઃ ॥ ૧૯૫ ॥

અર્થ:—જે માણસ મોહિત થયો થકો, ધર્મની ઇ-  
ઠાથી શ્રાદ્ધમાં મધનું દાન આપે છે, તે લંપટ એવા શ્વા-  
નારાઓ સહિત જયંકર નરકમાં જાય છે. ॥ ૧૯૫ ॥

મેદમૂત્રપુરીષાદ્યૈ, રસાદ્યૈર્વિધૃતં મધુ ॥  
ઠર્દિલામુખશ્રાવૈ, રજદયં બ્રાહ્મણૈર્મધુ ॥ ૧૯૬ ॥

અર્થ:—ચરબી, મૂત્ર, તથા વિષ્ટા આદિકનાં રસથી  
મેલવેલું તથા માલોનાં મુખથી ઝરેલું એવું મધ બ્રા-  
હ્મણોએ જઠ્ઠાણ કરવું નહીં. ॥ ૧૯૬ ॥

નીલિકાં વાપયેદ્યસ્તુ, મૂલકં જઠ્ઠયેત્તુ યઃ ॥  
ન તસ્ય નરકોત્તારો, યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥ ૧૯૭ ॥

અર્થ—જે માણસ ગદ્દી વાવે છે, તથા કંદમૂલનું  
જઠ્ઠાણ કરે છે, તે માણસ ચંદ્રસૂર્યની સ્થિતિ સુધિ  
પણ નરકથી નિકલી શકતો નથી. ॥ ૧૯૭ ॥

વરં જુક્તં પુત્રમાંસં, નતુ મૂલકજઠ્ઠમ્ ॥  
જઠ્ઠાણાન્નરકં ગહેદ્, વર્જનાત્સ્વર્ગમાપ્નુયાત્ ॥ ૧૯૮ ॥

અર્થ—હે યુધિષ્ઠર!! પુત્રનું માંસ ખાવું સારું, પણ  
કંદમૂલનું જઠ્ઠાણ કરવું નહીં; કેમકે, કંદમૂલનાં જઠ-  
ઠાણથી નરકમાં જવાય, અને તેનાં ત્યાગથી સ્વર્ગમાં  
જવાય છે. ॥ ૧૯૮ ॥

યસ્મિન્ ગૃહે ધ્રુવં કંદ-મૂલકં: પચ્યતે જનૈઃ ॥

શ્મશાનતુલ્યં તદ્દેશ્મ, પિતૃજિ: પરિવર્જિતમ્ ॥ ૧૯૯ ॥

અર્થ—જે ઘરમાં માણસો કંદમૂલ પકાવે છે, તે ઘરને શ્મશાન સરખું જાણવું, અને તેવું ઘર પિતૃઓ-થી પણ વર્જાણું હોય છે. ॥ ૧૯૯ ॥

યસ્તુ વૃંતાકકાલિંગ-તલકાલાંબુઝઢક:

અંતકાલે સ મૂઢાત્મા, નરકંગો યુધિષ્ઠિર ॥ ૨૦૦ ॥

અર્થ:—જે માણસ વૈતાક (રીંગણાં) કાલિંગ, તલ, અને કાલાંબુને ઝઢાણ કરનારો છે, તે મૂઢ માણસ, હે યુધિષ્ઠર! અંતકાલે નરકમાં ગમન કરે છે. ॥ ૨૦૦ ॥

इत्याचार्य श्री जयशेखरसूरिणोद्धृतो धर्म-

सर्वस्वाधिकारः समाप्तः

# श्री जिनाय नमः । कस्तूरी प्रकरणम् ।

( कर्ता श्री हेमविजयगणि )

कस्तूरीप्रकरः कृपाकमलद्वग्गस्थले षट्पद-  
व्रातः सातसरोजसुंदररसे खड्गः स्मरध्वंसने ॥  
कट्याण्ड्रुमसेचने घनचयो लावण्यवद्व्यंकुरः ।  
केशानां निचयः पुनातु शुवनं श्रीनाजिसूनोर्लसन् ॥ १ ॥

अर्थ—दयारूपी कमललोचनीना (स्त्रीना) गालपर  
कस्तूरिना समूह सरखो, सुखरूपी कमलना सुंदर-  
सप्रते त्रमरोना समूह तुद्व्य, कामदेवनो नाश करवा-  
मां खड्ग समान, कट्याण्ड्रुमसेचने सींचवामां वर-  
सादना समूह सरखो, तथा लावण्यरूपी वेलमीना  
अंकुरा सरखो, एवो श्री कृष्णदेव प्रभुनो उलसाय-  
मान यतो केशोनो समूह जगतने पवित्र करो ?  
( प्रभुए दीक्षा लेती वेलाए लोच करतां थकां इं-  
द्रनी प्रेरणाशी जे केशो बाकी रहेवा दीधा हता,  
तेनी अपेक्षाशी कविनी आ उत्प्रेक्षा ठे, ) ॥ १ ॥

वाग्देवीवरवित्तवित्तपतयः कारुण्यपण्यापण-  
प्राविण्यप्रसिताः प्रसत्तिपटवस्ते संतु संतो मयि ॥

આમોદઃ સરસીરુહામિવ મરુત્પૂરૈઃ પ્રથાં પ્રાપ્યતે ।

વાચાં વિશ્વસન્નાસુ યૈર્જનુવામપ્યુદ્વસન્નિર્ગુણઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ-સરસ્વતી દેવીના વરદાનરૂપી ધનથી કુબેર સરસ્વા થણા, તથા દયારૂપી કરિયાણાની ડુકાન ચલાવવાને પ્રવિણ થણા, એવા સંત પુરુષો મારાપ્રતે પ્રસન્ન આશયવાલા થાઉં? કેમકે, જલથી ઉત્પન્ન થતાં કમલોની સુગંધિ જગતમાં જેમ ઊલસાયમાન થતા પવનના સમૂહોથી ફેલાવો પામે છે, તેમ તે આનંદિતસંત પુરુષોથી મૂર્ખોનો પણ ગુણ જગતમાં ફેલાવો પામે છે.

અમૃતમંધિસુતા ચ દૃશોઃ સતાં ।

વસતિ ચેતસિ નિશ્ચય એષ નઃ ॥

વિબુધતા પુરુષોત્તમતાપિ યત્ ।

સ્થિતિમુપૈતિ નરે તદૂરીકૃતે ॥ ૩ ॥

અર્થ:-અમારો એવો નિશ્ચય છે કે, સંત પુરુષોની દૃષ્ટિમાં અમૃત રહેલું છે, તથા તેમના મનમાં લક્ષ્મી રહેલી છે; કેમકે, તેની સમીપ રહેવાથી માણસમાં પંક્તિપણું ( દેવપણું ) તથા પુરુષોત્તમપણું (શ્રીકૃષ્ણપણું ) સ્થિતિને પામે છે. ॥ ૩ ॥

સૌરન્યાદિવસૂનમોદનમિવસ્વાદપ્રસાદાદિહ ।

સ્તિગ્ધત્વાદિવ ગોરસં પિકયુવા સોત્કંઠકંઠગદિવ ॥

વાજિરાજિ? જવાદિવૌષધરસો દુર્વ્યાધિરોધાદિવ ।

શ્લાઘામેતિ જનો જનેષુ નિતરાં પુણ્યપ્રજાવોદયાત્ ॥ ૪ ॥



અર્થ—પુષ્પ જેમ સુંગધિથી, જ્ઞાત જેમ સ્વાદિષ્ટ-  
ણથી, ગોરસ જેમ સ્निग्ધપણથી, (ચિકાસથી) કોયલ  
જેમ મધુર કંઠથી, અશ્વની શ્રેણી જેમ વેગથી, તથા  
ઔષધિરસ જેમ દુષ્ટ રોગના નાશથી પ્રશંસાને પામે  
ઠે, તેમ આ જગતમાં માણસ પણ પુણ્ય પ્રજાવના ડ-  
દયથી મનુષ્યોમાં પ્રશંસા પામે ઠે. ॥ ૪ ॥

તોયૈરેવ પયોમુચાં જવતિ યદ્ધીરંધ્રનીરં સરઃ ।

પાદૈરેવ નન્નોમણેર્જવતિ યદ્લોકઃ સદાલોકવાન્ ॥

તૈલૈરેવ જવેદન્નંગુરતરજ્યોતિર્મણિઃ સદ્ગનઃ ।

પુણ્યૈરેવ જવેદન્નંગવિજ્ઞવત્રાજિણ્ણુરાત્માત્ર તત્ ॥ ૫ ॥

અર્થ—જેમ વરસાદના પાણીડથીજ તલાવ સંપૂર્ણ  
પાણીવાહું થાય ઠે, તથા સૂર્યના કિરણોથીજ જેમ  
આ જગત્ હમેશાં પ્રકાશિત થાય ઠે, અને તેલથી-  
જ જેમ દીપક ઘરપ્રતે અલંકાર કાંતિથી દેદીપ્યમાન  
થાય ઠે, તેમ આ જગતમાં આત્મા પણ પુણ્યોથીજ  
અન્નંગ વૈજ્ઞવથી શોભનિક થાય ઠે. ॥ ૫ ॥

ન બહુધર્મવિનિર્મિતિકર્મઠે ।

મનુજજન્મનિ યૈઃ સુકૃતં કૃતમ્ ॥

ગૃહમુપેયુષિ તૈરધનૈઃ સ્થિતં ।

ત્રિદશશાસ્ત્રિણિ વાંઙિતદાયિણિ ॥ ૬ ॥

અર્થ—બહુ ધર્મ કરવામાટે યોગ્ય, એવો ( આ )  
મનુષ્ય જન્મ પામીને પણ જેઊંઘ સુકૃત કાર્ય નથી

કર્તુ, તેજાં વાંઠિત અર્થ આપનાર એવું કલ્પવૃક્ષ પોતાને  
ઘેર પ્રાપ્ત થયા ઢાંતાં પણ નિર્ધન રહેવા જેવું કર્યું છે. ॥૬॥

જોજ્યે નિર્જરરાજજોજ્યમધુરે હાલાહલોઽદ્દેપિ તૈ-  
ર્ઘુધે સ્તિગ્ધરસે રસેન નિદધે તૈરાલનાલં જલમ્ ॥  
દ્વિમોચ્ચૈઃ શિશિરે ચ ચંદનરસે તૈ રાત્મગુપ્તા જમૈ-  
ર્ધર્મમેઽનવધાનતા પ્રવિદધે સ્વર્ગાપવર્ગપ્રદે ॥ ૭ ॥

અર્થ—જે માણસે સ્વર્ગ અને મોક્ષ દેનારા એવા  
ધર્મમાં પ્રમાદ કરેલો છે, તેજાં ( સ્વરેશ્વર ) ઇન્દ્રને  
જમવા લાયક એવા મધુર જોજનમાં જેર નાંચ્યું છે,  
અને સ્તિગ્ધ રસવાલા દૂધમાં સ્વાદની ઇચ્છાથી હર-  
તાલનું પાણી રેહ્યું છે, તથા તે મૂર્ખોએ ઠંઠા ચંદ-  
નરસમાં ઝંચે પ્રકારે કૌંચનું ફલ નાંચેલું છે. ॥ ૭ ॥

સાલં સ્વર્ગસદાં ણિનત્તિ સમિધે ચૂર્ણાય ચિંતામાણિં ।  
વહ્નૌ પ્રહ્ણિપતિ દ્વિણોતિ તરણીમેકસ્ય શંકોઃ કૃત્તે ॥  
દત્તે દેવગર્વીં સ ગર્દજવધૂગ્રાહાય ગર્હાગૃહં ।  
યઃ સંસારસુખાય સૂત્રિતશિવં ધર્મે પુમાનુજ્જતિ ॥ ૮ ॥

અર્થ—જે નિંદવાયોગ્ય પુરુષ આ સંસારસુખમાટે  
મોક્ષ આપનાર ધર્મને તજી દે છે, તે પુરુષ (વલ્લતણનાં)  
લાકમાંમાટે કલ્પવૃક્ષને ઢેદે છે, (થોડા) ચુનામાટે

૧ “ કૌંચ ” એટલે વનમાં વાલોરનાં આકારનું થતું ફલ,  
જેનો સ્પર્શ કરવાથી શરીરમાં અત્યંત વારાહુંઠ (શરજ) થાય છે.

ચિંતામણિ રત્નને અગ્નિમાં નાંખે છે, એક સ્ત્રીલામાટે  
હોમીને ફોમી નાંખે છે, તથા ગધેડી લેવા માટે કા-  
મધેનુને આપી દે છે. ॥ ૬ ॥

દ્રૂયાંસઃ પ્રમદાકટાહ્વિશિષ્ઠૈર્વિદ્વાઃ સ્મરાસંગિનઃ ।  
સંત્યેકે ચ સહસ્રશઃ શ્રિતધનાઃ સદ્ગોત્રલોત્તાકુલાઃ ॥  
એતદ્દાનનિદાનમત્ર સુકૃતં મત્વા સૃજંતિ ત્રિધા ।  
યેડસ્યર્થં પુરુષાર્થમન્યમનિશં તે કેડપ્યનદ્વપેતરાઃ ॥ ૭ ॥

અર્થ—(આ જગતમાં) યુવાન સ્ત્રીઝનાં કટાહ્વોરુ-  
પી બાળોથી વિંધાણલા, અને કામમાં (સ્પર્શોદ્રિયના  
વિષયમાં) આસક્ત થણલા ઘણા માણસો છે, તેમ દ્વોત્ર  
સહિત લોત્રમાં આકુલ થણલા પણ હજારો માણસો  
છે. પણ તે બન્નેનો ( કામ અને ધનનું ) કારણજૂત  
“ધર્મ” છે, એવું જાણીને જે માણસો ( મન, વચન  
અને કાયાથી ) તે ધર્મ નામના પુરુષાર્થને હમેશાં  
સેવે છે, એવા તો વિરલાજ હોય છે. ॥ ૭ ॥

મણિરિવ રજઃપુંજે કુંજે વનેચરગહ્વરે ।  
પુરમિવ તરુઙ્ગાયાનઙ્ગામરાવિવ નિસ્તરૌ ॥  
જન્મિકુસુમારામે ગ્રામે સત્તેવ વચસ્વિનાં ।  
કથમપિ જવે ક્લેશાવેશે મતિઃ શુચિરાપ્યતે ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—ધૂલિના ઢગલામાં જેમ મણિ, વનવાસી પ્રાણી  
ઝંથી જયંકર વનેલા કુંજમાં ( જાડીમાં ) જેમ નગર,

વૃક્ષવિનાના મારવાડ દેશમાં જેમ વૃક્ષની ઘાટી ઢાયા,  
તથા મૂર્ખાશ્રુપી પુષ્પોને ઉત્પન્ન કરવામાં બગીચા  
સરખા ગાંમદામાં જેમ વિદ્વાનોની સજ્ઞા ડુર્લભ છે,  
તેમ ક્લેશના આવેશરૂપ એવા આ સંસારમાં (પ્રાણી-  
ને ) શુદ્ધ બુદ્ધિ પણ ડુર્લભ છે. ॥ ૧૦ ॥

હવે આ પ્રકરણનું દ્વારકાવ્ય કહે છે.

દાનાદ્યં સુકૃતં કષાયવિજયં પૂજાં ચ પિત્રોર્ગુરો-  
ર્દેવાનાં વિનયં નયં પિશુનતાત્યાગં સતાં સંગતિમ્ ॥  
હૃદ્બુદ્ધિં વ્યસનહતીંહિંસાદિધર્માન્ ગુણાન્ ॥  
વૈરાગ્યં ચ વિદગ્ધતાં ચ કુરુ ચેન્નોક્તું વિમુક્તિં મનઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—હે પ્રાણી! જો મોક્ષસુખ જોગવવાનું તારું મન  
હોય તો દાનાદિક પુણ્યનાં કાર્ય, કષાયોનો જય, માત-  
પિતા, ગુરુ અને દેવની પૂજા, વિનય, ન્યાય, ચુગલીનો  
ત્યાગ, ઉત્તમ માણસોની સોબત, હૃદયની શુદ્ધતા, (સાતે)  
વ્યસનોનો ત્યાગ, ઇંદ્રિયને દમવાપણું, દયાદિક ધર્મ,  
ગુણો, વૈરાગ્ય તથા ચતુરાશ્ને તું ધારણ કર ? ॥ ૧૧ ॥

તેઓમાંથી પ્રથમ હવે દાનપ્રક્રમ કહે છે.

સ્થ્યાતિં પુષ્યતિ કૌમુદીમિવ શશી સૂતે ચ પૂતાત્મતા-  
મુદ્યોતં દ્યુતિમાનિવાવતિ સુખં તોયં તન્મિત્વાનિવ ॥  
ચાતુર્યં ચ ચિનોતિ યૌવનવયઃ સૌજાગ્યશોજામિવ-  
દ્દેત્રે બીજમિવાનઘે વિનિહિતં પાત્રે ધનં ધીધનૈઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—બુદ્ધિરૂપી ધનવાલા માણસોએ ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં  
વાવેલાં બીજનીપેઠે પવિત્ર સુપાત્રપ્રતેદીધેલું દાન, ચંદ્ર  
જેમ ચાંદનીને તેમ કીર્તિને પોષે છે, સૂર્ય જેમ ઉદ્યોતને  
તેમ પવિત્ર આત્મપણાને ઉત્પન્ન કરે છે, વરસાદ જેમ પા-  
ણીને તેમ સુખને આપે છે, તથા યૌવનવય જેમ સૌ-  
જાગ્યની શોજાને તેમ ચતુરાઈને ઇકઠી કરે છે. ॥૧૨॥

ये शीलं परिशीलयन्ति ललितं ते संति ज्ञूयस्तरा-  
स्तप्यन्ते ननु ये सुदुस्तरतपस्ते संति चानेकशः ॥  
ते संति प्रचुराश्च ज्ञासुरतरं ये ज्ञावमावित्रते ।  
ये दानं वितरन्ति जूरि करिवच्चे केचिदेवावनौ ॥ १३ ॥

અર્થ—જેઝં મનોહર શીલને પાલે છે, તેવા આ પૃથ્વી-  
માં ઘણાં છે, તથા જેઝં આકરા તપને તપે છે, તેવાઓ  
પણ અનેક છે, તેમ જેઝં દેદીપ્યમાન જાવને ધારણ કરે  
છે, તેવાં પણ ઘણા છે, પણ જેઝં હાથીની પેઠે ઘણું  
દાન(મદ)આપે છે, તેવાં તો વિરલાજ હોય છે. ॥૧૩॥

संजातात्मजसंज्ञवादिव महादेवीप्रसादादिव ।  
प्राप्तैश्वर्यपदादिव स्थिरतरश्चीजोगयोगादिव ॥  
लब्धस्वर्णरसायनादिव सदा संग्गादिव प्रेयसां ।  
देहीत्यक्षरयोः श्रुतेरपि ज्ञेवातावदाताननः ॥ १४ ॥

અર્થ—દાતર માણસ “દેહી” (મને આપો ?) એવી  
રીતના (યાચકના) જે અક્ષરો સાંજલવાથી પણ જાણે

(ઘેર) પુત્રનો જન્મ થયો હોય નહીં, જેમ મહા દેવીનો પ્રસાદ મળ્યો હોય નહીં, જેમ ऐश्वर્યપદવી મળી હોય નહીં, જેમ સ્થિર લક્ષ્મીના ઝોગનો યોગ મળ્યો હોય નહીં, જેમ સુવર્ણરસાયન મળ્યું હોય નહીં, તથા જેમ વહાલાંઓનો મેલાપ થયો હોય નહીં, તેમ તે પ્રફુલ્લિત મુખવાલો થાય છે. ॥ ૧૪ ॥

ધૈર્યં ધાવતુ દૂરતઃ પ્રવિશતુ ધ્યાનં ચ ધૂમધ્વજે ।

શૌર્યં જર્જરતાં પ્રયાતુ પટુતા દુષ્ટાટવીં ટીકતામ્ ॥

રૂપં કૂપમુપૈતુ મૂર્ઙ્ગતુ મતિર્વશોઽપિ વિધ્વંસતાં ।

ત્યાગસ્તિષ્ઠતુ યેન સર્વમચિરાત્પ્રાપ્તુર્જવેદપ્યસત્ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—ધીરજતા જલે ડૂર જાઉં? ધ્યાન જલે અગ્નિમાં પળો? શૂરતા જલે જર્જરિત યાત્રો? ચતુરાશ્ર જલે ત્રયંકર જંગલાં ચાલી જાઉં? રૂપ જલે કુવામાં જડ પળો? મતિ જલે મૂર્ખા પામો? વંશ જલે નાશ પામો? પણ ફક્ત એક “દાન” રહો? કે જે દાનથી અઠતા એવા પણ સર્વ પદાર્થો તુરત પ્રગટ થાય છે. ॥ ૧૫ ॥

કાવ્યં કાવ્યકલાકલાપકુશલાન્ ગીતં ચ ગીતપ્રિયાન્ ।

સ્મેરાહ્ની સ્મરઘસ્મરાર્તિવિધુરાન્ વાર્તા ચ વાર્તારતાન્ ॥

ચાતુર્યં ચ ચિરં વિચારચતુરાંસ્તૃમ્નોતિ દાનં પુનઃ ।

સર્વેન્ધ્યોઽપ્યધિકં જગંતિ યુગપત્પ્રીણાતિ યત્ત્રિણ્યપિ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—કાવ્યની કલાના સમૂહમાં કુશલ થઈને કાવ્ય સુશી કરે છે, ગીત જેને પ્રિય છે, તેવાને ગીત

ખુશી કરે છે, કામદેવના તાપની પીનાથી વ્યાકુલ થઈ શ્રીકૃષ્ણે પ્રફુલ્લિત લોચનવાલી સ્ત્રી ખુશી કરે છે, કથાના રસીઆઓને કથા ખુશી કરે છે, વિચારવંત માણસોને ચતુરાઈ ખુશી કરે છે, પણ તે સર્વથી દાન અધિક છે, કેમકે, તે એકીજ વચ્ચે જગતને પણ ખુશી કરે છે. ॥ ૧૬ ॥

હવે શીલપ્રક્રમ કહે છે.

શીલાદેવ જવંતિ માનવમરુત્સંપત્તયઃ પત્તયઃ ।  
શીલાદેવ જીવિ જ્રમંતિ શશન્નદ્વિસ્ફુર્તયઃ કીર્તયઃ ॥  
શીલાદેવ પતંતિ પાદપુરતઃ સન્નત્તયઃ શક્તયઃ ।  
શીલાદેવ પુનંતિ પાણિપુટકં સર્વઋચઃ સિદ્ધયઃ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—શીલથીજ મનુષ્ય તથા દેવસંબંધિની સંપદાઈ તથા ચાકરો વિગેરે મલે છે, તેમ શીલથીજ ચંદ્ર સરસ્વી સ્ફુરાયમાન કીર્તિઈ પૃથ્વીમાં ફેલાય છે, વલી શીલથીજ સર્વ ઉત્તમ શક્તિઈ આવીને પગે પડે છે, તેમ શીલથીજ સઘલી રૂઢિ અને સિદ્ધિઈ હસ્તપુટને પવિત્ર કરે છે; ( અર્થાત્ હાથમાં આવે છે.) ॥ ૧૭ ॥

વાહ્યજ્યં વિતનોતિ યજ્ઞતિ યજઃ પુષ્ણતિ પુણ્યપ્રશ્નાં ।  
સૌંદર્યં સૃજતિ પ્રજાં પ્રશ્નયતિ શ્રેયઃશ્રિયં સિંચતિ ॥  
પ્રીણતિ પ્રજુતાં ધિનોતિ ચ ધૃતિં સૂતે સુરૌકઃસ્થિતિં ।  
કૈવલ્યં સરસાત્કરોતિ શુજગં શીલં નૃણાં શીલિતમ્ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—સારી રીતે પાલેલું શીલ માણસોના પ્રેમને વિસ્તારે છે, યશને આપે છે, પવિત્ર કીર્તિને પુષ્ટ કરે છે, સુંદરતા ઉત્પન્ન કરે છે, કાંતિને ફેલાવે છે, કલ્યાણની શોજાને સિંચે છે, ऐश्वर्यપણું આપે છે, ધૈર્યતાને આપે છે, દેવલોકની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે છે, તથા કેવલજ્ઞાનને તો હાથોહાથ આપે છે. ॥ ૧૮ ॥

તાવદ્વાલબલં ચ કેસરિકુલં તાવત્કુધા વ્યાકુલં-  
તાવદ્ગોગિજયં જલં ચ જલધેસ્તાવદ્દૃષં ત્રીપણમ્ ॥

તાવદ્ચામયચૌરબંધરણત્રીસ્તાવદ્વસંત્યગ્નયો ।

યાવન્નૈતિ જગજ્જયી હૃદિ મહાજ્ શ્રી શીલમંત્રાધિપઃ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—જગતને પણ જીતનારો એવો શીલરૂપી મહાન મંત્રરાજ જ્યાંસુધી હૃદયમાં આવ્યો નથી, ત્યાંસુધીજ (મદોન્મત્ત) હાથીનો, ક્રોધાતુર કેસરી સિંહનો, સર્પનો, સમુદ્રના પાણીનો, રોગનો, ચોરનો, બંધનનો, રણસંગ્રામનો તથા અગ્નિનો જ્વળ (પ્રાણીઓને) હોય છે. ॥ ૧૯ ॥

ન્યસ્તા તેન કુલપ્રશસ્તિરમલા શીતદ્યુતેર્મરુલે  
ત્રામ્યંસ્તેન નજસ્વતાં સહચરશ્ચક્રે સ્વકીર્તેર્જરઃ  
તેનાલેખિ નિજાગ્નિધાનમનઘં વિંબે ચ રોચિષ્મતઃ  
કામં કામિતકામકામકલશં યઃ શીલમાસેવતે ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—દ્વિતિ અર્થને દેવામાં કામકુંજ સરખું શીલ જે માણસે સારી રીતે સેવેલું છે, તેણે પોતાતા કુલની નિર્મલ



પ્રશસ્તિ ( પ્રશંસાપત્ર ) ચંદ્રમંડલમાં દાખલ કરેલી છે. તથા તેણે પોતાની કીર્તિના સમૂહને વાયુનો સોબતી કરીને ફેલાતો કર્યો છે; તેમ તેણે પોતાનું નિર્મલ નામ સૂર્યના વિંબમાં લખ્યું છે; એમ જાણવું. ॥ ૨૦ ॥

ન સ્વર્ગોજ્યમિવ ત્યજંતિ વદનાત્ સ્વર્યોષિતસ્તદ્વશો ।

નૈવોજ્જંતિ તદંહિરેણુમમરા મૌલેશ્ચ માલામિવ ॥

સિદ્ધધ્યાનમિવોદ્ધંતિ હૃદયે તન્નામ યોગીશ્વરાઃ ।

શીલાલંકૃતિમંગસંગતિમતીં યે જંતવઃ કુર્વતે ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—જે પ્રાણીઓ શીલરૂપી આઝૂષણને અંગપર ધારણ કરે છે, તેના યજ્ઞને દેવાંગનાઓ દિવ્ય જો-જનની પેઠે પોતાનાં મુખથી તજતીજ નથી, તથા તેના ચરણની રજને દેવો મુકુટની માલાની પેઠે તજતાજ નથી, તેમ તેના નામને યોગીશ્વરો સિદ્ધના ધ્યાનની પેઠે હૃદયમાં ધારણ કરે છે. ॥ ૨૧ ॥

હવે તપપ્રક્રમ કહે છે.

નો ઝૂયાજ્જ્વલનૈર્વિના રસવતીપાકો યથા કર્હિંચિત્ ।

સંજાયેત યથા વિના મૃદુમૃદાં પિંડં ન કુંઞઃ ક્વચિત્ ॥

તંતૂનાં નિચયાદિના સુવસનં ન સ્યાદ્વથા જાતુચિ-

ન્નોત્પદ્યેત વિનોત્કટેન તપસા નાશસ્તથા કર્મણામ્ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—જેમ અગ્નિવિના રસોડનો પાક કોઈ પણ વસ્તુએ થતો નથી, તથા જેમ કોમલ માટીના પિંડ વિના કોઈ

પણ સમયે કુંજ બની શકતો નથી, અને (સૂતરના) તાંતણાઓનાં સમૂહવિના જેમ કોઈ પણ વેલાણ ઉત્તમ વસ્ત્ર બની શકતું નથી, તેમ આકરા તપ વિના કર્મોનો નાશ પણ થઈ શકતો નથી. ॥ ૨૨ ॥

કુશલકમલસૂરં શીલસાલાંબુપુરં ।

વિષયવિહગપાશં ક્લેશવહ્નીદુતાશમ્ ॥

મદનમુખપિધાનં સ્વર્ગમાર્ગૈકયાનં ।

કુરુત શિવનિદાનં સત્તપોનિર્નિદાનમ્ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—હે પ્રાણીજી! કુશલરૂપી કમલને (વિકસ્વર કરવામાં) સૂર્ય સરખો, શીલરૂપી વૃદ્ધને (વધારવામાં) પાણીના સમૂહ સરખો, વિષયરૂપી પદ્મિને (પકરવામાં) પાશસરખો, ક્લેશરૂપી વેલડીને (બાલવામાં) અગ્નિ સરખો, કામદેવના મુખને આઘાદિત કરનારો, સ્વર્ગમાર્ગે (જવામાં) વાહનસરખો, તથા મોક્ષના કારણરૂપ એવો તપ તમો નિયાળા રહિત કરો? ॥૨૩॥

માર્ગ મનોરમમપાસ્ય યથાજિલાષ-

મદ્વિપેષુ વિચરત્સુ તપઃ સૃણિઃ સ્યાત્ ॥

તત્તદ્દમાય મહનીયપદપ્રદાય ।

તસ્મિન્ યતધ્વમપહાય રસેષુ મૂર્ઘામ્ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—જ્યારે ઇંદ્રિયરૂપી હાથીજી મનોહર (સરલ) માર્ગ તજીને સ્વેચ્છાચારી થયા થકા ચાલે છે, ત્યારે તેઓને (વશ કરવાને) “તપ” છે, તે અંકુશરૂપ થાય

ઠે;માટે મોક્ષપદ દેનારા એવા તે ઇંદ્રિયના દમન માટે,  
રસોમાં મૂર્છા તજીને, તે તપને વિષે યત્ન કરો ? ॥૧૪॥

નાર્યો યુવાનમિવ વાર્ધિમિવાન્ધિપત્ન્યો ।

વિદ્યા વિનીતમિવ જ્ઞાનુમિવાંશવશ્ચ ॥

વદ્દયઃ ક્ષમારુહમિવેંદુમિવોરુવશ્ચ ।

સહ્વન્ધયઃ સમુપયાંતિ તપશ્ચરંતમ્ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—યુવાન પુરુષોપ્રતે જેમ સ્ત્રીઓ, સમુદ્રપ્રતે  
જેમ નદીઓ, વિનયવંતપ્રતે જેમ વિદ્યા, સૂર્યપ્રતે જે-  
મ કિરણો, વૃક્ષપ્રતે જેમ વેલડોઓ, તથા ચંદ્રપ્રતે  
જેમ તારાઓ, તેમ તપસા કરતા માણસને ઉત્તમ  
લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૧૫ ॥

દ્વારૈરિવાંબરમપાં પ્રકરૈરિવાંગં ।

શાણૈરિવાસ્ત્રમનલૈરિવ જાતરૂપમ્ ॥

ઝૂર્માર્જનૈરિવ ચ નેત્રમિવાંજનૈશ્ચ

નૈર્મદ્યમાવહતિ તીવ્રતપોન્નિરાત્મા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—સ્વારાથી જેમ વસ્ત્ર, પાણીના સમૂહથી જેમ  
અંગ, સરાણથી જેમ શસ્ત્ર, અગ્નિથી જેમ સુવર્ણ, મા-  
ર્જનથી જેમ જમીન, તથા અંજનથી જેમ નેત્ર, તેમ  
તીવ્ર તપથી આત્મા નિર્મલ થાય છે. ॥ ૧૬ ॥

હવે જાવપ્રક્રમ કહે છે.

દત્તે યેન વિના ધનેઽપિ હિ ધને સ્યાદુસ્સહસ્તશ્ચય-

શ્રીર્ણે યેન વિનાજિકામવિમલ્લે શીલે ચ જોગદ્યયઃ ॥

તપ્તે યેન વિના ચ દુસ્તરતપઃસ્તોમે ચ કાશ્યોદયઃ ॥

કાર્યસત્ફલમિષ્ટુજિઃ શુજતરે જાવેઽત્ર જવ્યૈર્લયઃ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—જે જાવવિના ઘણા ધનનું દાન દેવાથી પણ તે દુઃખે સહન થાય એવો (ફોકટ) खरचજ છે, તથા જે જાવવિના ઇચ્છિત અને નિર્મલ એવું શીલ પાલવાથી પણ (કેવલ) જોગોનોજ હાય છે, તથા જે જાવવિના આકરા તપનો સમૂહ કરવાથી પણ (કેવલ) કૃશતાનોજ ઉદય છે, માટે એવી રીતના અત્યંત શુજ જાવમાં, તે તે કાર્યોના ફલની ઇચ્છાવાલા જવ્ય લોકોએ આસક્તપણું કરવું. ॥ ૨૭ ॥

શ્રીર્હાનિં દદતામુપૈતિ દધતાં શીલં ચ જોગહ્યઃ ।

સંક્લેશઃ સૃજતાં તપશ્ચ પઠતાં કંઠે જવેત્ કુંઠતા ॥

પૂજ્યાનાં નમતાં ચ માનમશ્નનં દુઃખં વૃતં વિજ્રતાં ।

મત્વૈવં ન કથં કરોષિ સુકરે જાવે મનસ્વિન્ મનઃ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—દાન દેવાથી લક્ષ્મીની હાનિ થાય છે શીલ પાલવાથી જોગોનો હાય થાય છે, તપ કરવાથી ક્લેશ થાય છે, જાણવાથી કંઠશોષ થાય છે, પૂજ્યોને નમવાથી માનની હાનિ થાય છે, તથા વૃત ધારણ કરવાથી દુઃખ થાય છે, એવું માનીને પણ હે મનસ્વી ! (બુદ્ધિવાન્ ! ) તું ઉત્તમ જાવમાં મનને કેમ જોડતો નથી ? ॥ ૨૮ ॥

નીરેણેવ સરઃ સરોરુહમિવામોદેન સીતાંશુના ।

તુંગીવામ્બુજવંધુનેવ દિવસઃ કુંઞીવ દાનામ્બુના ॥

પુત્રેણેવ કુલં કુરંગનયના ઞત્રેવ ધત્તે શ્રિયં ।

જાવેન પ્રચુરાપિ પુણ્યપટુતા પ્રોહ્વાસમીતા ક્રિયા ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—જલથી જેમ સરોવર, સુગંધિથી જેમ કમલ,  
ચંદ્રથી જેમ રાત્રિ, સૂર્યથી જેમ દિવસ, મદથી જેમ  
હાથી, પુત્રથી જેમ કુલ, તથા ઞત્રારથી જેમ સ્ત્રી શો-  
જાને ધારણ કરે છે, તેમ, ઘણી એવી પણ ક્રિયા જા-  
વથી પુણ્યની પટુતાના પ્રોહ્વાસને પામે છે. ॥ ૨૯ ॥

કૈશ્વિદામમદાયિ શીલમમલં ચાપાલિ કૈશ્વિત્તપઃ ।

કષ્ટં કૈશ્વિદધાય્યકારિ વિપિને કૈશ્વિન્નિવાસોઽનિશમ્ ॥

કૈશ્વિશ્ચ્યાનમધારિ કૈશ્વિદનઘશ્ચાપૂજિ દેવવ્રજો ।

યત્તેષાં ફલમાપિ ચાપરનરૈસ્તપ્ત્રાવવિસ્ફુર્જિતમ્ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—કેટલાકોએ દાન દીધું, કેટલાકોએ નિર્મલ  
શીલ પાલ્યું, કેટલાકોએ તપનું કષ્ટ સહન કર્યું, કે-  
ટલાકોએ હમેશાં વનમાં નિવાસ કર્યો, કેટલાકોએ  
ધ્યાન ધર્યું, તથા કેટલાકોએ નિર્મલ દેવસમૂહને પૂ-  
જ્યો, પણ તે સવલ્લાનું ફલ તો વીજાઓને મળ્યું;  
માટે તેમાં જાવનું પ્રાવલ્ય જાણવું. ॥ ૩૦ ॥

સિદ્ધાંજનં જનિતયોગિજનપ્રજાવં ।

જાવં વદંતિ વિદુષાં નિવહા નવીનમ્ ॥

૧ “ નિશીથિની નિશા નિટ્ચ, શ્યામા તુંગી તમા તમી ”  
ઇતિ નામનિધાનમ્

સિદ્ધો જવેન્મનસિ સંનિહિતે યદસ્મિન્ ॥

પશ્યન્ જગંતિ મનુજો જગતામદૃશ્યઃ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—ઉત્પન્ન કરેલ છે યોગીજનો પ્રતે પ્રજ્ઞાવ જેણે, એવા જ્ઞાવને, પંક્તિના સમૂહો નવીન પ્રકારનું (આશ્ચર્યકારક) સિદ્ધાંજન કહે છે; કેમકે તે જ્ઞાવરૂપી સિદ્ધાંજનને મનમાં ધારણ કરવાથી મનુષ્ય સિદ્ધ થઈ જગતોને જોતો થકો (પોતે તો) જગતોને અદૃશ્ય થાય છે. ૩૧

હવે ક્રોધપ્રક્રમ કહે છે.

સ્કંધો યુદ્ધમહીરુહસ્ય કુમતેઃ સૌધો નિબંધોઽહસાં ।

યોધો દુર્નયન્નૂપતેઃ કૃતકૃપારોધોઽપ્રબોધો હદામ્ ॥

વ્યાધો ધર્મમૃગે વધો ધૃતિધિયાં ગંધો વિપદીરુધા-

મંધો દુર્ગતિપદ્ધતૌ સમુચિતઃ ક્રોધો વિહાતું સતામ્ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—યુદ્ધરૂપી વૃક્ષના થડસરખો, ડુંબડિના મેદેલ સરખો, પાપોના કારણ સરખો, અન્યાયરૂપી રાજાના યોદ્ધા સરખો, દયાને રોકનારો, હૃદયને નહીં પ્રબોધ કરનારો, ધર્મરૂપી હરિણને મારવામાં પારાધિ સરખો, ધૈર્ય અને બુદ્ધિનો નાશ કરનારો, આપદારૂપી વૃક્ષોની

૧ સાધારણ અંજન તો આંખમાં ધારણ કરાય છે, પણ આ જ્ઞાવરૂપી અંજનને તો હૃદયમાં ધારણ કરવાથી અદૃશ્ય રહીને જગતને જોવાય છે માટે તે આશ્ચર્યકારક સિદ્ધાંજન છે.

ગંધ સરખો,તથા ડુર્ગતિમાં પામવાને અંધ સરખો,ઐવો  
ક્રોધ ઉત્તમ માણસોને તજવો લાયક છે. ॥ ૩૨ ॥

વાયુર્યથા જલમુચાં સમિધાં યથાગ્નિઃ ।

સિંહો યથા કરટિનાં તમસાં યથાર્કઃ ॥

હસ્તી યથાવનિરુહાં પયસાં યથોષ્ણઃ ।

શક્તસ્તથા પ્રશમનાય શમો રુષાણામ્ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—મેઘનો નાશ કરવામાં જેમ વાયુ, કાષ્ઠોનો  
નાશ કરવામાં જેમ અગ્નિ, હાથીઓનો નાશ કરવામાં  
જેમ સિંહ, અંધકારનો નાશ કરવામાં જેમ સૂર્ય,  
વૃક્ષોનો નાશ કરવામાં જેમ હાથી, તથા જલોનો  
નાશ કરવામાં જેમ ઊનાલો સમર્થ છે, તેમ ક્રોધને  
નાશ કરવામાં સમતા સમર્થ છે. ॥ ૩૩ ॥

તપઃપૂરં પાથોમુચમિવ મરુત્સંહરતિ યઃ ।

કૃપાકેલિં મુસ્તાંકુરમિવ વરાહઃ खनति યઃ ॥

સુહૃન્નાવં નાશં હિમમિવ પયોજં નયતિ યઃ ।

સ કોપઃ સાટોપઃ પ્રવિશતિ સતાં ચેતસિ કિમુ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ:—પવન જેમ વરસાદને,તેમ જે કોપ તપના સમૂ-  
હને હરે છે,તથા મુક્કર જેમ \*મુસ્તના (મોથના)અંકુ-  
રાને તેમ જે દયાની ક્રીમાને ઊલેખી નાલે છે, તથા  
વરફ જેમ કમલને તેમ જે મિત્રાશનો નાશ કરે છે, ઐવો

\* “ કુરુવિંદો મેઘનામા, મુસ્તા મુસ્તકમસ્ત્રિયામ્ ” ઇત્યમરઃ

આટોપ સહિત કોપ,શું સજ્જાનોનાં ચિત્તમાં પ્રવેશ કરી શકે છે ? (અર્થાત્ તે પ્રવેશ કરી શકતો નથી.) ॥૩૪॥

તે ધન્યા અગ્નિવંદનીયમિહ તત્પાદારવિંદધ્વયં ।

તે પાત્રં સકલશ્રિયાં જગતિ તત્કીર્તિર્નરીનર્તિં ચ ॥

તન્માહાત્મ્યમસંનિજં સુરનરા સર્વેઽપિ તત્કિંકરા ।

યે કોપદ્વિપસિંહશાવસદ્દશં સ્વાંતે શમં વિવ્રતિ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—જે માણસો ક્રોધરૂપી હાથીને (હણવામાં) સિંહના બચ્ચાં સરખી સમતાને મનમાં ધારણ કરે છે, તે-  
 જેને ધન્ય છે ! તથા આ જગતમાં તેના વન્ને ચરણક-  
 મલો વંદન કરવાલાયક છે; વહ્લી તેજ સઘલી લક્ષ્મી-  
 ઓના પાત્ર છે, તથા તેની કીર્તિ આ જગતમાં નાચ્યા  
 કરે છે; વહ્લી તેનું માહાત્મ્ય અતુલ્ય છે, તથા સઘલા  
 દેવો અને મનુષ્યો તેના ચાકરો થઈને રહે છે. ॥૩૫॥

વનવન્દિર્નવઃ કોઽપિ, કોપરુપઃ પ્રરૂપિતઃ ॥

આંતરં યસ્તપોવિત્તં, જસસાત્કુરુતે હ્ણાત્ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—ક્રોધરૂપી દાવાનલ તો કોઈક નવીન પ્રકાર-  
 નોજ(આશ્ચર્યકારક)જણાણો છે, કેમકે જે અંતરંગ  
 તપરૂપ ધનને (પણ) હ્ણવારમાં બાલીને જ્ઞાન કરે છે.

હવે માનપ્રક્રમ કહે છે.

જાત્યૈશ્વર્યબલશ્રુતાન્વયતપોરુપોપલબ્ધિશ્રિતં ।

ગર્વં સર્વગુણૈકપર્વતપર્વિં માત્મન્ કૃત્યાઃ સર્વથા ॥



સંગં ગઙ્ગતિ યત્ર યત્ર યદસૌ તત્તવિનાશાસ્પદં ।

પ્રેત્ય પ્રાણૈરુત્તમો જવંત્યજિમતપ્રાપ્તિપ્રહીણાઃ ક્ષણાત્ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—હે આત્મા ! સર્વ ગુણોરૂપી પર્વતને ( જોદ-  
વામાં ) વજ્ર સરખા એવા જાતિમદ, એશ્વર્યમદ, બલમદ,  
જ્ઞાનમદ, કુલમદ, તપમદ, રૂપમદ, તથા ધનાદિકના  
પ્રાપ્તિમદને તું સર્વથા પ્રકારે આચર નહીં? કેમકે, ઉપર  
કહેલી જે જે બાબતોમાં તે મદનો (અહંકારનો) સંગ  
થાય છે, તે તે બાબતો પ્રાણીને પરજવમાં અનિષ્ટ મલ્લે  
છે. અને એવી રીતે પોતાને મનોહર લાગતી એવી પ્રા-  
પ્તિઓથી તે ક્ષણ વારમાં રહિત થઈ જાય છે. ॥૩૭॥

ઔચિત્યચારુચરિતાંબુજશીતપાદં ।

સત્કર્મકૌશલકુચેલકગોરપાદમ્ ॥

સંસેવ્યસેવનવનદ્રુમસામયોનિં ।

માનં વિમુંચ સુકૃતાંબુધિકુંજયોનિમ્ ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—ઔચિત્યતારૂપ જે મનોહર આચરણ, તે રૂપી  
(સૂર્યવિકાસિ) કમલનો (નાશ કરવામાં) ચંદ્રસરખા,  
તથા ઉત્તમ કાર્યની કુશલતારૂપી ( ચંદ્રવિકાસિ )  
કમલને (નાશ કરવામાં) સૂર્ય સરખા, અને આચ-  
રવાલાયક કાર્યરૂપી વનવૃદ્ધને ( નાશ કરવામાં )  
હાથી સરખા, તથા પુણ્યરૂપી સમુદ્રને (શોષવામાં)  
અગસ્તિ ઋષિ સરખા એવા માનને, હે પ્રાણી ! તું તજી દે?

૧ “ પ્રેત્યામુત્તરજવાંતરે ” ઇત્યમરઃ

વિપદાં સદ્ગ ગર્વોચ-મપૂર્વઃ પર્વતઃ સ્મૃતઃ

પ્રાપ્તુવંત્યુર્ઘ્નમુર્ધ્વાનો, યમારુઢા અધોગતિમ્ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—આપદાઓના સ્થાનક સરખો, એવો આ ગર્વ-  
રૂપી પર્વત તો કોઈ વિચિત્ર પ્રકારનો (આશ્ચર્યકારક)  
હે, કેમકે ઝંચુ મસ્તક રાખીને (અક્કર રહીને) તે પર્વ-  
તપર ચડેલા માણસો (ઝલટા) નીચી ગતિને પામે હે !

દષ્ટો યેન જનો જહાતિ વિનયપ્રાણાન્ પ્રસિદ્ધિપ્રદાન્ ।

યદ્દષ્ટેન વિવેકનીતિનયને સંમીલ્ય સંસ્થીયતે ॥

યદ્દષ્ટસ્ય ચ કીલકીલિતમિવ સ્તબ્ધં વપુર્જાયતે ।

દર્પં સર્પમિવાતિજિહ્વગહનં કસ્તં સ્પૃશેત્કોવિદઃ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—જે અહંકારરૂપી સર્પના ડંખવાથી, માણસ  
પોતાને કીર્તિ આપનારા વિનયરૂપી પ્રાણોને તજે હે,  
તથા વિવેક અને ન્યાયરૂપી પોતાની આંખો મીચી જાય  
હે, તથા જેના ડંખથી પોતાનું શરીર જાણે खીલામાં  
કીલિત થઈ ગયું હોય નહીં તેમ થઈ જાય હે, એવા  
સર્પ સરખા અત્યંત ઝેરથી જયંકર થઈ જાય અહંકાર-  
રને કયો પંક્તિ માણસ સ્પર્શ કરે ? ॥ ૪૦ ॥

હવે માયાપ્રક્રમ કહે હે.

દંત્રં બકા ઇવ વિધાય દુરાશયા યે ।

મીનાનિવાલિલજનાન્ પ્રતિવંચયંતિ ॥

તૈઃ સૌહૃદાદમલકીર્તિલતાપયોદા-

દાત્મા પ્રપંચચતુરોઽચતુરૈરવંચિ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—જે ડુર્બુદ્ધિઓ કપટ કરીને બગલાંઓ જેમ મત્સ્યોને તેમ સર્વ જનોને ઠગે છે, તે મૂર્ખોં નિર્મલ કીર્તિરૂપી લતાપ્રતે વરસાદ સરખી મિત્રાણ્થી પ્રપં-  
ચમાં ચતુર એવા પોતાના આત્માને ઠગ્યો છે. ॥૪૧॥

માયામિમાં કુટિલશીલવિહારવિજ્ઞાં ।  
માન્યમહે હૃદિ યુજંગવધૂં નવીનામ્ ॥  
દષ્ટોઽનયા સિતસરોજસહોદરાસ્યો ।  
મોહં નયેદ્યદિતરાન્મધુરં બ્રુવાણઃ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—કુટિલ શીલના ( ડુરાચારના ) વિહારમાં ચતુર એવી માયારૂપી સર્પણીને અમો હૃદયમાં વિચિત્ર પ્રકારની (આશ્ચર્યકારક) માનીએ ઢીણ; કેમકે જેનાથી મંચાણલો માણસ વિક્ષર થણા કમલ સરખા મુખ-  
વાલો થયો થકો, તથા મીઠાં મીઠાં વચનો બોલતો થકો ( ડલ્લટો ) બીજાને મોહમાં નાંચે છે. ॥ ૪૨ ॥

વિશ્રંતં યુજગીવ જીવિતતનું વ્યાહંતિ યા દેહિનાં ।  
યા સૌહાર્દમપાકરોતિ શુચિતાં સ્પર્શોઽશુચીનામિવ ॥  
યા કૌટિલ્યકલાં કલામિવ વિધોઃ પુષ્ણાતિ પદ્મઃ સિત-  
સ્તાં નિર્મોકમિવોરગઃ ક્ષતગતિં માયાં ન કો મુંચતિ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—જે માયા ( કપટ ) સર્પણી જેમ જીવિતને, તેમ માણસોના વિશ્વાસને હૂણે છે, તથા અશુચિ પદા-  
ઓંનો સ્પર્શ જેમ પવિત્રતાને, તેમ જે મિત્રાણે દૂર કરે

ઠે, અને શુદ્ધ પદ્મ જેમ ચંદ્રની કલાને, તેમ જે કુ-  
ટિલતાને (વક્રપણાને) પોષે ઠે, એવી (શુદ્ધ) ગતિને  
અટકાવનારી માયાને, સર્પ જેમ (પોતાની) કાંચ-  
લીને, તેમ કોણ ઢોરતો ઇથી? ॥ ૪૩ ॥

યે કૌટિલ્યકલાકલાપકુશલાસ્તે સંત્યનેકે હિતૌ ।

યે હાર્યાર્જવવર્યવીર્યસદનં તે કેચિદેવ ધ્રુવમ્ ॥

લગ્ન્યંતે હિ પદે પદે ફલજરૈ નમ્ના દરિદ્રદ્રુમાઃ ।

સંપ્રીણન્ શુવનાનિ પેશલફલૈરદ્વપો હિ કલ્પદ્રુમઃ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—કપટની કલાના સમૂહમાં કુશલ એવા તો આ  
પૃથ્વીમાં અનેક લોકો ઠે, પણ મનોહર એવી આર્જવતાના  
ઉત્તમ વીર્યના સ્થાનરૂપ તો વિરલાજ હોય ઠે; કેમકે,  
ફલોના સમૂહોથી નમેલા તુલ્ય વૃદ્ધો તો પગલે પગલે મ-  
લે ઠે, પણ પોતાના ઉત્તમ ફલોથી ત્રણે જગતોને खु-  
શી કરનાર કલ્પવૃદ્ધ તો અલ્પજ હોય ઠે. ॥ ૪૪ ॥

ઉમાયા ઇવ માયાયાઃ, સંપર્કે મુંચ મુંચ રે ॥

ઈશ્વરોઽપિ નરો નૂનં, યત્સંગાદૂ ત્રીમતાં ત્રજેત્ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—હે પ્રાણી! પાર્વતીનો જેમ, તેમ માયાનો સંગ તું  
ઠોનીજ દે? કેમકે જેના સંગથી ( પદ્મે પાર્વતીના  
સંગથી ) ऐश्वर्यવાનને પણ ( પદ્મે મહાદેવને પણ )  
ત્રયંકરપણું (ત્રીમપણું) ધારણ કરવું પડયુંઠે. ॥ ૪૫ ॥

## હવે લોજપ્રક્રમ છે.

નાશં યો યશસાં કરોતિ રજસાં વ્રાતોઽનિલાનામિવ ।  
 ત્રાસં યો મહસાં તનોતિ વયસાં પાતઃ શરાણામિવ ॥  
 શોઞ્ઞાં યો વચસાં હિનસ્તિ પયસાં વૃષ્ટિર્ઘનાનામિવ ।  
 ત્યક્ત્વાકૃત્યકરીંઙ્કુંજશરજં લોજં શુજંયુર્જવ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—જે લોજ પવનોનો સમૂહ જેમ રજોનો, તેમ યશોનો નાશ કરે છે, તથા વાણોનું પર્ણું જેમ જીંદગિને, તેમ જે (પોતાના) તેજને ત્રાસ આપે છે, તથા મેઘનીવૃષ્ટિ જેમ પાણીને (મોઢું કરે છે.) તેમ જે, વચનની શોજાને હણે છે, તથા જે કરવાયોગ્ય કાર્યરૂપી હાથીના કુંજસ્થલને જોદવામાં સિંહસમાન છે, એવા લોજને તજીને હે પ્રાણી ! તું કલ્યાણયુક્ત થા ? ॥૪૬॥

કિં ધ્યાનૈર્મુલ્ખપદ્મમુદ્રણચૈૃણઃ કિં ચૈન્દ્રિયાણાંજયૈ-  
 રુદ્ધૈસ્તપસાં પુનઃ પ્રતપનૈઃ કિં મેદસાં શોષણૈઃ ॥  
 કિં વાચાં જનિતશ્રમૈઃ પરિચયૈઃ કિં ક્લેશયુક્તૈર્વ્રતૈ-  
 શ્ચેલ્લોજોઽસ્થિલદોષપોષણપદુર્જાગતિં ચિત્તેતિજ્ઞઃ ॥ ૪૭ ॥

હે પ્રાણી ! સઘલા દોષોને પોષણ કરવામાં સમર્થ તથા દુઃખના સ્થાનકરૂપ એવો લોજ જો ચિત્તમાં જાગ તો રહ્યો છે, તો પઠી મુલ્ખરૂપી કમલને મુદ્રિત કરવામાં સમર્થ, એવા ધ્યાનથી શું થવાનું છે ? તેમ ઇન્દ્રિયોને જીતવાથી પણ શું થવાનું છે ? તેમ જ્ઞાને રોધનાર તથા

ચરબીને ( શરીરના પુષ્ટપણને ) શોષનાર એવા તપો તપવાથી પણ શું થવાનું છે? તેમ શ્રમયુક્ત એવા વ-  
ચનોના પરિચયથી પણ શું થવાનું છે? તથા ક્લેશો  
યુક્ત એવા વ્રતોથી પણ શું થવાનું છે? ॥ ૪૭ ॥

સ સ્થૈર્યૈકનિકેતનં સ સુજ્જટશ્રેણિષુ ચૂડામણિઃ ।

સ પ્રાગદ્યપરાનુજાવસુજ્જગઃ સ ધ્યાનધુર્ધુર્વહઃ ॥

સ શ્રેષ્ઠઃ સ ચ પુણ્યવાન્ સ ચ શુચિઃ સ શ્લાઘનીયઃ સતાં ।

યેનાગણ્યગુણાલિવલ્લિકલ્લજો લોજો નૃશં સ્તંજિતઃ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—અસંખ્યાતા ગુણોળી શ્રેણિરૂપ વેલમીન-  
( નાશ કરવામાં ) હાથી સરખા, એવા લોજને જે  
માણસે વિશેષે કરીને અટકાવ્યો છે, તે માણસ સ્થિ-  
રતાના એક સ્થાનકરૂપ છે, તે સુજ્જટોની પંક્તિઝમાં  
અગ્રેસર છે, મોટાઈના ઉત્કૃષ્ટ જાવથી મનોહર થ-  
ઈલો છે, ધ્યાનની ધોંસરીને ધારણ કરવામાં સમર્થ  
છે, પુણ્યવાન અને પવિત્ર છે, તથા તે ઉત્તમ માણ-  
સોને પ્રશંસા કરવા લાયક છે.

મૈત્રીં વિમુંચતિ સુહૃદ્વિનયં વિનેયઃ ।

સેવાં ચ સેવકજનઃ પ્રણયં ચ પુત્રઃ ॥

નીતિં નૃપો વ્રતમૃષિશ્ચ તપસ્તપસ્વી ।

લોજાજિજ્ઞાસુહૃદયઃ કુલ્લજોઽપિ લજ્જામ્ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ—લોજથી પરાજીવ પામેલું છે હૃદય જેનું એવો  
મિત્ર મિત્રાઈને તજે છે, શિષ્ય વિનયને તજે છે, ચાકર

સેવાને તજે ઢે, પુત્ર નમ્રતાને તજે ઢે, રાજા નીતિને તજે ઢે, મુનિ વ્રતને તજે ઢે, તપસ્વી તપને તજે ઢે, તથા એવો કુલ્લીન માણસ પણ લજ્જાને તજે ઢે. ॥૪૬॥

લોચાંજોજાલિશીતદ્યુતિરહિમરુચિઃ પુણ્યપાત્રોજપુંજે ।

શુદ્ધધ્યાનૈકસૌધઃ પ્રગુણગુણમણિશ્રેણિમાણિક્યખાનિઃ ॥

શ્રેયોવદ્દયાલવાલઃ કલિમલકમલારામસંહારહસ્તી ।

તૃષ્ણાકૃષ્ણાહિમંત્રો વિશતુ હ્રદિસતામેષ સંતોષપોષઃ ॥ ૫૦ ॥

અર્થ—લોચરૂપી (સૂર્ય વિકાસી) કમલોની શ્રેણિ-નો (નાશ કરવામાં) ચંદ્ર સરખો, પુણ્યરૂપી કમલના સમૂહને ( વિકસ્વર કરવામાં ) સૂર્ય સરખો, શુદ્ધ ધ્યાનના એક મેદેલ સરખો, ઉત્તમ ગુણોરૂપી માણિ-ની શ્રેણિઓને (ઉત્પન્ન કરવામાં) મણિક્યની ધાણ સરખો, કલ્યાણરૂપી વેલડીને (પ્રફુલ્લિત કરવામાં) ક્યારા સરખો, ક્લેશ અને મંદીનતારૂપી કમલના બગીચાનો નાશ કરવામાં હાથી સરખો, તથા તૃ-ષ્ણારૂપી કૃષ્ણસર્પને ( વશ કરવામાં ) મંત્ર સરખો, એવો આ સંતોષનો પોષ ( પુષ્ટિ ) સજ્જાનોના હૃદ-યમાં દાખલ થાઓ ? ॥ ૫૦ ॥

હવે પિતૃપ્રક્રમ કહે ઢે.

તેનાવાદિ યશઃપ્રસિદ્ધિપટહઃ પ્રાકારિ યાત્રોત્સવ-સ્તીર્થાનાં ચ સતામમોદિ હૃદયં પ્રાણોદિ પાપપ્રથાં ॥

શ્રેયઃશ્રેણિરવાપિ વંશસદને ચારોપિ ધર્મધ્વજો ।

યેનાપૂજિ પદઘ્ચી હિતવતી પિત્રોઃ પવિત્રાત્મનોઃ ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—જે માણસે પવિત્ર એવા માતપિતાનાં હિતકારી  
બન્ને ચરણોને પૂજ્યા છે, તેણે (આ જગતમાં પોતાના)  
યશનો જાહેર પડો વજમાવ્યો છે, તીર્થોની યાત્રાનો  
ઉત્સવ કરેલો છે, સજ્જનોના હૃદયને આનંદિત કર્યું  
છે, પાપોના વિસ્તારને દૂર કર્યો છે, કલ્યાણની પરંપરા  
મેલવી છે, તથા તેણે પોતાના કુલરૂપી ઘરપર ધર્મધ્વજ  
આરોપણ કર્યો છે, ( એમ જાણવું. ) ॥ ૫૧ ॥

લક્ષ્મીસ્તત્ર પયોનિધાવિવ સરિઘ્નેણિઃ સમેતિ સ્વયં ।

જોગાસ્તત્ર વસંતિ શાખિશિખરાવાસે વિહંગા ઇવ ॥

પૂજાસ્ફાતિમુષૈતિ તત્ર સલિલે વીચ્રીવ પાથોરુહાં ।

જક્તિર્યત્ર પવિત્રપુણ્યપરયોઃ પિત્રોરનુહીયતે ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—પવિત્ર પુણ્યમાં તત્પર એવા માતપિતાની જ્યાં  
જક્તિ કરાય છે ત્યાં, સમુદ્રમાં જેમ નદીઓની શ્રેણિ,  
તેમ લક્ષ્મી પોતાની મેલેજ આવે છે; વહ્લી વૃક્ષની  
ટોંચરૂપી આવાસમાં જેમ પક્ષિઓ, તેમ ત્યાં જોગો  
( આવીને ) વસે છે; તથા પાણીમાં જેમ કમલોની  
શ્રેણિ, તેમ ત્યાં માન વિસ્તારને પામે છે. ॥ ૫૨ ॥

ન સ્નાનરૈપિ તીર્થપૂતપયસાં શુઙ્ગૈશ્ચ સિદ્ધાત્મનો ।

નો જાપૈરપિ નાપિ ચારુચરિતૈર્નાપિ શ્રુતાનાં શ્રમૈઃ ॥



ન ત્યાગૈરપિ સંપદા ઋવતિ સા નાપિ વ્રતાનાં વ્રજૈ-  
ર્યાં પિત્રોઃ પદપૂજનૈઃ સુઋગયોઃ શુદ્ધિર્નૃશં જંઋતે ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—માતપિતાના મનોહર ચરણોની પૂજાથી  
(પ્રાણીને)જે અત્યંત શુદ્ધિ થાય છે,તેવી શુદ્ધિ તીર્થોના  
પવિત્ર જલોના સ્નાનોથી પણ થતી નથી, સિદ્ધ પ્ર-  
જ્ઞના શુદ્ધ જાપોથી પણ થતી નથી, મનોહર આચ-  
રણોથી પણ થતી નથી, સિદ્ધાંતો (સાંઋલવાના) શ્ર-  
મોથી પણ થતી નથી, લક્ષ્મીના દાનથી પણ થતી ન-  
થી, તથા વ્રતોના સમૂહોથી પણ થતી નથી. ॥૫૩॥

વિદ્ધઃ સ્વર્ગતરંગિણી પ્રકટિતા તઋઋાંગલે મંરુલે ।

દુઃસ્થસ્ય પ્રવિવેશ વેદમનિ મનઃકામપ્રદા સ્વર્ગવી ॥

પ્રાદુર્ઋાવમુપેયિવાન્મરુદુવિ ક્ષોણીરુહઃ સ્વર્ગિણાં ।

યત્પિત્રોઃ પ્રવિધીયતે પ્રતિદિનં ઋક્તિઃશુઋત્તસ્મિન્ યુગે ॥૫૪ ॥

અર્થ—આ કલિકાલમાં પણ હમેશાં માત પિતાની  
શુઋ ઋક્તિ જે કરવામાં આવે છે, તેથી હું એમ જાણું  
હું કે, જંગલના પ્રદેશમાં દેવગંગા પ્રગટ થઈ છે, તથા  
મનના ઇચ્છિત અર્થને દેનારી કામધેનુએ દરિદ્રિના  
ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો છે, તથા મારવાફની ચૂમિમાં ક-  
દ્પવૃદ્ધોની ઉત્પત્તિ થઈ છે!! ॥ ૫૪ ॥

યત્પ્રસાદવશતઃ કરિલીલાં, પૂતરપ્રતિમિતોઽપ્યુપંયાતિ ॥

પાદયોઃપ્રવિદધીત ન પિત્રોઃ, કિં તયોઃસતનયઃ સમુપાસ્તિમ્ ॥

અર્થ—જે માતપિતાની કૃપાર્થી, ( જન્મ સમયે ) પૂરા સરખો પણ પુત્ર, (યૌવન સમયે) હાર્થી સમાન લીલાને પ્રાપ્ત થાય છે,તેવા માતપિતાના ચરણોની સેવા-ને, તે પુત્ર શામાટે અંગીકાર ન કરે? (અર્થાત્ કરેજ.)

હવે ગુરુપ્રક્રમ કહે છે.

કિં પાથસાં મથનવત્ કુરુષે સુલેહુ- ।

બંધો મુધૈવ વિવિધં નિકરં ક્રિયાણામ્ ॥

વસ્તુપ્રકાશનપટુ; પ્રકટપ્રજાવો ॥

દીપ્રપ્રદીપ્ત ઇવ ચેદ્ ગુરુરાદૃતો ન ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—દેદીપ્યમાન દીપકની પેઠે વસ્તુઓને પ્ર-કાશ કરવામાં સમર્થ, તથા પ્રગટ પ્રજાવવાલા, એવા ગુરુને, હે બંધુ ! જો તૈં અંગીકાર કર્યા નથી, તો સુ-ખની ઇચ્છાર્થી જલના મથનની પેઠે ફોકટ ક્રીયા-ઓનો સમૂહ તું શામાટે કરે છે ? ॥ ૫૬ ॥

ન ધ્વંસં વિદધાતિ યસ્તનુમતાં વ્રૂતે ન જ્ઞાપાં મૃષાં ।

ન સ્તેયં વિતનોતિ ન પ્રકુરુતે જોગાંશ્ચ વક્રજુવામ્ ॥

ન સ્વર્ણાદિપરિગ્રહગ્રહિલતાં ધત્તે ચ ચિત્તે ક્વચિત્ ।

સંસેવ્યો ગુરુરેષ દોષવિમુખઃ સંસારપારેહુજિઃ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—જે ગુરુ જીવોની હિંસા કરતા નથી, મૃષાવાદ બોલતા નથી, ચોરી કરતા નથી, સ્ત્રીઓના જોગો જો-ગવતા નથી, તથા મનમાં કોઈ પણ વચ્ચે સુવર્ણાદિકના

પરિગ્રહની લોલતાને ધારણ કરતા નથી, એવા નિર્દોષ  
ગુરુને સંસાર તરવાની ઇચ્છાવાલા મનુષ્યોએ સેવવા. ૫૭

યે વ્યાપારપરાયણાઃ પ્રણયિનીપ્રેમપ્રવીણાશ્ચ યે ।

યે ધાન્યાદિપરિગ્રહાગ્રહગૃહં સર્વાજિલાષાશ્ચ યે ॥

યે મિથ્યાવચનપ્રપંચચતુરા યેઽહર્નિશં જોજિન-

સ્તે સૈવ્યા ન જવોદધૌ કુગુરવઃ સન્નિઞ્જપોતા ઇવ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—જેઓ વ્યાપારમાં તત્પર રહેલા છે, સ્ત્રીઓના  
પ્રેમમાં પ્રવીણ થયા છે, ધાન્યાદિક પરિગ્રહના સ્થાનક  
તુલ્ય છે, સર્વ વસ્તુઓના લાલચુ છે, મિથ્યાવાદના પ્રપં-  
ચમાં ચતુર છે, તથા જેઓ રાતદહાનો જોજનમાં આસ-  
ક્ત છે. એવા કુગુરુઓને આ જવરૂપી સમુદ્રમાં (બુદ્ધા-  
નવાને) ઢિઢવાલા વહાણ તુલ્ય (જાણીને) સેવવા જ નહીં.

યે વિશ્વાસપદં ચ યે પ્રતિજ્ઞવો નિર્વાણશર્માર્પણે ।

યે ચાધોગતિદુર્ગમાર્ગગમનદ્વારપ્રવેશાર્ગલાઃ ॥

ધર્માધર્મહિતાહિતપ્રકટનપ્રાપ્તપ્રમોદાશ્ચ યે ।

તે સૈવ્યા જવવારિધૌ સુગુરવો નિશ્ચિન્નપોતા ઇવ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—જેઓ વિશ્વાસના સ્થાનકરૂપ છે, મોક્ષસુખ  
આપવામાં શક્તિજૂત છે, નીચ ગતિના દુર્ગમ માર્ગમાં  
ગમન કરવાના દ્વાર પ્રતે પ્રવેશ કરવામાં જોગલ  
સમાન છે, તથા જેઓ ધર્મ, અધર્મ, હિત, અહિત વિગેરે  
પ્રગટ કરવાથી આનંદ મેલવનારા છે, એવા ઉત્તમ ગુરુ-

ઓને જવરૂપી સમુદ્રમાં ઝિઝરહિત (અલંકૃત) વહા-  
ણ તુલ્ય જાણીને સેવવા. ॥ ૫૯ ॥

ચેદાનશીલતપસાં ફલમાપ્તુમીહા ।

સ્વર્ગાપવર્ગપુરયોઃ પથિ ચેદિયાસા ॥

વાંગા ચ ચેત્સુકૃતકૃતયોર્વિવેકે ।

સેવ્યઃ સમાધિનિધિરેષ ગુરુસ્તદાયૈઃ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—જો દાન, શીલ અને તપના ફલને મેલવ-  
વાની ઇચ્છા હોય, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષ નગરના માર્ગમાં  
જવાની જો ઇચ્છા હોય; તથા પુણ્ય પાપનો વિવેક (તફા-  
વત) જાણવાની જો ઇચ્છા હોય, તો સમાધિના જંઝાર-  
રૂપ તે સુગુરુને ઉત્તમ માણસોએ સેવવા. ॥ ૬૦ ॥

હવે દેવપ્રક્રમ કહે છે.

જ્યોતિર્જાલમિવાજ્ઞિનીપ્રિયતમં પ્રીતિર્ન તં મુંચતિ ।

શ્રેયઃશ્રીર્જવતીહ તત્સહચરી જ્યોત્સ્ના મુધાંશોરિવ ॥

સૌજાગ્યં તમુપૈતિ નાથમવને સેનેવ તં કાંઠતિ ।

સ્વર્બ્રહ્માન્ધિસુતા વશેવ તરુણં યોઽર્ચા વિધત્તેઽર્હતામ્ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—જે માણસ શ્રી અરિહંત પ્રજ્ઞાની પૂજા કરે છે,  
તેને, સૂર્યને જેમ જ્યોતિનો સમૂહ તેમ પ્રીતિ ઢોરતી  
નથી, તથા ચાંદની જેમ ચંદ્રની, તેમ કલ્યાણની લક્ષ્મી  
તેની સહચરી થાય છે, તથા રાજાપ્રતે જેમ સેના, તેમ

સૌજ્ઞાન્ય તેની સમીપ આવે છે, તથા યુવાન પુરુષને  
જેમ સ્ત્રી, તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તેને હશે છે. ૬૧

સ શ્લાઘ્યઃ કૃતિનાં તતિઃ સુકૃતિનાં તં સ્તૌતિ તેનાત્મનો ।

વંશોઽશોજિ નમંતિ યોજિતકરાસ્તસ્મૈ વ્રજા ઋતુજામ્ ॥

તસ્માન્નપ્રથિતઃ પરોઽસ્તિ યુવને જાગર્તિ ચિત્તાર્તિહત્ ।

કીર્તિસ્તસ્ય વસંતિ જોગનિવહાસ્તસ્મિન્ જનં યોઽર્ચતિ ॥૬૨॥

અર્થ—જે માણસ જિનેશ્વર પ્રભુને પૂજે છે, તે કૃતાર્થ  
પુરુષોમાં (પણ) વચ્ચાણવાલાયક છે, તથા પુણ્યવંતોની  
શ્રેણિ તેની સ્તુતિ કરે છે, વલ્લી તેણે પોતાનું કુલ શો-  
નાવ્યું છે, તેમ તેની પાસે રાજાઓના સમૂહો હાથ  
જોમીને રહે છે, વલ્લી તેના સમાન આ પૃથ્વીમાં કોઈ  
પણ વીજો માણસ પ્રખ્યાત થઈ નથી, તેમ ચિત્તની  
પીડાને હરનારી એવી તેની કીર્તિ જાગૃત થાય છે, તથા  
તેનામાં જોગોના સમૂહો (આવીને) વસે છે. ॥૬૨॥

તસ્માદ્દૂરમુપૈતિ દુઃખમખિલ્લં સિંહાદિવેજવ્રજો ।

વિઘ્નોઽથ ચ વિજેતિ સર્પનિકરઃ કંસારિયાનાદિવ ॥

વિંચાત્પંકજિનીપતેરિવ નિશા નચ્યત્યનર્હા ગતિઃ ।

પૂજ્યંતે જિનમૂર્તયઃ પ્રતિદિનં યદ્વાન્નિ સસ્ફુર્તયઃ ॥ ૬૩ ॥

અર્થ—જે મનુષ્યના ઘરમાં સ્ફુરાયમાન એવી જિનની  
મૂર્તિઓ હમેશાં પૂજાય છે, તે માણસ પાસેથી, સિંહથી  
જેમ હાથીઓનો સમૂહ, તેમ સઘલું દુઃખ દૂર જાય છે,  
તથા ગરુડથી જેમ સર્પોનો સમૂહ, તેમ તેનાથી વિઘ્નોનો

સમૂહ ઋતો રહે છે, તથા સૂર્યથી જેમ રાત્રિ, તેમ તેનાથી ડુરાચરણ તો નાસતુંજ ફરે છે. ॥ ૬૩ ॥

પવેર્ધારાકારા વ્યસનશિખરિણ્યુત્સવવને ।

વસંતઃ સંકેતસ્ત્રિદિવશિવસંપત્તિયુવતેઃ ॥

ઞવાંઞોધૌ પોતઃ સુકૃતકમલાનાં ચ સરસી ।

જિનેંઞાણામર્ચા પ્રશ્રિતમહિમાનાં ચ સદનમ્ ॥ ૬૪ ॥

અર્થ—જિનેંદ્ર પ્રજુઓની પૂજા (સાતે) વ્યસનોરૂપી પર્વતને (જેદવામાં) વજ્રની ધારા સરખી છે, ઉત્સવ-રૂપી વનને (વિકસ્વર કરવામાં) વસંત ઋતુ સરખી છે, દેવલોક અને મોક્ષની સંપદારૂપ યુવાન સ્ત્રીને (બોલાવવામાં) સંકેત સરખી છે, ઞવરૂપી સમુદ્રને (તરવામાં) નાવ સરખી છે, પુણ્યરૂપી કમલોને ઉત્પન્ન કરવામાં તલાવ સરખી છે, તથા વિસ્તાર પામેલા મહિમાના સ્થાનક સમાન છે. ॥ ૬૪ ॥

ન ભ્રૂઃ સાટોપકોપા ન ચ કરયુગલં ચાપચક્રાદિચિન્હં ।

કાંતાકાંતશ્ચ નાંકો ન ચ મુખકમલં સપ્રકોપપ્રસાદમ્ ॥

યાનાસીના ન મૂર્તિર્ન ચ નયનયુગં કામકામાઞ્જિરામં ।

હાસ્યોત્ફુલ્લૌ ન ગદ્યૌ સઞ્જય ઞવઞ્જિદો યસ્ય દેવઃ સસેવ્યઃ ॥ ૬૫ ॥

અર્થ—ઞયયુક્ત ઞવને જેદનારાં એવા જે દેવની ઝુકુટી આટોપ સહિત કોપવાલી નથી, જેના વન્ને હાથો ચાપચક્ર આદિકથી ચિહ્નિત થયેલા નથી, જેનો યોગ્યો



આરામઃ પૃથિવીરુહાં કુમુદિની પ્રેયાન્ કલાનાં યથા ।

કાસારઃ સરસીરુહાં ચ વિનયઃ સ્થાનં ગુણાનાં તથા ॥ ૬૭ ॥

અર્થ—જેમ તારાઓનું સ્થાનક આકાશ છે, પાણીનું સ્થાનક સમુદ્ર છે, કાંતિઓનું સ્થાનક સૂર્ય છે, દેવોનું સ્થાનક સ્વર્ગ છે, મનુષ્યોનું સ્થાનક પૃથ્વી છે, હાથીઓનું સ્થાનક વિંધ્યાચલ છે, વૃક્ષોનું સ્થાનક વગીચો છે, કલાઓનું સ્થાનક ચંદ્ર છે, તથા કમલોનું સ્થાનક જેમ તલાવ છે, તેમ (સર્વ) ગુણોનું સ્થાનક વિનય છે.

નસ્વર્ણાંજરણૈર્વિઙ્ગૂષિતવપુઃ સૃગ્નિર્ન ચ ત્રાજિતો ।

નો મુક્તાફલહારહારિહૃદયો નો દિવ્યવાસોવૃતઃ ॥

નો રુપોપચિતો ન સિંધુરવરસ્કંધાધિરુદ્ધશ્ચ તત્ ॥

સૌજાગ્યં સમુપૈતિ યદ્વિનયિતા ઙ્ગૂષાંજિરામઃ પુમાન્ ॥ ૬૮ ॥

અર્થ—વિનયરૂપી ઙ્ગૂષણથી મનોહર થયેલો (માણસ) જે સૌજાગ્યને પામે છે, તે સૌજાગ્યને સુવર્ણના આઙ્ગૂષણથી શોજિતાં શરીરવાલો પણ પામતો નથી, તેમ પુષ્પમાલાઓથી ઙ્ગૂષિતથયેલો પણ તે સૌજાગ્યને પામી શકતો નથી, વલી મોતીના હારોથી મનોહર હૃદયવાલો પણ તે સૌજાગ્યને પામી શકતો નથી, તથા દિવ્ય વસ્ત્રોવાલો પણ તે સૌજાગ્યને પામી શકતો નથી, તેમ રૂપવંત માણસ પણ તે સૌજાગ્યને પામી શકતો નથી, તથા હાથીના મનોહર સ્કંધપર ચઢેલો માણસ પણ તે સૌજાગ્યને પામી શકતો નથી.



અન્યૈર્ગુણૈરલ્પમલ્લંકરણૈર્નરાણાં ।

યદ્યસ્તિ ચેદ્વિનયમંરુનમેકમંગે ॥

આયાંતિ નાયકમિવ ધ્વજિનીજના યત્ ।

સર્વે ગુણાઃ સ્વયમિદં હૃદયે વહન્તમ્ ॥ ૬૯ ॥

**અર્થ—**ફક્ત એક વિનયરૂપ આચૂષણજ જો અંગપર ધારણ કર્યું હોય, તો પઠી બીજા ગુણોરૂપી આચૂષણોની મનુષ્યોને કંઈ જરૂર નથી. કેમકે હૃદયમાં તે વિનયને ધારણ કરનાર માણસની પાસે, સેનાપતિ પ્રતે જેમ સેનાના માણસો તેમ સર્વે ગુણો પોતાની મેલેજ આવી પહોંચે છે. ॥ ૬૯ ॥

પ્રેમપાત્રં પ્રજાયંતે, વિનીતાઃ પશવોઽપિ હિ ॥

તસ્માદ્વિનય એવાયં, સ્વીકાર્યઃ કાર્યકોવિદૈઃ ૭૦ ॥

**અર્થ—**વિનયવાલા પશુઓ પણ પ્રેમના પાત્રરૂપ થાય છે, ( અર્થાત્ બહુજ વહાલાં લાગે છે, ) માટે ( પોતાના ) કાર્યમાં ચતુર એવા માણસોએ તે વિનયનોજ સ્વીકાર કરવો. ॥ ૭૦ ॥

**હવે ન્યાય પ્રક્રમ કહે છે.**

પ્રાણા યાંતુ સુરેંદ્રચાપરુચયઃ સંપત્તયશ્ચાચિરા ।

સંચારાઃ પિતૃપુત્રમિત્રરમણી મુખ્યાઃસમા બુદ્બુદૈઃ ॥

તારુણ્યાદિવપુર્ણા ગિરિનદી વેગૈકપારિપ્લવાઃ ।

કીર્તેઃ કેલ્લિગૃહં તુ નીતિવનિતાસંગશ્ચિરં તિષ્ઠતુ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—(વર્ષાકાલમાં થતા) ઇંદ્રધનુષ્ય સરસ્વી (ચ-  
પલ) કાંતિવાદ્યા પ્રાણો જલે ચાલ્યા જાઓ? ચંચલ  
સંપદાઓ પણ જલે ચાલી જાઓ? પરપોટા સરસ્વા  
પિતા, પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી આદિક સંચારો જલે ચાલ્યા  
જાઓ, તેમ પર્વતમાંથી નિકલતી નદીના વેગ સરસ્વા  
ચંચલ એવા શરીરના તારુણ્ય આદિક ગુણો પણ જલે  
ચાલ્યા જાઉં? પણ કીર્તિને ક્રીમા કરવાના વનસર-  
સ્વો નીતિરૂપી સ્ત્રીનો સંગ ફક્ત લાંબા કાલ સુધી રહો?

યથોપાયૈર્વિના નિમ્ના-વનીમેતિ નદીવહઃ ॥

સ્વયં નયવતોઽન્યર્ણ, તથાન્યેતિ શ્રિયાં ઋરઃ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—જેમ નદીનો પ્રવાહ ઉપાયવિનાજ નીચી જ-  
મીનપ્રતે જાય છે, તેમ લક્ષ્મીનો સમૂહ પણ ન્યાયવંત  
માણસની પાસે પોતાની મેલેજ જાય છે. ॥ ૭૨ ॥

સંબંધી પ્રણયૈઃ સરઃ કુવલયૈઃ સેના ચ રંગદૂહયૈઃ ।

સ્ત્રીવાહુર્વલયૈઃ પુરી ચ નિલયૈર્નૃત્યં ચ તાતાલયૈઃ ॥

ગંધર્વશ્ચ રયૈઃ સન્ના સહૃદયૈરાત્તવ્રતો વાઙ્મયૈઃ ।

શિસ્યૌઘો વિનયૈઃ કુલં ચ તનયૈ રાજાતિ ઋપો નયૈઃ ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—જેમ સંબંધિ પ્રીતિથી, તલાવ કમલોથી, સેના  
ઝલ્લતા ઘોડાઓથી, સ્ત્રીનો હાથ ચુડીઓથી, નગરી  
મેહેલોથી, નૃત્ય “ તાતા થઈ ” ઇત્યાદિક તાનોથી;  
ઘોડો વેગથી, સન્ના વિદ્વાનોથી, મુનિ શાસ્ત્રોથી, શિ-

પ્યોનો સમૂહ વિનયોથી તથા કુલ જેમ પુત્રોથી  
શોને છે, તેમ રાજા ન્યાયોથી શોને છે. ॥ ૭૩ ॥

નીતિ: કીર્તિવધૂવિલાસસદનં નીતિ: પ્રસિદ્ધેર્ધુરા ।

નીતિ: પુણ્યધરાધિપપ્રિયતમા નીતિ: શ્રિયાં સંગમ: ॥

નીતિ: સજ્જતિમાર્ગદીપકલિકા નીતિ:સખી શ્રેયસાં ।

નીતિ: પ્રીતિપરંપરાપ્રસવિની નીતિ:પ્રતીતે:પદમ્ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—નીતિ છે તે કીર્તિરૂપી સ્ત્રીને વિલાસ કરવાનું  
ઘર છે, પ્રસિદ્ધિને ધારણ કરનારી છે, પુણ્યરૂપી રાજાની  
(વહાલી) સ્ત્રી છે, લક્ષ્મીનો સંગ કરાવનારી છે, સ-  
જ્જતિના માર્ગમાં દીપકની કલિકા સરખી છે, કલ્યા-  
ણોની સખી છે, પ્રીતિની પરંપરાને उत्पन्न કરનારી  
છે, તથા તે વિશ્વાસનું સ્થાનક છે. ॥ ૭૪ ॥

પૂજ્યોપાસ્તિ રનાદરોઽધમનરે નો વંચના ધર્મિણામ્ ।

સત્યા વાક્ પુરતઃપ્રત્નોરનુચિનત્યાગોઽનુરાગો નિજૈઃ ॥

સંગઃ સાધુષુ નિત્યકૃત્યકરણં સ્નેહઃસહૌજસ્વિન્નિ-

ર્દીનાનાથજનેષુ ચોપકરણં ન્યાય્યોઽયમધ્વા સતામ્ ॥ ૭૫ ॥

અર્થ—પૂજ્યોની સેવા, નીચ માણસમાં અનાદર, ધર્મી  
માણસોને નહીં ઠગવાપણું, શેઠની સમીપે સત્ય વાણી,  
અનુચિત(આચરણોનો)ત્યાગ, સગાઓની સાથે પ્રીતિ,  
સાધુઓની સોબત, નિત્યકર્મોનું કરવાપણું, પ્રતાપી-  
ઓની સાથે સ્નેહ, તથા દીન અને અનાથો પ્રતે ઉપકાર  
ઘડી રીતનો સજ્જાનોનો ન્યાયમાર્ગ છે. ॥ ૭૫ ॥

हवे पैशून्य प्रकृम कहे ठे.

चेत्पापापचयं चिकीर्षसि रिपोर्मूर्ध्नि क्रमौ धित्ससि ।

क्लेशध्वंसमज्जीप्ससि प्रवसनं सर्वागसां दित्ससे ॥

दुःकीर्तौ प्रजिहीर्षसि प्रतिपदं प्रेत्यश्रियं क्षिप्ससे ।

सर्वत्र प्रविधेहि तत्प्रियसखे पैशून्यशून्यं मनः ॥ ७६ ॥

अर्थ—हे प्रियमित्र! जो तुं पापोने नाश करवाने इच्छतो होय, शत्रुना मस्तकपर पगो मुकवाने ( अर्थात् शत्रु-  
र्जनो नाश करवाने) इच्छतो होय, क्लेशनो विध्वंस कर-  
वाने इच्छतो होय, सर्व अपराधोने दूर करवाने इच्छतो  
होय, पगले पगले अपकीर्तिने हरवाने इच्छतो होय,  
तथा पुनर्जवमां जो लक्ष्मी (मेलवाने) इच्छतो होय,  
तो सर्व जगोष्टुं (तारा)मनने चुगलीथी रहित कर?

नाग्नौ नीररुहं न सर्पलपने पीयूषपुरः प्रज्ञा ।

ऋतुर्नान्युदयश्च पश्चिमगिरौ बह्वी न च व्योमनि ॥

न स्थैर्यं पवने मरौ न मरुतामूर्वीरुहः स्याद्यथा ।

दौर्जन्ये यशसां तथा नहि ज्ञरःसोमत्विषां सोदरः ॥ ७७ ॥

अर्थ—जेम अग्निमां कमल, सर्पनी जीज्ञमां अमृतनो  
समूह, पश्चिम गिरिपर सूर्यनो उदय, आकाशमां वे-  
लक्ष्मी, पवनमां स्थिरता, तथा मारवारुमां कटप वृक्ष  
होतुं नथी, तेम दुर्जनतामां चंद्र समान (उज्ज्वल)  
यशनो समूह खरेखर यतो नथी. ॥ ७७ ॥

તત્સંપત્તિમનુદ્યમં પ્રકટયન્ કીર્તિં ચ કુર્વન્ કલિં ।  
 પ્રાણાન્ પ્રાણજૃતાં હરંશ્ચ સુકૃતં નૃત્યં વિતન્વંસ્તૃપામ્ ॥  
 આરોગ્યં ચ ગિલન્નપથ્યમશનં વિદ્યાં ચ નિઝાં દધત્ ।  
 કાંક્ષલ્યેષ યદીહતે સુજગતાં પૈશૂન્યમાસૂત્રયન્ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—જે માણસ ચુગલી કરતો થકો સૌજ્ઞાન્યપ-  
 ણાને છે છે, તે માણસ ઉદ્યમવિના સંપદાને છે છે,  
 કંકાસ કરતોથકો કીર્તિને છે છે, પ્રાણીઓના પ્રાણોને  
 હરતો થકો પુણ્યને છે છે, લજ્જાને ધરતો થકો નાચ-  
 વાને છે છે. કુપથ્ય જોજન કરતો થકો નિરોગીપણાને  
 છે છે, તથા નિઝા લેતો થકો વિદ્યાને છે છે. (અર્થાત્  
 તે સઘલું અસંજવિત ઇટલે ન બને તેવું છે) ॥ ૭૮ ॥

ધર્મં ધુનોતિ વિધુનોતિ ધિયાં સમૃદ્ધિં ।  
 શ્લાઘાં સિનોતિ ચ હુનોતિ દયાવિલાસમ્ ॥  
 ચિંતાં ચિનોતિ ચ તનોતિ તનૂપ્રતાપં ।  
 ક્રોધં ધિનોતિ ચ નૃણાં પિશુનત્વમેતત્ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ—ચુગલીપણું માણસોના ધર્મને નાશ કરે છે,  
 બુદ્ધિની સમૃદ્ધિને દૂર કરે છે, કીર્તિને ગલી જાય છે,  
 દયાના વિલાસને હુજાવે છે, ચિંતા ઉપજાવે છે, શરીરને  
 તાપ આપે છે, તથા ક્રોધને વધારે છે. ॥ ૭૯ ॥

સૌજ્ઞાન્યાદિવ સુંદરી સુવિનયાદિદેવવીશ્ચિઃ શ્રિયા-  
 મુદ્યોગાદિવ સાહસાદિવ મહામંત્રાદિસિદ્ધિઃપુનઃ ॥

પીયૂષાદિવ નીરુજત્વમચિરાત્ પૂજા ચ પુણ્યાદિવ ।

સ્ફુર્જત્કીર્તિચરો નરં પિશુનતાત્યાગાહુપાગઙ્ગતિ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—સૌજાગ્યથી જેમ સુંદરી, ઉત્તમ વિનયથી જેમ વિદ્યા, ઉદ્યમથી જેમ લક્ષ્મીની શ્રેણિ, સાહસથી જેમ મહામંત્રાદિકની સિદ્ધિ, અમૃતથી જેમ તુરત નિરોગીપણું, તથા પુણ્યથી જેમ મોટાઈ મલ્લે છે, તેમ ચુગલીના ત્યાગથી માણસને સ્ફુરાયમાન કીર્તિનો સમૂહ પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૬૦ ॥

હવે સત્સંગપ્રક્રમ કહે છે.

યત્પંકોઽપિ નરેન્દ્રજાલફલકે કસ્તૂરિકાજાવજાક્ ।

કાચોઽધ્યાજરણેષુ જૂપસુદૃશાં હીરોપમાં યાતિ યત્ ॥

યત્કાકોઽપિ રસાલશાલશિખરે તામ્રાદ્ધતામરનુતે ।

તત્સંગાન્મહતાં જવંત્યપિ ગુણૈર્હીના ગુણાનાં ગૃહમ્ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ:—રાજાનાં લલાટસ્થલમાં કાદવ પણ જે કસ્તૂરીના જાવને જનનારો થાય છે, તથા રાણીઓના આ-જૂષણોમાં કાચ પણ જે હીરાનો ઉપમાને પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ આંબાના વૃક્ષની ટાંચપર રહેલો કાગળો પણ જે કોયલપણને જજે છે, તે સઘલું ઉત્તમના સંગથી થ-ઈલું છે, માટે એવી રીતે ગુણહીનો પણ ઉત્તમના સંગથી ગુણોના સ્થાનકરૂપ થાય છે. ॥ ૬૧ ॥

પાપાપાપહિતાહિતપ્રિયતમાપ્રેયોઽન્નિધેયેતર-

ધ્યેયાધ્યેયશુજ્ઞાશુજ્ઞપ્રકટનજ્ઞેકે વિવેકે રતિઃ ॥

યૂનાં ચેતસિ કાંદિશિકહરિણીનેત્રેવ ચેદ્ધઃ પ્રિયા ।

તત્સત્સંગમઝંગરંગરસિકાઃ સેવધ્વમાત્મપ્રિયાઃ ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—અઝંગ રંગમાં રસિક તથા આત્મા છે પ્રિય જે-  
મને એવા છે પ્રાણીજી! યુવાનોના મનમાં દિડ્મૂઢ થઈ જી  
હરિણી સરખી આંખોવાલી સ્ત્રી, જેમ પ્રિય છે, તેમ  
તમોને પાપ, ધર્મ, હિત, અહિત, પ્રિય, અપ્રિય, અ-  
જિધેય, અનજિધેય, ધ્યેય, તથા શુભ અને અશુભ-  
ના અંતરને જાણવાના વિવેકમાં જો ખુશી હોય, તો  
તમો સજ્જનોનો સંગ અંગીકાર કરો ?

કીર્તિં કંદલયત્યઘં દલયતિ પ્રદ્હાદમુદ્ધાસય-  
ત્યાયાસં નિરુણઙ્ગિ બુદ્ધિવિજ્ઞવં સૂતે નિશેતે રિપૂન્ ॥

શ્રેયઃ સંચિનુતે ચ બંધુરધિયં ધત્તે પિધત્તે જયં ।

કિં કિં કલ્પલતેવ નૈવ તનુતે સદ્યઃ સતાં સંગતિઃ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—સજ્જનોની સોબત કીર્તિનું મૂલ નાંખે છે, પાપને  
દલી નાંખે છે, હર્ષને ઉપજાવે છે શ્રમને રોકે છે, બુદ્ધિના  
વિજ્ઞવને ઉત્પન્ન કરે છે, શત્રુને નાશ કરે છે, કલ્યાણને  
ઐકત્ય કરે છે, મનોહર બુદ્ધિ આપે છે, તથા જયને  
આજ્ઞાદિત કરે છે; એવી રીતે સજ્જનોની સોબત ક-  
લ્પવલ્લીની પેઠે હમેશાં શું શું (ઉત્તમ) કાર્ય નથી ક-  
રતી? (અર્થાત્ સર્વ ઉત્તમ કાર્યો કરે છે.) ॥ ૫૩ ॥

સંગાત્સતાં પ્રથિતબુદ્ધિસમૃદ્ધિસિદ્ધે-  
રુચ્ચૈઃ પદં સમુપયાંત્યપમાનનીયાઃ ॥  
યત્સૂત્રતંતુમપિ સૌરજસારપુષ્પ-  
સંગાઘ્રંહંતિ મુકુટેષુ નરાધિનાથાઃ ॥ ૬૪ ॥

અર્થ—વિસ્તાર કરેલ છે બુદ્ધિની સંપદાની સિદ્ધિ જેણે  
એવા સત્સંગથી નીચ પણ ઊંચી પદવીને પામે છે, કેમકે  
સુગંધયુક્ત ઉત્તમ પુષ્પોનાસંગથી સુતરના તાંતણાનેપણ  
રાજાઈ (પોતાના) મુકુટોમાં ધારણ કરે છે. ॥ ૬૪ ॥

દત્તે ચેદ્રસનાઃ પતિઃ ફલચૃતામાયુશ્ચ પાથોજઞ્ઞઃ ।  
સ્થૈર્યં નિર્જરઞ્ઞધરઃ સુરગુરુર્ગીઃકૌશલં ચાતુલમ્ ॥  
સર્વજ્ઞત્વમુમાપતિશ્ચ રજનીરાજઃ કલાઃ પેશલાઃ ।  
સ્તોતુંતાંસ્તદયં ક્ષમેત મહતાં યે સંગતઃ સ્યુર્ગુણાઃ ॥ ૬૫ ॥

અર્થ—સજ્જાનોના સંગથી જે ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે, તે  
ગુણોની સ્તુતિ કરવાને તો, જો શેષનાગ પોતાની  
જીજ્ઞો આપે, બ્રહ્મા આયુષ્ય આપે, મેરૂપર્વત સ્થિરતા  
આપે, સુરગુરુ વચનોનું અતુલ્ય કૌશલ આપે, મહાદેવ  
સર્વજ્ઞપણું આપે, તથા ચંદ્ર જો પોતાની મનોહર ક-  
લાઈ આપે, તોજ તેની સ્તુતિ થઈ શકે. ॥ ૬૫ ॥

હવે મનઃશુદ્ધિપ્રક્રમ કહે છે.

ચેદ્વાચો નિર્વિકારા યદિ શમનિચૃતે નેત્રપત્રે પવિત્રે ।  
ગાત્રે સધ્યાનમુદ્રા યદિ યદિ ચ ગતિર્મદમંદપ્રચારા ॥



ક્રોધાદીનાં નિરોધો યદિ યદિ ચ વનેઽવસ્થિતિઃપ્રીતિપૂર્ણા ।

ક્લેશાવેશપ્રવેશહિદિહ હૃદિ તદા સ્વૈરમન્યેતિ શુદ્ધિઃ ॥ ૫૬ ॥

અર્થઃ—હે પ્રાણી!જો,વાણી વિકાર રહિત હોય,નેત્રો સમતાયુક્ત હોય પવિત્ર એવા ગાત્રપર (મુખપર) ઉત્તમ ધ્યાનની મુદ્રા હોય, ગતિ મંદમંદ પ્રચારવાલી હોય, ક્રોધાદિકોનો નિરોધ હોય,તથા પ્રીતિપૂર્વક જોવનમાં સ્થિતિ હોય. તો ક્લેશના આવેશના પ્રવેશને ઢેદનારી (મનની) શુદ્ધિ પોતાની મેલેજ હૃદયમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

અસૌ જ્ઞસ્માજ્યંગઃ કિમુ કિમુત જૂમૌ વિલુઠનં ।

જટાટોપઃ કોઽયં કિમુ વપુરિદં નિર્વિવસનમ્ ॥

કચાલોચઃ કોઽયં પ્રચુરતપસાં કિં ચ તપનં ।

ન ચેચ્ચેતઃશુદ્ધિઃ સુકૃતસફલીકારકરણમ્ ॥ ૫૭ ॥

અર્થઃ—જો પુણ્યને સફલ કરવાના કારણરૂપ એવી મનની શુદ્ધતા ન હોય તો શરીરે જ્ઞમ ચોલવાથી શું થવાનું છે? તેમ પૃથ્વીપર લોટવાથી પણ શું થવાનું છે? જટાનો આટોપ ધારણ કરવાથી શું થવાનું છે? શરીરને વસ્ત્ર રહિત રાખવાથી શું થવાનું છે? વાલોનો લોચ કરવાથી શું થવાનું છે? તથા ઘણા તપો તપવાથી પણ શું થવાનું છે? ( મનની શુદ્ધિ વિના સઘલું નિષ્ફલ છે. ) ॥ ૫૭ ॥

સ્વૈરં જ્ઞમન્ જગતિ ચિત્તનિશાકરોઽયં ।

યૈર્યત્રિતઃ સુકૃતકૃત્યમનોજ્ઞમંત્રૈઃ ॥

તેષામશેષસુખપોષિણિ સિદ્ધિસૌધે ।

વાસઃ સદાઃ સમજનિષ્ઠ સમાધિજ્ઞાજામ્ ॥ ૬૬ ॥

**અર્થ—**સમતાને જજનારા એવા જે માણસોએ, જગ-  
તમાં સ્વેચ્છાચારથી ઝ્રમણ કરતા એવા ચિત્તરૂપી રાક્ષ-  
સને પુણ્યનાં કાર્યોરૂપી મનોહર મંત્રોએ કરીને યંત્રિત  
કરેલો છે, તે માણસોનો સર્વ સુખોને પોષણ કરનારા  
એવા મોક્ષરૂપી મેહેલમાં હમેશાં વાસ થયેલો છે. ॥૬૬॥

વિના મનઃ શુદ્ધિમશેષધર્મ-

કર્માણિ કુર્વન્નપિ નૈતિ સિદ્ધમ્ ॥

દૃગ્જ્યાં વિના કિં મુકુરં કરેણ ।

વહન્નપીક્ષેત જનઃ સ્વરૂપમ્ ॥ ૬૭ ॥

**અર્થ—**મનની શુદ્ધિવિના સર્વ ધર્મકાર્યોને કરતો  
એવો પણ પ્રાણી મોક્ષમાં જઈ શકતો નથી; કેમકે હા-  
થમાં આરીસો પકડીને ફરતો, એવો પણ પ્રાણી આં-  
खોવિના પોતાનું સ્વરૂપ જોઈ શકતો નથી. ॥ ૬૭ ॥

દૂતીં મુક્તિમૃગીદૃશો યદિ મનઃશુદ્ધિં વિધાતું રતિ-  
સ્તત્સ્વર્ણે રમણીજને ચ હૃદયં રદ્યં પ્રલુચ્યત્સખે ॥

એતદ્વોજ્જ્વરાગ્નિજૂતહૃદયે ન સ્વાર્થસાર્થપ્રથા ।

પ્રાહુર્જાવમુપૈતિ શંવરરુહાં રોહઃ શિલાયામિવ ॥ ૬૮ ॥

**અર્થ—**હે મીત્ર! મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને (વશ કરવામા)  
છૂટી સમાન, એવી મનની શુદ્ધિને ધારણ કરવાની જો  
તને ઇચ્છા હોય, તો સુવર્ણ અને મનોહર એવી સ્ત્રીમાં

લોજાતાં એવા (તારા)હૃદયનું તારે રક્ષણ કરવું જોઈએ;  
કેમકે, લોજના સમૂહથી પરાજવ પામેલાં હૃદયમાં,  
શિલામાં જેમ કમલોનું જગવું તેમ, આત્માર્થના સ-  
મૂહના વિસ્તારની ઉત્પત્તિ થતી નથી.

હવે દ્યૂતપ્રક્રમ ( જુગારનું પ્રક્રમ ) કહે છે.

જક્તિં જનક્તિ વિનયં વિનિહંતિ તૃષ્ણાં ।

પુષ્ણાતિ તર્જયતિ વર્યમર્જયવીર્યમ્ ॥

પૂજાં પરાજવતિ નીતિમપાકરોતિ ।

દ્યૂતં વિદૂરયત તદ્વ્યસનાધ્વસૂતમ્ ॥૯૧॥

અર્થ—હે પ્રાણીં ! જે જુગાર જક્તિને તોમીપાડે છે,  
વિનયને નાશ કરે છે, તૃષ્ણાને પુષ્ટ કરે છે, મનોહર  
તથા નિવિરુ એવા વીર્યની તર્જના કરે છે, પૂજાનો  
(કીર્તિનો)પરાજવ કરે છે,તથા નીતિને દૂર કરે છે,એવા  
દુઃખના માર્ગને ઉત્પન્ન કરનારા જુગારને તમો દૂર કરો

વધ્યાં ધાન્નિ વધૂં વિધાય સ કુધીધુર્યઃ સુતાનીહતે ।

જંપાપાતમુપેત્ય પર્વતપતેઃ પ્રાણાન્ સ ચ પ્રેક્ષ્યતિ ॥

સન્નિઙ્ગામધિરુહ્ય નાવમુદધેઃ કૂલં ચ કાંક્ષત્યસૌ ।

કૃત્વા કૈતવકૌતુકં પ્રકુરુતે વિત્તસ્પૃહાં યો જનઃ ॥ ૯૨ ॥

અર્થ—જે મૂર્ખ માણસ જુગારનું કૌતુક કરીને ધનની  
શ્ઞા કરે છે, તે કુબુદ્ધિનો સરદાર માણસ ઘરમાં વંધ્યા  
સ્ત્રી રાખીને પુત્રોને શ્ઞે છે, મેરુપર્વતપરથી જંપાપાત

કરીને તે પ્રાણોની ઇચ્છા રાખે છે,તથા ઠીક્રવાલા વાહા-  
ણમાં બેસીને તે કિનારે પહોંચવાની ઇચ્છા કરે છે.॥૯૧॥

ઘ્રાતૃન્ ઋતઋરાઋઋત ઇવ યદ્વુઘ્ધો દશા નેઢ્ઢતે ।

ઋઋોઋિંત ણુતે ન ઋ ઋરિતવઢ્ઢદ્ઢત્ઢિત્ઢઃ પુમાન્ ॥

લઋામુઋઋિતિ મઢ્ઢમૂઋ્ઢિત ઇવાસઋઋત્ઢ યત્ર દુતં ।

દુતં ઢિત્ઢિવિનાશનં ત્ઢઋ સઘે તન્મૂઋ્ઢમૈત્રીમિવ ॥ ૯૩ ॥

અર્થ-જે ઝુગારમાં આસઋત્ઢ થઈલો માણસ, જાણે  
ઋતોના સમૂહથી પરાઋવ પામેલો હોય નહીં જેમ, તેમ  
ઋાઋઋને તો આંખેથી જોતો પણ નથી; તેમ તે ઝુગાર-  
માં રહેલાં ઢિત્ઢવાંલો માણસ તાપ ઋઢેલાની પેઠે  
સેવકના વઢનને પણ સાંઋલતો નથી; વઢી તેમાં લીન  
થઈલો માણસ મદિરાથી મૂઢિત થઈલાની પેઠે તુરત  
લઋાનો પણ ત્ઢાગ કરે છે; માટે હે મિત્ર! મૂઋ્ઢની મિત્રા-  
ઋનીપેઠે ઢનનો નાશ કરનારા, ઇવા ઝુગારતે તું ઢોમીદે

યત્રાપદાં વૃંદમુપૈતિ વૃઢિં ।

ઋંદસ્તરૂણામિવ વારિઋમૌ ॥

ત્ઢઋંતિ તત્ઢિં ન મનીષિમુઢ્યા ।

દુતં દુરાઋૂતમનૂતમાયૈઃ ॥ ૯૪ ॥

અર્થ-જે ઝુગારમાં, જલવાલી જમીનમાં જેમ વૃઢોનું  
મૂલ, તેમ દુઃખોનો સમૂહ વૃઢિ પામે છે; ઇવા દુષ્ટ  
આશયવાલા, તથા ઋત્તમજનોથી નહીં સ્તુતિ કરાઈલા  
ઝુગારને, હે પંઢિતમુઢ્યો ! તમો કેમ તજતા નથી ?

સ્થાનં શૂન્યગૃહં વિટાઃ સહચરાઃ સ્નિગ્ધશ્ચ વેશ્યાજનઃ ।

પાર્ષદ્યાઃ પરમોષિણઃ પરિજનાઃ કાદંબરિપાયિનઃ ॥

વ્યાપારશ્ચ પરપ્રિયાપરિચયઃ રૂયાતિશ્ચ વિત્તવ્યયો ।

યેષાં દ્યૂતકૃતાં કથામપિ કથં કુર્યાત્સમં તૈઃ સુધીઃ ॥ ૯૪ ॥

અર્થ—જે જુગારીઓનું સ્થાનક તો ઝાઝારુ ઘર  
હોય છે, જેઓના સોબતીઓ તો લફંગાઉં હોય છે,  
વેશ્યાસ્ત્રીં જેંની સ્નેહી હોય છે, લોકોને ઠગનારા  
માણસો જેંની પાસે બેસનારા હોય છે, મદિરાપાન  
કરનારા જેંનો પરિવાર હોય છે, પરસ્ત્રીના પરિચય-  
રૂપ જેઓનો વ્યાપાર હોય છે, તથા ધનના નાશરૂપી  
જેંની રૂયાતિ હોય છે, એવા જુગારીંની સાથે ઉત્તમ  
બુદ્ધિવાને વાત પણ શામાટે કરવી જોઈએ? ॥ ૯૪ ॥

હવે માંસપ્રક્રમ કહે છે.

નિઃકર્ણેષ્વિવ ગીતિરીતિરફલા સદ્ધ્યાનધૌરેયતા ।

કારુણ્યસ્ય કથા વૃથા મૃગદશાં દૃક્કેલિરંધેષ્વિવ ॥

નિર્જીવેષ્વિવ વસ્ત્રવેપરચના વૈદગ્ધ્યબુદ્ધિર્મુધા ।

માંસાસ્વાદિષુ દેહિષુ પ્રણયિતા વ્યર્થા લતેવાગ્નિષુ ॥ ૯૫ ॥

અર્થ—બહેરા માણસો પ્રતે જેમ ગાયનની રચના,  
તેમ માંસ જહાણ કરનારાઓમાં ધ્યાનનું ધૌરેયપણું  
નિષ્ફલ છે, વલી આંધલાં પ્રતે જેમ સ્ત્રીંના કટા-  
ક્ષોની ક્રીડા, તેમ તેં પ્રતે કરેલી દયાની કથા પણ  
નિષ્ફલ છે, વલી મુરુદાં પ્રતે જેમ વસ્ત્રાનૂષણની

રચના, તેમ તેજમાં રહેલી ચતુરાશની બુદ્ધિ પણ નિ-  
ષ્ફલ છે, તથા અગ્નિમાં જેમ વેલડી, તેમ તેજ પ્રતે  
સ્નેહજાવ રાખવો તે પણ વૃથા છે. ॥ ૬૫ ॥

હિત્વા હારમુદારમૌક્તિકમયં તૈર્ધીયતેઽર્હિલ્લે ।

ત્યક્ત્વા હીરમનુષ્ણધામધવલં મૂત્રં ચ તૈઃ પીયતે ॥

મુક્ત્વા ચંદનમિંદુકુંદવિશદં તૈર્ઋતિરન્યંગ્યતે ।

સંત્યજ્યાપરત્તોજ્યમદ્રુતતરં યૈરામિષં યુજ્યતે ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—જે માણસો બીજાં અત્યંત મનોહર ઝોજનને  
તજીને માંસનું જઢાણ કરે છે, તેજ મોતીઓના મ-  
નોહર હારને તજીને ગલામાં સર્પને નાંખે છે; ચંદ્ર-  
સરખા સફેદ દૂધને તજીને તેજ મૂત્ર પીય છે; તેમ  
ચંદ્ર તથા મોલર સરખા નિર્મલ ચંદનને તજીને તે-  
ઓ શરીરપર રાખ ચોલે છે. ॥ ૬૬ ॥

સ્વં જ્વાલાજટિલેઽનલે સ બહલે દ્વિપ્ત્વેહતે શીતતા ।

મુત્સંગે યુજગં નિધાય સવિષં સ પ્રાણિતં કાંક્ષતિ ॥

કીર્તિં કામ્યતિ ચાકૃશાં કૃપણતામાસૂચ્ય સ ત્રસ્તધી-

ર્યઃકર્તુ કરુણામત્રીપ્સ્યતિ જમો જગ્ધ્વા પલં પ્રાણિનામ્ ॥૬૭॥

અર્થ—જે બુદ્ધિવિનાનો મૂર્ખ માણસ પ્રાણિઓનું  
માંસ જઢાણ કરીને દયા કરવાને ઇચ્છે છે, તે માણસ  
જ્વાલાઓથી વ્યાકુલ થઈને મોટા અગ્નિમાં પોતાના  
શરીરને પેંકીને ઠંરુકને ઇચ્છે છે, તથા યોલામાં ઝેરી

સર્પને રાક્ષીને તે જીવિતને ફેરે છે, તેમ અત્યંત કૃ-  
પણપણું રાક્ષીને તે કીર્તિને ફેરે છે. ॥ ૬૭ ॥

ચૈતન્યં વિષજઙ્ઘણાદિવ મધોઃ પાનાદિવ પ્રાજ્ઞતા ।  
વિદ્યાલસ્ય સમાગમાદિવ ગુણગ્રામોઽન્નિમાનાદિવ ॥  
શીલં સ્ત્રીજનસંસ્તવાદિવ મનઃ ક્લેશાદિવધ્યાનધી-  
ર્દેવાર્ચાશુચિતાદિપુણ્યમશ્વિલં માંસાશનાન્નચ્યતિ ॥ ૬૮ ॥

અર્થ—જેમ જેરના જઙ્ઘણથી ચૈતન્ય, મદિરાપા-  
નથી ડાહ્યાપણ, આલસના સમાગમથી વિદ્યા, અન્નિ-  
માનથી ગુણોનો સમૂહ, સ્ત્રીઓના (અંગોપાંગની) પ્રશંસાથી શીલ, તથા મનના ક્લેશથી જેમ ધ્યાનની  
બુદ્ધિ, તેમ માંસજઙ્ઘણથી દેવપૂજા તથા પવિત્રપણા-  
દિકથી (ઉત્પન્ન થઈ) સર્વ પુણ્ય નાશ પામે છે. ૬૮

પારદારિકનરઃ પરપત્નીં, તસ્કરશ્ચ પરકીયવિચ્છૂતિમ્ ॥

જોક્તુમિચ્છતિ યથેહ તથા સા, વામિષોપચિતમામિષલુબ્ધઃ ૬૯

અર્થ—જેમ પરસ્ત્રીનો લાલચુમાણસ પારકી સ્ત્રીને  
ફેરે છે, તથા ચોર જેમ પરના ધનને ફેરે છે, તેમ  
માંસજઙ્ઘણમાં લુબ્ધ થઈને માણસ માંસથી પુષ્ટ થ-  
ઈ (પશુને) ફેરે છે. ॥ ૬૯ ॥

હવે મધ્યપ્રક્રમ કહે છે.

સ્વામિત્વં સમુપૈતિ કિંકરનરઃ પ્રેષ્યત્વમેતિ પ્રજુઃ ।

શત્રુઃ સોદરતા મુપૈતિ જજતે પ્રત્યર્થિતાં સોદરઃ ॥

જાયાત્વં જનની પ્રયાતિ જનનીજાત્વં ચ જાયાજનો ।

ધર્મધ્વંસધુરાધુરીણમધુનઃ પાનાન્નિજ્ઞાતાત્મનામ્ ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ—ધર્મના નાશરૂપી ધોંસરીને ધરવામાં બલદ સ માન એવા મધ્યપાનથી પરાન્નવ પામેલ છે આત્મા જેઝનો એવા માણસો ચાકરને શેઠરૂપ લેખે છે, શેઠને ચાકરરૂપ લેખે છે; શત્રુને જાણ લેખે છે, અને જાણને શત્રુ લેખે છે; તથા પોતાની માતાને પોતાની સ્ત્રીતરિકે લેખે છે, અને પોતાની સ્ત્રીને પોતાની માતા તરિકે લેખે છે. ॥૧૦૦॥

દદાત્યદેયં ચ દધાત્યધેયં ।

ગાયત્યગેયં ચ પિબત્યપેયમ્ ॥

જયત્યજેયં ચ નયત્યનેયં ।

ન કિં સુરાપાનકરઃ કરોતિ ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ—મદિરાપાન કરનારો માણસ નહીં દેવાલાયક વસ્તુ દીધે છે; નહીં ધારણ કરવા લાયક ધારણ કરે છે, નહીં ગાવાજોગ ગાય છે; નહીં પીવા લાયક પીધે છે, નહીં જીત કરવા લાયકને જીતે છે; તથા નહીં લેણજવા લાયકને લેણ જાય છે; માટે એવી રીતે મદિરાપાન કરનાર માણસ શું કાર્ય નથી કરતો? (અર્થાત્ સઘલું અયોગ્ય કાર્ય કરે છે. ) ॥ ૧૦૧ ॥

યદ્ધામ્યંતિ ગૃહે ગૃહે વિવસના યચ્ચત્વરે શેરતે ।

યદ્ભ્રમૌ નિપતંત્યમુઙ્ગિતમુખા યચ્ચારદંતિ સ્ફુટમ્ ॥



યદ્વીશ્રીષુ વિશંતિ કોશિતદંશો જટપંત્યજટપ્યં ચ ય-  
દ્દ્વાદં ચ રુદંતિ મૂઢમતયસ્તન્મદ્યવિસ્ફુર્જિતમ્ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ—(મદિરાપાન કરનારા મૂઢ બુદ્ધિવાલા માણસો)  
જે ઘરે ઘરે જટક્યા કરે છે, નગ્ન થઈને ચોવટામાં  
સુઈ રહે છે, खुद्धाં મુખો રાખીને પૃથ્વીપર પડે છે;  
પ્રગટ રીતે બરાડા પાડે છે, આંખો વીંચીને ગદ્વીઓ-  
માં પ્રવેશ કરે છે, નહીં બોલવાલાયક (અપશબ્દો)  
બોલે છે, તથા જે અત્યંત રહ્યા કરે છે; તે સઘલું  
મદ્યપાનનું પરિણામ છે. ॥ ૧૦૨ ॥

વ્યાધીનામવાધિં પદં ચ વિપદામુન્માદમાદ્યદ્વિયાં ।  
ધામાધન્યગિરાં ગુહામયશસાં સ્થાનં લ્હનિં ચૈનસામ્ ॥  
આધારં ચ યુધાં કુધાં પરિષદં સંજોગજ્ઞમિં જિયાં ।  
મુંચાચારવિચારચારુરચનાનિર્વારિણીં વારુણીમ્ ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થ—ડુઃખોની સીમાસરખી, આપદાઓના સ્થા-  
નસરખી, ઉન્માદ અને પ્રમાદની બુદ્ધિના ધામ સરખી,  
ખરાબ વચનોની ગુફાસરખી, અપયશના સ્થાનક સ-  
રખી, પાપોની ધાણ સરખી, લગાડના આધાર સર-  
ખી, ક્રોધની સજ્ઞા સરખી, જયોની સંગમજ્ઞમિસરખી,  
તથા આચારના વિચારની મનોહર રચનાને અટકા-  
વનારી એવી મદિરાને, હે મિત્ર ! તું તજી દે? ॥૧૦૩॥

મતિકમલિનીનાગં ગાગં દુરૂહહવિર્જુજઃ ।

પ્રકટિતદયાદૈન્યં સૈન્યં પ્રમાદમહીપતેઃ ॥

વ્યસનપયસાં સિંધું બંધું કષાયધરાસ્પૃશાં ।

પરિહર સુરાપાનં યાનં વિપત્પુરવર્ત્મનિ ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ—બુદ્ધિરૂપી કમલિનીનો ( નાશ કરવામાં )  
હાથી સમાન, કુતર્કરૂપી અગ્નિપ્રતે બોકમાસમાન,  
પ્રગટ કરેલ છે દયાપ્રતે દૈન્યજાવ જેણે એવા, પ્રમાદ-  
રૂપી રાજાના સૈન્ય સરખા, આપદારૂપી પાણીના સ-  
મુદ્ર સરખા, કષાયરૂપી પ્રાણીર્જના બંધુસરખા, તથા  
દુઃખરૂપી નગરના માર્ગમાં વાહન સરખા એવા સુ-  
રાપાનને, હે પ્રાણી ! તું તજી દે ? ॥ ૧૦૪ ॥

હવે વેશ્યાપ્રક્રમ કહે છે.

યદ્વક્ત્રં વિટકોટિવક્ત્રનિપતન્નિષ્ટીવનાનાં ઘટી ।

યદ્વક્ત્રશ્ચ જનંગમાદિજનતાપાણિપ્રહારાસ્પદમ્ ॥

યજ્ઞાત્રં બહુવાહુદંરુનિબિરુક્રોમીકૃતિત્રિંશિતં ।

પ્રેમૈતાસુ દધાતિ ધાવકશિલાતુલ્યાસુ વેશ્યાસુ કઃ ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ—જે વેશ્યાઓનું, મુખ, ક્રોમો ગમે લલંગા-  
ર્જના મુખમાંથી પડતા થુંકની કુંમી સરખું છે, તથા  
જેર્જની ઠાતી ચાંદાલ આદિકના હાથોથી હણાણલી  
છે, તથા જેઓનું અંગ ઘણા માણસોના વાહુદંરુના  
આલિંગનથી શિથિલ થઈ ગયું છે, એવી ધોવીની શીલા-

સરસ્વી વેશ્યાઝમાં કયો માણસ પ્રેમને ધારણ કરે ?  
( અર્થાત્ કોઈ પણ ધારણ ન કરે. ) ॥ ૧૦૫ ॥

રત્યેવાસમસાયકઃ પશુપતિઃ પુત્ર્યેવ જૂમિન્નૃતઃ ।

શચ્યેવાપ્સરસાં પતિ મુરરિપુઃ પુત્ર્યેવ પાશ્ચોનિધેઃ ॥

રોહિણ્યેવ સુધામરીચિરવનેઃ પુત્ર્યેવ પૌલસ્ત્યજિદ્ ।

બ્રાહ્મણ્યાં પરિરજ્યતે ગણિકયા વિક્તેહયા કુષ્ટચપિ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થઃ—કામદેવ જેમ રતીથી, મહાદેવ જેમ પાર્વતીથી,  
ઇન્દ્ર જેમ ઇન્દ્રાણીથી, વિષ્ણુ જેમ લક્ષ્મીથી, ચંદ્ર જેમ  
રોહિણીથી, તથા રામ જેમ સીતાથી આલિંગન કરાય  
હે, તેમ કુષ્ટી પણ ગણિકાથી (ફક્ત) ધનની ઇચ્છા  
કરીનેજ બન્ને હાથોથી આલિંગન કરાય હે. ॥૧૦૬॥

યાસુ વ્રજન્ યાતિ જનઃ કદાચિ-

જામ્યાં ચ ત્રાતર્યપિ મોહમૂઢઃ ॥

અનેકલોકૈઃ પ્રતિસેવિતાસુ ।

કિં તાસુ વેશ્યાસુ રતિઃ શુચાય ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ—જે વેશ્યાઝ પ્રતે ગમન કરનારો માણસ કોઈ  
વચ્ચે તો બેહેન તથા માતાપ્રતે પણ મોહથી મૂઢ થઈ  
જાય હે, એવી અનેક લોકોથી સેવાઈતી તે વેશ્યાઝ-  
માં ( કરેલી ) પ્રીતિ શું કદ્યાણકારી નિવડે હે ?  
( અર્થાત્ નથીજ નીવડતી. ) ॥ ૧૦૭ ॥

ધનં પ્રીતિર્યાસાં ધનમપિ ચ રૂપં નિરુપમં ।

ધનં ચાર્વાચારો ધનમપિચ્ચ બુદ્ધિર્નિરવધિઃ ॥

ધનં દેવો યાસાં ધનમપિચ યાસાં ગુરુરિહ ।

વિધત્તે વેશ્યાસુ પ્રણયમિહ કસ્તાસુ મતિમાન્ ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થ—જે વેશ્યાઓને પ્રીતિ, નિરૂપમ રૂપ, મનોહર આચાર, અત્યંત બુદ્ધિ, દેવ તથા ગુરુ પણ ધનજ છે, એવી વેશ્યાઓમાં કયો બુદ્ધિવાન માણસ આ જગતમાં પ્રેમ ધારણ કરે? (અર્થાત્ કોઈ પણ ન કરે.) ॥ ૧૦૮ ॥

માસ્મ સ્મર સ્મરનરેશવરુચિનીનાં ।

તાસાં પળાંબુજદૃશાં હિ દૃશાં વિલાસાન્ ॥

યદ્ગૂપદીપકલિકાસુ મનોહરાસુ ।

સ્નેહદ્વયાસુ બહવઃ શલજીજવન્તિ ॥ ૧૦૯ ॥

અર્થ—હે પ્રાણી ! કામદેવરૂપી રાજાની સેના સમાન, એવી તે વેશ્યાઓના આંખોના કટાક્ષોનું તું સ્મરણ નહીં કર ? કેમકે જે વેશ્યાઓનાં સ્નેહને દાય કરનારી (તેલને દાય કરનારી) રૂપરૂપી મનોહર દીવાની શિખાઓમાં ઘણા માણસો પતંગીઓની ક્રીડાને પ્રાપ્ત થાય છે. (અર્થાત્ ઠેવડે મૃત્યુ પામે છે.) ॥ ૧૦૯ ॥

હવે પાપર્થિ ( શિકારનું ) પ્રક્રમ કહે છે.

તેન્યઃ સ્વાપદપેટકૈઃ સહસુખૈઃ સર્વૈરપિત્રસ્યતે ।

તૈઃ સાર્ધં જષણા જ્રમંતિ વિપદાં પૂરાઙ્ગવપ્રોન્મુખાઃ ॥

વિધ્યંતે વિવિધાયુધૈશ્ચ પશવઃ પુણ્યૈઃ સમં તૈઃ સમે ।

યે મૂઢા અટવીમટન્તિ વિકટાં પ્રારબ્ધપાપર્જયઃ ॥ ૩૧૦ ॥

અર્થ—ધારણ કરેલ છે શિકારનું વ્યસન જેઓ, એવા

જે મૂઢ માણસો (શિકારમાટે) જયંકર જંગલમાં જ-  
ટક્યા કરે છે, તેઓથી વનવાસી પ્રાણીઓ સહિત  
સઘલાં સુખો પણ ત્રાસ પામે છે, વહ્લી તેઓની સા-  
થેજ વેગવાલા કુતરાં સહિત ડુઃખના સમૂહો પણ  
જમ્યા કરે છે, વહ્લી વિવિધ પ્રકારના આયુધવાલા  
એવા તેઓ પશુઓની સાથે (પોતાનાં) પુણ્યોને પણ  
વીંધી નાખે છે. ॥ ૧૧૦ ॥

સંપર્ક નરકૈઃ કલિં ચ કુશલૈર્વૈરં સતાં સંગમૈઃ ।

પ્રીતિં જીતિજરૈ રઘૈઃ પરિચયં પ્રેમાપદાં પ્રાપ્તૈઃ ॥

ઉદ્દેગં વિનયૈર્નયૈરમિલનં ચેદીહસે હે સખે ।

સત્વત્રાતજયંકરં કુરુ તદા સાટોપમાહોટનમ્ ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ—હે મીત્ર ! જો તું નરકસાથે સંગમ કરવાને,  
પુણ્યસાથે ક્લેશ કરવાને, સજ્જનોની સોબતસાથે વૈર  
કરવાને, જયના સમૂહસાથે પ્રીતિ કરવાને, પાપોની  
સાથે પરિચય કરવાને, ડુઃખદાયક વસ્તુઓ સાથે પ્રેમ  
કરવાને, વિનયસાથે ઉદ્દેગ કરવાને, તથા ન્યાયસાથે  
નહીં મલવાને ઇચ્છતો હોય, તોજ પ્રાણીઓના સમૂહને  
જય કરનારા એવા શિકારને આટોપસહિત કર ? ૧૧૧

આક્રંદા વનવાસિનામસુમતાં ગીતાનિ તૈષામસૃક્ ।

કુલ્યાઃ કુંકુમહસ્તકા અનુચરાઃ કુરાઃ શુનાં રાશયઃ ॥

જંતુત્રાતપલાન્યહો રસવતી યસ્મિન્ મૃગવ્યામહે ।

શ્વત્રસ્ત્રી પરિરમ્યતે મૃગયુજિઃકસ્ત્ર ગઙ્ગેત્ સુધીઃ ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ—જે શિકારરૂપી ( વિવાહના ) મહોત્સવમાં વનવાસી પ્રાણીજના આક્રંદરૂપી ગીતો છે, તેઓના રુધીરથી જરાણલાં શાબોચીઆંડરૂપી કુંકુમના હાથા-ડ (ઢાપાં) છે, જ્યાં કૂર કુતરાડના સમૂહો સોબતીડ (જાનૈયા) છે, વહ્લી અહો ! જ્યાં પ્રાણીજના સમૂહના માંસની રસોડ છે, તથા જ્યાં નરકરૂપી સ્ત્રી આવીને શિકારીડને આલિંગન કરે છે, એવા તે મહોત્સવમાં કયો ઉત્તમ બુદ્ધિવાન માણસ જાય?(અર્થાત્ ન જાય.)

ये नीरं विषिबन्ति निर्जरज्वं कुंजे च ये शेरते ।

ये चाश्नन्ति तृणानि काननजुवि त्राम्यन्ति येऽहर्निशम् ॥

ये च स्वैरविहारसारमुखिता निर्मन्तवो जन्तवो ।

હત્વા તાન્ મૃગયાસુ કઃ સમજઙ્ગવત્રેષુ નાચ્યાગતઃ ॥૧૧૩॥

અર્થ—જે વિચારા નિરપરાધી (વનવાસી) પશુડ જરણાડનું પાણી પીએ છે, ઝાઝીમાં સુડ રહે છે, ઘાસો ખાય છે, વનની જૂમિમાં હમેશાં ઝ્રમણ કરે છે, એવી રીતે જેડ સ્વેઙ્ગાચારી મનોહર વિહારથી સુખી થઈ-લા છે, તેઓને શિકારમાં હણીને, કયો માણસ નર-કનો પરોણો થયો નથી ? ॥ ૧૧૩ ॥

जावान् घ्नतां यत्र नज्जोऽबुज्जगान् ।

जवत्रयार्थः समुपैति हानिम् ॥

આશ્વોટકં પેટકમાપદાં કઃ ।

કૌતૂહલેનાપિ કરોતિ ધીમાન્ ॥ ૧૧૪ ॥

અર્થ—જે શિકારમાં, સ્વેચર, જલચર, અને થલચરને  
હણનારા શિકારીઝના ત્રણે પુરુષાર્થો હાનિ પામે છે,  
એવા દુઃખના સમૂહસરખા શિકારને ક્રીડામાત્રથી  
પણ કયો બુદ્ધિવાન આચરે? (અર્થાત્ નજ આચરે) ૧૧૪  
હવે ચૌરિકાપ્રક્રમ કહે છે.

પ્રહારો યષ્ટયાદ્યૈ સ્તદનુ શિરસો મુંઝનમથો ।

સ્વરારોપાટોપ સ્તદનુ ચ જગદ્ગાલ્લિસહનમ્ ॥

તતઃ શૂલારોહો જવતિ ચ તતો દુર્ગતિગતિ-

વિચાર્યૈતચ્ચૌર્યચરણચરિતં મુંચતિ ન કઃ ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ—જે ચોરી કરવાથી પ્રથમ તો લાકડી આદિ-  
કથી માર પડે છે, પછી મસ્તક મુંડાવવું પડે છે, પછી ગદ્દે  
ડાપર બેસવું પડે છે, પછી જગતની ગાલો સહન કરવી  
પડે છે, પછી શૂલિપર ચઢવું પડે છે, તથા તેથી ઢેવડે  
દુર્ગતિમાં ઉપજવું પડે છે, એવી રીતના ચોરીના આચ-  
રણના હવાલ વિચારિને, તેનો કોણ ત્યાગ ન કરે? ૧૧૫

નૃણાં પ્રાણા બાહ્યા યદનઘયશો યદ્યદમલઃ ।

કુલાચારો યચ્છાનુપમમહિમા યચ્છગરિમા ॥

કલાનાં યત્કેલિર્યદસમતમા રૂપરચના ।

ધનં તદૈરાત્તં નિશ્ચિલમપિ તૈઃ સંહૃતમિદમ્ ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થ—જે ધન માણસોના બાહ્ય પ્રાણો છે, નિર્દોષ યશ  
છે, નિર્મલ કુલાચાર છે, અનુપમ મહિમા છે, મોટાઈ છે,

કલાઝની ક્રીમા છે, તથા જે અતુલ્ય રૂપની રચના છે,  
 એવું પરધન જેઝંણ ચોરેલું છે, તેઝંણ સઘલું હરેલું છે.

વૈરં વિશ્વજનૈરકારિ કલહઃ કીર્ત્યાં ચ લોકઘર્ષી ।

કૃત્યૈર્મત્સર ઉત્સવૈશ્ચ વિરહઃ સૌખ્યૈરસૂયોદયઃ ॥

પ્રાણૈ રપ્રિયતા પ્રિયૈરલપનં દ્રોહશ્ચ ધર્મેન્નયા ।

વિશ્રંજેન હઠશ્ચ તૈરતિશઠૈ યૈશ્ચૌરિકા નિર્મમે ॥ ૧૧૭ ॥

અર્થ—જે અત્યંત ડુષ્ટોણ ચોરી કરેલી છે, તેઓણ  
 જગતના લોકો સાથે વૈર કરેલું છે, કીર્તિસાથે ક્લેશ કરે-  
 લો છે, બન્ને લોકોના કાર્યોસાથે મત્સર કરેલો છે, ઉ-  
 ત્સવો સાથે વિરહ કરેલો છે, સુખો સાથે અદેખાઈનો  
 ઉદય કરેલો છે, પ્રાણોસાથે અપ્રીતિ કરેલી છે, સ્નેહીઝ  
 સાથે અબોલા કર્યા છે, ધર્મની ઇઠ્ઠા સાથે દ્રોહ કરેલો  
 છે, તથા વિશ્વાસ સાથે હઠ કરેલો છે. ॥ ૧૧૭ ॥

તત્કીર્તિઃ કુમુદેન્દુકુન્દકાલિકાકર્પૂરપૂરોપમા ।

તત્સ્ફુર્તિઃ પરમપ્રમોદવિલસત્પાવિત્ર્યપાત્રઃ પ્રપા ॥

તન્મૂર્તિઃ સ્મરપાર્થિવસ્મયશશિસ્વર્જાણુરુદ્ધ્રાજતે ।

ચૌર્યં યૈર્મુમુચે લસદ્ગુણગણારામૈકદાવાનલમ્ ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થ—જેઝંણ ઝલસાયમાન થતા ગુણોના સમૂહરૂપી  
 બગીચાને (વાલ્લવામાં) દાવાનલ સરખી ચોરીને તજે-  
 લી છે, તેઝંની કીર્તિ, ચંદ્રવિકાસી કમલ, ચંદ્ર, ઢોલ-  
 રની કલ્પી, તથા કપૂરસરખી ઝજ્જલ છે, તથા તેઝંની  
 સ્ફુર્તિ, ઉત્કૃષ્ટ હર્ષથી ફેલાવો પામતું જે પવિત્રપણું



તેરૂપી પાણીની પરબ સરખી છે, તેમ તેઓની મૂર્તિ,  
કામદેવરૂપી રાજાના (રૂપના) ગર્વરૂપી ચંદ્રને (ગ્રસ્ત  
કરવામાં) રાહુસરખી શોષે છે. ॥ ૧૧૮ ॥

શ્રીકીર્તિવિસ્ફુર્તિલતામ્બુવાહં ।

દૌર્જગ્યદૈન્યામ્બુજસપ્તવાહમ્ ॥

વિશ્રંજધારાધરગન્ધવાહં ।

વિમુંચ ચૌર્યે દુરિતપ્રવાહમ્ ॥ ૧૧૯ ॥

અર્થ—અપકીર્તિના ફેલાવારૂપી વેલમીને (વૃદ્ધિ  
કરવામાં) વરસાદ સરખી, દુર્જગ્યપણું તથા દરિદ્ર-  
તારૂપી કમલને (વિકસ્વર કરવામાં) સૂર્ય સરખી,  
અને વિશ્વાસરૂપી મેઘને (નાશ કરવામાં) પવન સ-  
રખી, તથા પાપોના પ્રવાહ સરખી, એવી ચોરીને, હે  
પ્રાણી ! તું તજી દે ? ॥ ૧૧૯ ॥

હવે પરસ્ત્રીપ્રક્રમ કહે છે.

નો હાસ્યં સુરતપ્રપંચચતુરં નાલિંગનં નિર્જરં ।

નૈવોરોજસરોજયુગ્મલલુપ્ત પાણિં પ્રમીલામલમ્ ॥

નો વિંબાધરચુંબનં સ્થિરતયા કુર્યાત્ પુમાન્ પ્રેયસી-

મન્યેષાં રમયન્નિકામચકિતઃ કામીતિ કામ્યા ન તાઃ ॥ ૧૨૦ ॥

અર્થ—કામી માણસ પરસ્ત્રીની સાથે વિલાસ કરતો  
થકો તે સમયે અત્યંત બીકનો માયોં, તેણીની સાથે સં-  
જોગના પ્રપંચમાં યોગ્ય એવું હાસ્ય કરી શકતો નથી,  
તેણીને અત્યંત આલિંગન કરી શકતો નથી, તેણીના

સ્તનરૂપી કમલના યુગ્મપર (બરોબર) હસ્તાક્ષેપ કરી શકતો નથી, (અત્યંત સુખથી) સારી રીતે આંખો વીંચી શકતો નથી, તેમ સ્થિરતાથી તેણીના બિંબસરખાં હોઠનું ચુંબન પણ લેઈ શકતો નથી, માટે તેવી પર-સ્ત્રીને (જોગવવાની) ઇજાજ કરવી નહીં. ॥ ૧૨૦ ॥

પૌરાણાં પુરતઃ પ્રપંચ્ય મહિમાં દત્તઃ પિતૃન્યાં સ્વયં ।

યો દત્વા સ્વકરં કરેણ ચ વૃતઃ સસાર્ચિષાં સાક્ષિકમ્

તં હિત્વા પતિમીહતે યદિતરં યા કામિની કામિનં ।

તન્નૂનં કથમાત્મસાગ્રવતિ સા સ્વહંદસંચારિણી ॥ ૧૨૧ ॥

અર્થ—જે પતિને નગરના લોકોની સમીપે મહોત્સવપૂર્વક માબાપે પોતે આપેલો છે, તથા જેને, પોતાનો હાથ તેના (પતિના) હાથમાં આપીને અગ્નિની સાક્ષિ વરેલો છે, એવા પતિને તજીને જે સ્ત્રી બીજા કામી પુરુષને ઇચ્છે છે, તે સ્વહંદાચારી સ્ત્રી સ્વરેખર “ પોતાની ” શીરીતે થાય ? ॥ ૧૨૧ ॥

પૂર્ણોઽપ્યન્યપરાગ્નવૈકતમસા યત્સંગતો ગ્રસ્યતે ।

પ્રાદુર્જૂતકલંકપંકકલિતઃ સુશ્લોકશીતદ્યુતિઃ ॥

નીચાચારવિધૌ મહાનિવ જ્ઞવેદાપાતમાત્રપ્રિયે ।

કોઽસ્મિન્ સ્વૈરવિહારકારિણિ સુધીઃ પ્રીતઃ પરસ્ત્રીજને ॥ ૧૨૨ ॥

અર્થ—જે પરસ્ત્રીના સંગથી પ્રખ્યાત અને સંપૂર્ણ પણ ચંદ્ર અન્યના (રાહુના) પરાગ્નવરૂપી અંધકારથી ગ્રસ્ત

થાયઠે,તથા ઉત્પન્ન થણા કલંકરૂપી પંકથીઠવાણો  
થયો ઠે,માટે નીચના આચારની વિધિમાં જેમ સજ્ઞાન,  
તેમ એવી હુઃખદાયક તથા સ્વેચ્છાચારી પરસ્ત્રીમાં કયો  
ઉત્તમ બુદ્ધિવાન માણસ પ્રીતિવાલો થાય ? ॥૧૨૨॥

ઘોષેષુ સ્થિતિમીહતે સ વિમતિર્મુક્ત્વામરાણાં પુરીં ।

ત્યક્ત્વા મંદરમેદિનીમવકરાનુત્લાતુમુત્કશ્ચ સઃ ॥

પાતું વાંઝતિ મુક્તનિર્મલજલઃ સ ગ્રામમાર્ગોદકમ્ ।

ત્યક્ત્વાત્મપ્રમદાઃ પરપ્રિયતમા યઃ સેવિતું કાંક્ષતિ ॥ ૧૨૩ ॥

અર્થ—જે માણસ પોતાની સ્ત્રીને તજીને પરસ્ત્રીને  
સેવવાને ઇચ્છે ઠે,તે બુદ્ધિવિનાનો માણસ દેવતાની નગ-  
રીને ઢોડીને ગોકુલમાં (ગાયોના ટોલામાં) રહેવાનું  
ઇચ્છે ઠે,તથા (સુવર્ણમાટે) મંદરાચલની ઝૂમિને તજીને  
ઝકરના ખોદવાને ઇચ્છે ઠે, તેમ નિર્મલ જલ તજીને  
ગામઝાની ગટરનું પાણી પીવાને તે ઇચ્છે ઠે. ॥૧૨૩॥

નિજાંગનાસંગમનંગરંગા-

દન્યેષુ વાંઝત્સુ યથાત્મકોપઃ ॥

તથા પરેષામિતિ મન્યમાના-

સ્ત્યજન્તિ સંતઃ પરકીયપત્નીઃ ॥ ૧૨૪ ॥

અર્થ—જેમ અન્ય માણસો, કામદેવના રંગથી પોતા-  
ની સ્ત્રીના સંગમને ઇચ્છે ઠે, પોતાને જેમ ક્રોધ ચઢે  
ઠે, તેમ પરને પણ ચઢે, એવું વિચારતા થકા સજ્ઞાન  
પુરુષો પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરે ઠે. ॥ ૧૨૪ ॥

## હવે ઇન્દ્રિયપ્રક્રમ કહે છે.

સારંગાન્ ત્રમરાનિજાંશ્ચ શલજાન્ મીનાંશ્ચ મૃત્યુંગતાન્ ।

કર્ણઘ્રાણશરીરનેત્રરસનાકામૈઃ પ્રકામોત્સુકઃ ॥

દૃષ્ટ્વા શિષ્ટપથપ્રવૃત્તિવિપિનશ્રેણીસમુત્પાટને ।

સાટોપદ્વિપમિન્દ્રિયવ્રજમિમં ધીમાન્ વિધત્તે વશમ્ ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ—કાન, નાશિકા, સ્પર્શ, નેત્ર તથા જીજ્ઞાસાર્થી, (અનુક્રમે) હરિણો, ત્રમરો, હાથી, પતંગી, આંત, તથા માઠલાંતને મૃત્યુ પામેલા જોડને, ઉત્તમ માર્ગની પ્રવૃત્તિરૂપી વનની શ્રેણિનો નાશ કરવામાં ઉદ્ધત થઈ હાથીસરખા, આ ઇન્દ્રિયના સમૂહને, બુદ્ધિવાન માણસ અત્યંત ઉત્સુક થઈને વશમાં રાખે છે. ॥૧૧૫॥

દંજાંજોરુહિણીવિકાશનવિધૌ યોંડજોજિનીવહ્વજો ।

યો લાંપથ્યકલાકલાપજલધૌ પીયૂષપાદોપમઃ ॥

યઃ સ્પર્ધાવિમુધારુહાલિજલદો યશ્રોત્પથપ્રસ્થિતૌ ।

પારીણશ્ચ તમુધુરં વિષયિણાં વ્રાતં જયન્ જઙ્ગાક્રૂ ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થ—જે ઇન્દ્રિયોનો સમૂહ કપટરૂપી કમલનીને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્યસમાન છે, તથા લંપટતાની કલાના સમૂહરૂપી સમુદ્રને (વૃદ્ધિ કરવામાં) ચંદ્રસમાન છે, તેમ જે સ્પર્ધારૂપી વૃદ્ધોની પંક્તિને (ઝગારવામાં) વરસાદ સમાન છે, અને ઉન્માર્ગના પ્રસ્થાનમાં જે પારંગામી છે, એવા ઉદ્ધત ઇન્દ્રિયના સમૂહને જીતતો થકો પ્રાણી કદ્યાણને જીજ્ઞાસારો થાય છે. ॥ ૧૧૬ ॥

સ પ્રાજ્યૈર્જ્વલનૈર્વિના રસવતીપાકં ચિકીર્ષુઃ કુધી-  
સ્ત્યક્ત્વા પોત મગાધવાર્ધિતરણં દોઝ્યાં વિધિત્સુશ્ચ સઃ ॥

વીજાનાં વપનૈર્વિનેહ્યતિ સ ચ દ્વેત્રેષુ ધાન્યોજમં ।

યોઽઘ્રાણાં વિજયૈર્વિના સ્પૃહયતિ ધ્યાનં વિધાતું શુઙ્ગમ્ ॥૧૭॥

અર્થ—જે માણસ ઇંદ્રિયના જીતવા વિના શુઙ્ગ ધ્યાન  
ધરવાને ઇહે છે, તે કુબુદ્ધિ માણસ દેદીપ્યમાન અગ્નિ  
વિના રસોદ્ધપાક કરવાને ઇહે છે, તથા વઘાણને તજીને  
હાથોથી અગાધ સમુદ્ર તરવાને ઇહે છે, તેમ વીજ વા-  
વ્યાવિના તે દ્વેત્રોમાં ધાન્યની ઉત્પત્તિને ઇહે છે. ॥૧૭॥

રાગદ્વેષવિનિર્જયામ્બુજવને યઃ પદ્મિનીનાં પતિઃ ।

કૃત્યાકૃત્યવિવેકકાનનપયોવાહપ્રવાહશ્ચ યઃ ॥

યઃ સદ્બોધવિરોધઙ્ગધરશિરઃશંભુપ્રહારોપમઃ ।

સામ્યોદ્ધાસમયં તમિંદ્રિયજયં કૃત્વા જવાનંદવાન્ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—જે ઇંદ્રિયનો જય, રાગદ્વેષના જયરૂપી કમ-  
લોના વનને (વિક્ષર કરવામાં) સૂર્યસમાન છે, તથા  
જે કૃત્યાકૃત્યના વિવેકરૂપી વનને (વૃદ્ધિ કરવામાં)  
વરસાદના પ્રવાહતુલ્ય છે; તેમ જે ઉત્તમ બોધના વિરો-  
ધરૂપી પર્વતના શિખરને (જેદવામાં) વજ્રના પ્રહાર-  
તુલ્ય છે, એવા સમતાના ઉદ્ધાસવાલા ઇંદ્રિયોના જયને  
કરીને, હે પ્રાણી! તું આનંદિત થા ? ॥ ૧૮ ॥

વિદ્વાંસો बहुशो विचारवचनैश्चेतश्चमत्कारिणः ।

शूराः संति सहस्रशश्च समरव्यापारबद्धादराः ॥

દાતારોઽપિ પદે પદે ધનધનૈઃ કલ્પદ્રુકલ્પાઃ કલૌ ।

તે કેઽર્પીઙ્ગિયતસ્કરૈરપહતં યેષાં ન પુણ્યં ધનમ્ ॥ ૧૧૯ ॥

અર્થ—(આ જગતમાં) વિચારપૂર્વક વચનોષ કરીને ચિત્તમાં આશ્ચર્ય ઉપજાવનારા ઘણા વિદ્વાનો છે, તેમ રણસંગ્રામરૂપી વ્યાપારમાં આદરવાલા થઈલા એવા શૂરાઈ પણ હજારો ગમે છે, તેમ ઘણાં ધનથી આ કલ્પકાલમાં કલ્પવૃક્ષ સરખા પગલે પગલે દાન દેનારાઓ પણ ઘણા છે, પણ જેઓનું પુણ્યરૂપી ધન ઇંદ્રિયોરૂપી ચોરોષ ચોરેલું નથી, એવા તો વિરલાજ હોય છે. ॥ ૧૧૯ ॥

હવે દયાપ્રક્રમ કહે છે.

શક્રસ્યૈવ સુરદ્વિષો મધુરિપોરેવાંમજાનાં પતિઃ ।

શ્રીદસ્યૈવ ચ પુષ્પકં પશુપતેરેવોદ્ધૂમામણિઃ ॥

સ્કંદસ્યૈવ જુજંગજુગ્ગણપતેરેવોંદુરો વાહનં ।

ધન્યસ્યૈવ શિવાધ્વનિ પ્રવિદિતા યાનં કૃપા કોવિદૈઃ ॥ ૧૨૦ ॥

અર્થ—ઇંદ્રનુંજ જેમ ઐરાવણ હાથી, વિષ્ણુનુંજ જેમ ગરુડ, ધનદનુંજ જેમ પુષ્પકવિમાન, મહાદેવનુંજ જેમ વલ્લભ, કાર્તિકેયનુંજ જેમ મયૂર, તથા ગણપતિનુંજ જેમ ઝંડર વાહન છે, તેમ મોક્ષમાર્ગપ્રતે (જવામાં) કોઈ ધન્ય માણસનુંજ દયારૂપી વાહન હોય છે, એમ પંક્તિઓ કહેલું છે. ॥ ૧૨૦ ॥

ગાંઝિર્યં જલધેર્ધનં ધનપતેરૈશ્વર્યમેકે દ્વણાત્ ।

સૌંદર્યં સ્મરતઃ શ્રિયં જલશયાદાયુશ્ચ દીર્ઘં ધ્રુવાત્ ॥

સૌજાગ્યં શુભ મશ્વિનીસુતયુગાઢ્ધત્તિં ચ સત્યાઃ સુતા-  
દ્ધાત્વા તં વિદધે વિધિર્વિધિમનાશ્ચક્રેકૃપા યોઽગિષુ ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ—જે માણસે પ્રાણીઓ પ્રતે દયા કરેલી છે, તેને વિધિમાં છે ચિત્ત જેનું એવા બ્રહ્માણ સમુદ્રમાંથી ગંજીર-  
તાને, કુબેરપાસેથી ધનને, મહાદેવપાસેથી ऐश्वर્યને,  
કામદેવપાસેથી સુંદરતાને, વિષ્ણુપાસેથી લક્ષ્મીને, ધ્રુવ-  
પાસેથી દીર્ઘ આયુષ્યને, અશ્વિનીપુત્રોપાસેથી મનોહર  
સૌજાગ્યને, તથા વ્યાસપાસેથી શક્તિને લેઈને બનાવેલો છે

નાનામૌક્તિકહેમવિદ્ભુમમણિદ્યુમ્નાહ્યં ગોમયં ।

દુગ્ધં દુગ્ધપયોધિહારિલહરીશુભ્રં યશઃસંચયમ્ ॥

વિશ્વં વિશ્વજનેહનીયમહસં સ્વર્ગાપવર્ગોદયં ।

યા યઙ્ગલ્યનિશં દયામરગવી સા રક્ષ્યતામદ્વયમ્ ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ—જે દયારૂપી કામધેનુ, હમેશાં નાના પ્રકારના  
મોતી, સુવર્ણ, પરવાલાં, મણિ તથા ધનરૂપી ગોમયને  
(ઢાળને) આપે છે, તથા ક્ષીર સમુદ્રના મનોહર મો-  
જાં સરખા શ્વેત યશના સમૂહરૂપી દૂધને આપે છે,  
વલી જે જગતમાં મનોહર પ્રજાવવાલા એવા સ્વર્ગ  
અને મોક્ષના ઉદયરૂપ વત્સને (વાઢરમાને) આપે  
છે, એવી દયારૂપી કામધેનુનું જેમ તેનો વિનાશ ન  
આય, તેવી રીતે રક્ષણ કરવું. ॥ ૧૩૧ ॥

અસ્તાગ્નેરુદયં રવેઃ સ લવણાન્માધુર્યમાસ્યાદહેઃ ।

પીયૂષં ચ કુહોરનુષ્ણકિરણં હાનિં કુપથ્યાદુજામ્ ॥

પાવિત્ર્યં શ્વપચાદિનં ચ રજ્જને દીઢાં શ્રિયાં સંગ્રહાત્ ।

કાંતારાન્નગરં ચ કાંઠતિ વધાદ્યો ધર્મમિત્તલ્યધીઃ ॥ ૧૩૩ ॥

અર્થ—જે બુદ્ધિવિનાનો માણસ(પ્રાણીઓના)વધથી ધર્મને ઇહે છે, તે અસ્તાચલપ્રતેથી સૂર્યના ઉદયને ઇહે છે, લવણમાંથી મીઠાશને ઇહે છે, સર્પના મુખમાંથી ફેરને ઇહે છે, અમાવાસ્યાથી ચંદ્રને ઇહે છે, અપથ્ય જો-જનથી રોગોની હાનિને ઇહે છે, ચાંડાલથી પવિત્રપણને ઇહે છે, રાત્રીથી દિવસને ઇહે છે, લક્ષ્મીના સંગ્રહથી દીઢાને ઇહે છે, તથા તે વનમાંથી નગરને ઇહે છે.

ધર્માણાં નિધિરાસ્પદં ચ યશસાં સંજોગઞ્ઞમિઃ શ્રિયા-

માસ્થાનં મહસાં ચ જૂરવિપદાં યાનં જ્ઞવાંજોનિધૌ ॥

સ્કંધઃ સન્મતિવીરુધાં પ્રિયસખી સ્વર્ગપવર્ગશ્રિયાં ।

ધન્યાનાં દયિતા દયાસ્તુ દયિતા ક્લેશૌરશેષૈરલમ્ ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ—ધર્મોના જંગમરૂપ, યશોના સ્થાનકરૂપ, લક્ષ્મીઝંની સંયોગઞ્ઞમિરૂપ, પ્રજાવોની સત્તારૂપ, સુખોની ઞ્ઞમિરૂપ, જવરૂપી સમુદ્રપ્રતે વહાણરૂપ, ઉત્તમ બુદ્ધિરૂપી વૃદ્ધોના સ્કંધરૂપ, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષલક્ષ્મીની વહાલી સખીરૂપ એવી દયારૂપી વહાલી સ્ત્રી ધન્યપુરુષોને યાઝ? બીજા ક્લેશોથી સર્ચુ. ॥ ૧૩૪ ॥

૧ ડીષજાવરેજનિરપિ



## હવે સત્યપ્રક્રમ કહે છે.

કીર્તી કજ્જલકૂર્ચકં હલમુખં વિશ્વાસવિશ્વાતલે ।

નાનાનર્થકદર્થનાવનઘનં કૌલીનકેલિગૃહમ્ ॥

પ્રેમપ્રૌઢપયોદપૂરપવનં સન્માનમુસ્તાંકુરે ।

કોલં કોલસદાશયોઽદ્યુતમતિર્જાષાં મૃષાં જાષતે ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ—કીર્તિપ્રતે કાજલના કૂર્ચક (પીંઠી) સરખા, વિશ્વાસરૂપ પૃથ્વીતલપ્રતે હલસરખા, નાના પ્રકારના અનર્થોની કદર્થનારૂપ વનપ્રતે મેઘ સરખા, ડુષ્ટ કાર્યોને ક્રીડા કરવાના ઘરસરખા, પ્રેમરૂપી નિવિરુ વરસાદના સમૂહપ્રતે પવન સરખા, તથા સન્માનરૂપી મોથના અંકુરાપ્રતે કોલસરખા ( સુઅર સરખા ) એવા જૂઠા વચનને, હલસાયમાન આશયવાલી થએલી છે બુદ્ધિ જેની એવો કયો માણસ બોલે ? (અર્થાત્ ન બોલે). ૧૩૫

સિંદૂરઃ કરિમૂર્ધ્નિ મંદિરમણિર્ગેહે ચ દેહેઽસુમાં ।

સ્તારુણ્યં ચલચક્ષુષિ દ્યુતિપતિવ્યોમ્નિ ત્રિજેશો નિશિ ॥

પ્રાસાદે પ્રતિમાલિકે ચ તિલકં જૂષા યથા જાયતે ।

કીર્તેઃ કેલિગૃહં તથા તનુમતાં વક્તૈ વચઃ સૂનૃતમ્ ૧૩૬

અર્થ—જેમ હાથીના મસ્તકપર સિંદૂર, ઘરમાં દીપક, શરીરમાં જીવ, સ્ત્રીમાં તારુણ્ય, આકાશમાં સૂર્ય, રાત્રીએ ચંદ્ર, દેવાલયમાં પ્રતિમા, તથા જેમ લલાટમાં તિલક શોજારૂપ થાય છે, તેમ કીર્તિને ક્રીડા કરવાના ઘર-

સમાન ઇવું સત્યવચન પ્રાણિઓના મુખમાં ઝૂંપણ-  
રૂપ થાય છે. ॥ ૧૩૬ ॥

હાનિમેતિ દદતાં ધનમુચ્ચૈઃ ।

શીલતો ઝવતિ ઝોગવિયોગઃ ॥

જાયતે ચ તપસા તનુકાર્થ્યૈઃ ।

હીયતે કિમપિ નાનઘવાક્યૈઃ ॥ ૧૩૭ ॥

અર્થ—ઘણું દાન દેવાથી ધનની હાનિ થાય છે, શીલ  
(પાલવાથી) ઝોગોનો વિયોગ થાય છે, તપ (તપવાથી)  
શરીર ડુબલું થાય છે, પણ સત્ય વચન બોલવાથી તો  
કંઈ પણ નુકશાન થતું નથી. ॥ ૧૩૭ ॥

અગ્નિઃ શામ્યતિ મુંચતિ પ્રચ્છુરપામૌઋત્યમોઘો રુજાં ।

યાત્યસ્તં વિકટા ઘટા કરટિનામાટીકતે નાન્તિકમ્ ॥

શૈથિલ્યં સમુપૈતિ સિંધુરરિપુઃ સર્પોઽપિ નોત્સર્પતિ ।

ઝાગ્ દૂરાહુપયાતિ દસ્યુરણઙ્ગીઃ સત્યં વચોજટ્પતામ્ ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ—સત્ય વચન બોલનારાઓપ્રતે અગ્નિ શાંત થાય  
છે, સમુદ્ર ક્ષોભને તજે છે, રોગોનો સમૂહ નાશ પામે છે,  
હાથીઓની ઝયંકર શ્રેણિ તેની સમીપ આવતી નથી,  
સિંહ શિથિલ થઈ જાય છે, સર્પ પણ તેની નજદીક  
આવતો નથી, તેમ તેનાથી ચોર અને રણસંગ્રામની  
બીક તો તુરત દૂર ચાલી જાય છે. ॥ ૧૩૮ ॥

તસ્માદૈરમુપૈતિ દૂરમુરગશ્રેણિઃ સુપર્ણાદિવ ॥

ક્લેશો નશ્યતિ જાસ્કરાદિવ તમસ્તસ્માદકસ્માન્નવઃ ।

તસ્માદ્ગ્રીસ્તુહિનાદિવાંબુરુહિણી સંજાયતે નશ્વરા ।

સત્યોજ્જ્ઞતિ ગીર્યદીયવદનાદૂ ગંગેવ ગૌરીગુરોઃ ॥ ૧૩૯ ॥

અર્થ—હિમાચલમાંથી જેમ ગંગા, તેમ જેનાં મુખ-માંથી સત્ય વાણી નિકલે છે, તેની પાસેથી, ગરુડથી જેમ સર્પોની શ્રેણિ, તેમ વૈર દૂર જાય છે, તથા સૂર્ય-થી જેમ અંધકાર, તેમ તેનાથી અકસ્માત થઈને ક્લેશ નાશી જાય છે, અને હિમથી જેમ કમલિની તેમ તેની પાસેથી જય તો નિષ્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૩૯ ॥

હવે અદત્તપ્રક્રમ કહે છે.

અપ્રેમપંકરુહિણીપતિપૂર્વશૈલં ।

ધર્માર્થકામકમલાકરશર્વરીશમ્ ॥

સ્વર્ગાપવર્ગપુરમાર્ગનિરોધયોધં ।

સ્તેયં નિરાકુરુત કીર્તિલતાકુઠારમ્ ॥ ૧૪૦ ॥

અર્થ—અપ્રીતિરૂપી સૂર્યના (ઉદયમાટે) પૂર્વાચલ સમાન, તથા ધર્મ અર્થ અને કામરૂપી કમલોના વનને (નાશ કરવામાં) ચંદ્રસમાન, અને સ્વર્ગ તથા મોહ-રૂપી નગરીના માર્ગને રોકવામાં સુઝટ સમાન, તેમ કીર્તિરૂપી વેલનીને (કાપવામાં) કુઠારસમાન એવી ચોરીને, હે પ્રાણી તું દૂર કર ? ॥ ૧૪૦ ॥

કીર્તિં હંતિ ચલશ્ચ બાલમિલનં માહાત્મ્યમંગમહા-

વ્યાધિર્હસ્તનયઃ કુલં ચ વિમલં ચિંતા મનશ્ચારુતામ્ ॥

સ્ત્રીશીલં સ્મરલંપટશ્ચ કપટઃ પુણ્યં ગુણાન્નીચતા ।

મત્યૈર્વિત્તમદત્તમાત્તમિહ યૈઃ સર્વં હતં તૈરિદમ્ ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ—દુર્જન માણસ કીર્તિનો નાશ કરે છે, મૂર્ખસા-  
થેનો મેલાપ મોટાફનો નાશ કરે છે, (મરકી આદિક)  
મહારોગ શરીરનો નાશ કરે છે, કુપુત્ર નિર્મલ કુલનો  
નાશ કરે છે, ચિંતા માનની મનોહરતાનો નાશ કરે  
છે, કામાતુર થઇલો (માણસ) સ્ત્રીના શીલનો નાશ  
કરે છે, કપટ પુણ્યનો નાશ કરે છે, તથા નીચપણું  
ગુણોનો નાશ કરે છે, પણ જે માણસોએ આ જગતમાં  
ચોરી કરીને ધન મેલવ્યું છે, તેઓએ તે સર્વનો નાશ  
કર્યો છે; ( એમ જાણવું. ) ॥ ૧૪૧ ॥

શુક્ત્વોચ્ચૈ વિષમં વિષં વિષન્નૃતા તૈઃ કામિતં જીવિતં ।

તૈરબ્ધેરતુલં નિપીય સલિલં તૃષ્ણાદ્યોઽન્નીપ્સિતઃ ॥

હિદ્ધ્વા કુન્તમુખં ચ તૈર્નયનયોઃ કંકુહતિઃ કાંક્ષિતા ।

યૈરાદાય પરધિમાત્મસદને પૂર્તિઃ શ્રિયામીહિતા ॥ ૧૪૨ ॥

અર્થ—જેઓએ પરનું ધન ચોરીને પોતાના ઘરમાં  
લદમીની પૂર્ણતા ઇચ્છી છે, તેઓએ સર્પોનું આકરું જેર  
સ્ખૂબ खाइने જીવિતને ઇચ્છ્યું છે, તેમ તેઓએ સમુદ્રનું  
પાણી સ્ખૂબ પીને પોતાની તૃષ્ણાનો નાશ ઇચ્છ્યો છે,  
તથા તેઓએ જાલાંની અણિ આંખોમાં નાંખીને (તે-  
માંથી ) સ્વરજનો નાશ ઇચ્છ્યો છે. ॥ ૧૪૨ ॥

સ્ત્રીણાં હાર ઇવાતિપીનકુચયોઃ કાંચીવ કાંચીપદે ।

ગદ્ધે પત્રલતેવ કઙ્ગલમિવાલંકારકૃચ્છક્રુષોઃ ॥

રેણુર્જૂમિવિજૂષણં ચરણયોઃ પુણ્યાત્મનાં જાયતે ।

ડન્યેષાં વિત્તમદત્તમત્ર જહતાં પુંસાં પ્રશંસાપહમ્ ॥ ૧૪૩ ॥

અર્થ—સ્ત્રીઓના અતિ કઠિન એવાં સ્તનોપર જેમ  
હાર,કેરુપર જેમ કંદોરો, ગાલપર જેમ વલ્લરી (પીલ)  
તથા આંલોમાં જેમ કાજલ અલંકારરૂપ થાય છે, તેમ  
પ્રશંસાને પાત્ર એવાં નહીં દીધેલા (અદત્ત) પરના ધ-  
નનો ત્યાગ કરનારા પવિત્ર માણસોના ચરણોની રજ  
( સમસ્ત ) પૃથ્વીના અલંકારરૂપ થાય છે. ॥ ૧૪૩ ॥

અદત્તાદાનમાહાત્મ્ય— મહો વાચામગોચરમ્ ।

યદર્થમાદદાનાના- મનર્થોડન્યેતિ સદ્ધનિ ॥ ૧૪૪ ॥

અર્થ—( કવિ કહે છે કે, ) અહો!! ચોરીનું મા-  
હાત્મ્ય વચનોને પણ અગોચર છે. કેમકે, ચોરોનું  
અર્થ ( ધન ) લેનારાઓના ઘરમાં ઝલટો અનર્થ  
આવે છે. એ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૧૪૪ ॥

હવે બ્રહ્મપ્રક્રમ કહે છે.

દોન્ય્યાં યે જલધેસ્તરન્તિ સલિલં પદ્મ્યાં નન્નપ્રાંગણે ।

યે ત્રામ્યન્તિ ચ વારવાણરહિતાઃ કુર્વન્તિ યે ચાહવમ્ ॥

યે હુષ્ટામટવીમટન્તિ પટવસ્તે સન્તિ સંખ્યાતિગા-

સ્તે કેચિચ્છલચક્રુષાં પરિચયૈશ્ચિત્તં યદીયં શુચિ ॥ ૧૪૫ ॥

અર્થ—જેઝ બન્ને હાથોથી સમુદ્રના પાણીને તરે છે, તથા જેઝ આકાશમાં પગોથી ઝ્રમણ કરે છે, તેમ જેઝ વરુતર અને બાણોવિના રણસંગ્રામ કરે છે, અને જેઝ ચાલાક થયા થકા ઝયંકર જંગલમાં ઝટકે છે, એવા તો અસંખ્યાતા માણસો છે, પણ જેઓનું ચિત્ત ચલાય-માન ચક્રુઓવાલી સ્ત્રીઓના પરિચયથી પણ પવિત્ર રહેલું છે, એવા તો વિરલાજ હોય છે. ॥ ૧૪૫ ॥

સ્રવ્યોતૈરિવ જાનુમાંશ્ચ ઝષણૈઃ કુંઝીવ જંઝદિષઃ ।

સારંગૈરિવ કેસરી મલ્લજુજાં ઝર્તેવ દૈત્યવ્રજૈઃ ॥

સૌપર્ણેય ઇવોરગૈશ્ચ મરુતાં સ્તોમૈરિવસ્વર્ગિરિ-

ર્નસ્ત્રીઝિર્બિઝિદે યદીયહૃદયં શૂરાય તસ્મૈ નમઃ ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ—પતંગીઆઓથી જેમ સૂર્ય, કુતરાઝંથી જેમ ઇંદ્રનો હાથી, હરિણોથી જેમ કેસરી સિંહ, દૈત્યોના સમૂહોથી જેમ ઇંદ્ર, સર્પોથી જેમ ગરુડ તથા પવનના સમૂહોથી જેમ મેરુપર્વત, તેમ જેનું હૃદય સ્ત્રીઓથી ઝે-દાયું નથી, તેવા શૂરા પુરુષપ્રતે નમસ્કાર થાઓ? ॥ ૧૪૬ ॥

ગુહ્યં ડુર્જનચેતસીવ સલિલં મૂર્ધ્નીવ ધાત્રીચૃતો ।

યુદ્ધોર્વ્યામિવ કાતરઃ કલ્પિમલઃ સ્વાંતે સુસાધોરિવ ॥

દૌર્ગત્યં ધરણીરુહીવ મરુતાં જેજે ન ચેતોંબુજે ।

સ્થૈર્યં યસ્ય મૃગીદૃશાં વિલસિતં ધન્યાય તસ્મૈ નમઃ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ—ડુર્જનના ચિત્તમાં જેમ ગુહ્ય વાત, પર્વતના શિ-ખરપર જેમ પાણી, સમરાંગણમાં જેમ કાયર, ઉત્તમ મુ-

નીના મનમાં જેમ ક્લેશનો મેલ, તથા વૃદ્ધોમાં જેમ પવનોનું ઉદ્ધતપણું સ્થિર રહેલું નથી, તેમ જેનાં ચિત્તરૂપી કમલમાં સ્ત્રીઓનો વિલાસ સ્થિર રહેલો નથી, એવા ધન્ય પુરુષપ્રતે નમસ્કાર થાઓ ? ॥ ૧૪૭ ॥

ત્રૂજંગજોગૈર્લસદંતરાલૈ-

નેણીદશાં દેહસદર્પસર્પૈઃ ॥

સશ્ચાનદીપઃ સમિયાય શાંતિં ।

તસ્મૈ નમઃ સંયમિકુંજરાય ॥ ૧૪૮ ॥

અર્થ—અંદર ઉલસાયમાન થતા ત્રુકુટીના જંગરૂપી ફળાવાલા, એવા સ્ત્રીઓના શરીરરૂપી ઉન્નત સર્પોષ કરીને, જેનો ઉત્તમ ધ્યાનરૂપી દીપક ઠરી ગયેલો નથી, એવા સંયમીઓમાં અગ્રેસર સરખા પુરુષ પ્રતે નમસ્કાર થાઓ ? ॥ ૧૪૮ ॥

હવે પરિગ્રહપ્રક્રમ કહે છે.

જૂયોજારજરાજિજૂતતરણી વાર્ધાવિવોઙ્ગીષણે ।

સંસારે સપરિગ્રહા તનુજુષાં રાજિર્નિમજ્જત્યધઃ ॥

તત્કાંઢન્તિ પરિગ્રહં જપતપશ્ચારિત્રપાવિત્ર્યધીઃ ।

શુદ્ધધ્યાનવિધૌ વિધુંતુદમમું મોક્તું વિમુક્તૌ રતાઃ ॥૧૪૯॥

અર્થ—જયંકર સમુદ્રમાં ઘણા જારના સમુદ્ધશી યુબુંયુબું થયેલા વાહણની પેઠે, આ સંસારમાં પરિગ્રહ-યુક્ત, એવી માણસોની શ્રેણિ નીચે નીચે (નરકાદિક

ગતિમાં ) મુલે ઠે; તેથી મુક્તિરૂપી સ્ત્રીમાં આસક્ત થ-  
 ણ્ણા પ્રાણીઓ જપ, તપ, ચારિત્ર, પવિત્રતા, બુદ્ધિ,  
 અને શુદ્ધ ધ્યાનરૂપી ચંદ્રને (ગ્રસવામાં) રાહુ સરખા  
 તે પરિગ્રહને ઠોરવાને ઇચ્છે ઠે. ॥ ૧૪૯ ॥

પ્રદેષબંધુઃ કલહૈકસિંધુઃ ।

પ્રમાદપીનઃ કુમતાધ્વનીનઃ ॥

ઔદ્યત્યહેતુ ધૃતિધૂમકેતુઃ ।

પરિગ્રહોડ્યં દુરિતદ્રુતોડ્યમ્ ॥ ૧૫૦ ॥

અર્થ—દેષના બંધુસરખો, ક્લેશના સમુદ્રસરખો.  
 પ્રમાદથી પુષ્ટ થણ્ણો, કુમતમાં દોરી જનારો, ઉદ્ધ-  
 તપણાના હેતુરૂપ, તથા ધીરજપ્રતે ધૂમકેતુ સરખો  
 આ પરિગ્રહ પાપોથી ઉપદ્રવયુક્ત થણ્ણો ઠે. ॥ ૧૫૦ ॥

પિત્રોરૂપાસ્તિ સુકૃતાનુશાંસ્તિ ।

પ્રાજ્ઞૈઃ પ્રસંગં ગુણવત્સુ રંગમ્ ॥

પરિગ્રહપ્રેરિતચિતવૃત્તિ-

ર્જહાતિ ચૈતન્યમિવ પ્રમીતઃ ॥ ૧૫૧ ॥

અર્થ—મૃત્યુ પામેલો પ્રાણી જેમ ચૈતન્યને, તેમ પ-  
 રિગ્રહી પ્રેરાણ્ણી ઠે ચિત્તની વૃત્તિ જેની, એવો માણસ  
 માબાપની સેવાને, પુણ્યોની શિખામણને, વિદ્વાનો  
 સાથેનાં સંગને, અને ગુણવાનો પ્રતેના ચિત્તાજિલા-  
 ષને પણ તજે ઠે. ॥ ૧૫૧ ॥



નાદિત્યાદપરઃ પ્રતાપનપટુર્નાબ્ધેઃ પરસ્તોયવાન્ ।

નૈવાન્યઃ પવમાનતશ્ચ ચટુલો હુષ્ટો ન મૃત્યોઃ પરઃ ॥

નૈવાગ્નેરિતરઃ ક્ષુધાક્ષુજિતધીશ્ચૌરઃ સ્મરાન્નેતરો ।

દોષાઢ્યાન્ન પરિગ્રહાત્પરમધસ્થાનં તથા સર્વથા ॥ ૧૫૨ ॥

અર્થ—જેમ સૂર્યથી બીજો કોઈ પ્રતાપી નથી, સમુદ્રથી બીજો કોઈ પાણીવાલો નથી, પવનથી બીજો કોઈ ચંચલ નથી, મૃત્યુથી બીજો કોઈ હુષ્ટ નથી, અગ્નિથી બીજો કોઈ જુલાવરો નથી, તથા કામદેવથી જેમ બીજો કોઈ ચોર નથી, તેમ દૂષણોથી જરેલા એવા પરિગ્રહથી બીજું કોઈ પણ પાપોનું સ્થાનક નથી. ૧૫૨

ધર્મધ્યાનમધીરયંસ્તરુમિવ પ્રોત્સર્પિ કટ્વપાનિલઃ ।

પ્રીતિં પંકજિનીમિવ દ્વિપપતિર્નિર્મૂલમુન્મૂલયન્ ॥

પ્રાવીણ્યં ચ પયોજિનીપતિમિવ સ્વર્જાણુરાઢ્યાદયન્ ।

શ્લાઘામેતિ પરિગ્રહઃ કિમુ કદા કાદંબરીપાનવત્ ॥ ૧૫૩ ॥

અર્થ—ઉલ્લસાયમાન થતો એવો કટ્વપાંતકાલનો પવન જેમ વૃક્ષને, તેમ ધર્મધ્યાનને ચલિત કરતો, મદોન્મત્ત હાથી જેમ કમલિનીને, તેમ પ્રીતિને મૂલમાંથી ઉલ્લેખી કહાડતો, તથા રાહુ જેમ સૂર્યને, તેમ પંક્તિતાડને આઘાત કરતો, એવો પરિગ્રહ, મદિરાપાનની પેઠે શું પ્રશંસાને પામે છે? ( અર્થાત્ નથી પામતો. ) ॥ ૧૫૩ ॥

## હવે ગુણ પ્રક્રમ કહે છે.

તુંવેષુ ચાપેષુ ચ મૌક્તિકેષુ ।

ગુણાધિરોપાન્મહિમામુદીત્ય ॥

કાર્યઃ કદર્યૈ રિવ કાંચનેષુ ।

યત્નો ગુણેષ્વેવ મનસ્વિમાન્યૈઃ ॥ ૧૫૪ ॥

અર્થ—તુંવરૂમાંઓમાં, મનુષ્યોમાં, અને મોતીડમાં ગુણોના ( દોરીના ) આરોપણથી (થતા) મહિમાને જોડને, લોજી માણસો જેમ દ્રવ્યોમાં, તેમ પંડિતોમાં અગ્રેસર એવા માણસોએ ગુણોમાંજ પ્રયત્ન કરવો. ॥ ૧૫૪ ॥

દૌર્જન્યસજ્જો મનુજે વસન્તો ।

ગુણા જ્ઞવેયુર્નહિ ગૌરવાય ॥

ગુણાધિરોપઃ પરપીરુનાય ।

કદાપિ ચાપેષ્વિવ કિં ન દૃષ્ટઃ ॥ ૧૫૫ ॥

અર્થ—દુર્જનતાથી જરેલા મનુષ્યમાં રહેલા ગુણો પણ ગૌરવપણામાટે થઈ શકતા નથી, કેમકે, મનુષ્યોમાં રહેલો ગુણનો (દોરીનો) આરોપ પરની પીડા માટે થાય છે, એવું, ( હે પ્રાણી ! ) તેં શું કોઈ દહામો જોયું નથી ? ॥ ૧૫૫ ॥

વેષવ્યૂતિર્વિંશદવસનાદેવ સાધ્યાતિમેધ્યા ।

વિદ્યા હૃદ્યા સ્વમતિવિજ્ઞવાદેવલજ્યાતિસજ્યા ॥

વિત્તાવાસિર્જવતિ ચ બહોરૂઘમાદેવ દિવ્યા ।

વસ્ત્રપ્રજોઘમપરિચયૈઃ પ્રાપ્યતે નો ગુણૌઘઃ ॥ ૧૫૬ ॥

**અર્થ—**પવિત્ર એવી વેષની રચના નિર્મલ વસ્ત્રથીજ થઈ શકે છે, તેમ મનોહર અને શોઝનિક એવી વિદ્યા પોતાની બુદ્ધિના વૈજવથીજ મલી શકે છે, અને દિવ્ય એવી ધનની પ્રાપ્તિ અત્યંત ઉઘમ કરવાથીજ થાય છે, પણ તે વસ્ત્ર, બુદ્ધિ અને ઉઘમના પરિચયોથી ગુણોનો સમૂહ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. ॥ ૧૫૬ ॥

પાષાણખંડાન્યપિ મૌક્તિકાનિ ।

યત્સંક્રમાદ્લોલવિલોચનાનામ્ ॥

વદ્ધઃ સ્થલેઽલંકરણીજવન્તિ ।

તેષાં ગુણાનાં મહિમા મહીયાન્ ॥ ૧૫૭ ॥

**અર્થ—**જે ગુણના ( દોરીના ) સંક્રમણથી, ચપલ નેત્રોવાલી ( સ્ત્રીઓના ) હૃદયસ્થલમાં પાષાણના ટુકડાઓ પણ મોતીરુપે થઈ આજૂષણ તરિકે થાય છે, તેવા ગુણોનો મહિમા મોટોજ છે. ॥ ૧૫૭ ॥

જાતિઃ શારદશર્વરીશ્વરરૂચાં સૌંદર્યસંહારિણી ।

બુદ્ધિર્બૃહસમાન વાઙ્મયસરિન્નાથપ્રમાથાઞ્જિરાટ્ ॥

રૂપં દર્પકદર્પસર્પફણઞ્ચૃત્પ્રત્યર્થિતુલ્યં પુનઃ

સ્તાદ્ગૌરવજ્ઞાજનં જવતિ નો યાદ્ગુણાનાં ગણઃ ॥ ૧૫૮ ॥

**અર્થ—**જેવો ગુણોનો સમૂહ ગૌરવના જ્ઞાજનરૂપ થાય

ઠે, તેવી, શરદ ઋતુના ચંદ્રની કાંતિઓની સુંદરતાને  
હરનારી જાતિ પણ થતી નથી, તેમ અતુલ્ય એવા  
વિદ્યારૂપ સમુદ્રને (મંથન કરવામાં) મંથાચલ સરસ્વી  
બુદ્ધિ પણ થતી નથી, અને કામદેવના અહંકારરૂપી  
સર્પને ગરુડ સમાન એવું રૂપ પણ તેવી રીતના ગૌર-  
વના જાજનરૂપ થતું નથી. ॥ ૧૫૮ ॥

હવે વૈરાગ્યપ્રક્રમ કહે ઠે.

ગ્રામીણેષ્વિવ નાગરોઽર્કકુસુમસ્તોમેષ્વિવાલિર્યુવા ।

માતંગો મરુમેદિનીષ્વિવ મૃગો દગ્ધેષુ દાવેષુ ચ ॥

ચક્રશ્ચંદિરદીધિતિષ્વિવ શમીગર્જેષ્વિવાંજશ્વરો ।

નો જોગેષુ રતિં કરોતિ હૃદયં વૈરાગ્યજાજાં ક્વચિત્ ॥૧૫૯॥

અર્થ—ગાંમનીઆર્ઝમાં જેમ નગરનો રહેવાસી, આક-  
નાના પુષ્પોમાં જેમ યુવાન જમરો, મારવાઝની જૂમિ-  
ઓમાં જેમ હાથી,દાવાનલથી સલગેલાં(વનોમાં) જેમ  
હરિણ, ચંદ્રનાં કિરણોમાં જેમ ચક્રવાક તથા અગ્નિમાં  
જેમ જલચર પ્રાણી, તેમ વૈરાગ્યવંત માણસોનું હૃદય  
કોઈપણ જોગોને વિષે આનંદને મેલવતું નથી. ॥૧૫૯॥

યદ્વાંઙંતિ ન દુર્જગામિવ વધૂં પ્રોત્તુંગપીનસ્તનીં ।

યત્સ્થિહંતિ ન તસ્કરૈરિવ સદા મુત્સુંદરૈઃ સોદરૈઃ ॥

નો મુહ્યંતિ ચ પન્નગેષ્વિવ મણિહારેષ્વપારેષુ ચ ।

યોગોદ્યોગનિયોગિનઃપ્રશમિનસ્તત્સામ્યલીલાયિતમ્ ॥ ૧૬૦ ॥

અર્થ—યોગના ઉદ્યોગમાં જોનાણલા સમતાવંત મા-  
ણસો,જે, ડુર્જાગિણીની પેઠે, ડંચા અને કઠીન સ્તનો-  
વાલી સ્ત્રીને ઇચ્છતા નથી, તથા ચોરોસાથે જેમ, તેમ  
હમેશાં હર્ષવંત જાણ્યો સાથે પણ સ્નેહ કરતા નથી,  
અને સર્પોમાં જેમ તેમ ઘણા એવા મણિઓના હારોમાં  
પણ જે મોહ પામતા નથી, તે સઘલું સમતાનું ( વૈ-  
રાગ્યનું ) માહાત્મ્ય છે. ॥ ૧૬૦ ॥

યત્સંસારસરોજસોમસદૃશં યદંજદીપદ્યુતૌ ।

સર્પઃ સૂર્યકશત્રુદર્પદલને યચ્ચંદ્રચૂડામણિઃ ॥

યત્સદ્બુદ્ધિવધૂવિનોદસદનં યત્સામ્યસંજીવનં ।

વૈરાગ્યં લસદાત્મને પ્રિયસુહૃત્તદ્દેહિ દેહિ પ્રિયમ્ ॥ ૧૬૧ ॥

અર્થ—જે વૈરાગ્ય સંસારરૂપી કમલને ( નષ્ટ કર-  
વામાં ) ચંદ્ર સરખો છે, કપટરૂપી દીપકની કાંતિને  
( ધૂર કરવામાં ) સર્પ સરખો છે, કામદેવના અહંકા-  
રને દલવામાં મહાદેવ સરખો છે, ઉત્તમ બુદ્ધિરૂપી  
સ્ત્રીને ક્રીનાગૃહ સરખો છે, સમતાને જીવાનુનારો છે,  
આત્માપ્રતે પ્રિય મિત્ર સરખો છે, તથા જે વૈરાગ્ય  
પ્રાણીઓને હિતકારી છે, એવો વૈરાગ્ય મને આપો ?

યત્કાંતાકેલિકુંઠં યદમૃતમધુરે જોજને જગ્નજાવં ।

યન્માલ્યામોદમંદં યદઘનનિનદે વાઘવૃંદે સનિઙ્ગમ્ ॥

યત્સદ્ભૂપસ્વરૂપે ક્ષણસુખવિમુક્ષં યત્ક્ષણે ક્ષીણકાંઠં ।

યદીત્તે વીતવાંઠં હૃદય મિદમજ્જૂત્તવિરક્તત્વચિન્હમ્ ॥ ૧૬૨ ॥

અર્થ—(પ્રાણીઓનું) હૃદય જે સ્ત્રીઓની ક્રિમામાં  
કુંઠિત થયું છે, અમૃત સરખાં મધુર ઝોજનમાં ઝાવ  
રહિત થયેલું છે, પુષ્પોની સુગંધિમાં મંદ થયેલું છે,  
ઉત્તમ નાદોવાલા વાજિત્રોના સમૂહમાં ઉત્કંઠા વિ-  
નાનું થયું છે, ઉત્તમ રૂપને જોવામાં મલતાં દ્વાણિક  
સુખથી વિમુખ થયેલું છે, મહોત્સવમાં વાંઠા રહિત  
થયું છે, તથા ધનમાં પણ જે ઇચ્છા રહિત થયું છે, તે  
લઘલું વૈરાગ્યનું લક્ષણ છે. ॥ ૧૬૨ ॥

હેમંતે હિમવાતવેદ્ધિતવને વસ્ત્રૈર્વિનાયત્સ્થિતિ-  
ગ્રીષ્મે ગ્રીષ્મઋતુમાં શુકર્કશરજઃપુંજેષુ શય્યા ચ યત્ ॥  
યદ્દર્ષાસુ ગિરેર્ગુહાસુ વસતિશ્ચૈકાકિનાં યોગિનાં ।  
તદ્દુધ્યાનનિબંધનૈ રવિજિતં વૈરાગ્યવિસ્ફુર્જિતમ્ ॥ ૧૬૩ ॥

અર્થ—હેમંત ઋતુમાં ઠંડા વાયુથી ઝરેલાં વનમાં  
વસ્ત્રો વિના જે સ્થિતિ, ગ્રીષ્મ ઋતુમાં પ્રચંડ સૂર્યના  
કીરણોથી તપેલી રેતીના ઢગલમાં જે શયન કરવું,  
તથા વર્ષા ઋતુમાં પર્વતની ગુફાઓમાં જે રહેવું, તે સઘલું  
एकाकी રહેતા યોગિયોનું દુધ્યાનના નિબંધનોથી નહીં  
જીતાયેલું એવું વૈરાગ્યનું જ મહાત્મ્ય છે. ॥ ૧૬૩ ॥

હવે વિવેક પ્રક્રમ કહે છે.

કાવ્યાનાં કરણૈઃ કૃતં સુરુચિરૈર્વાચાં પ્રપંચૈઃ સૃતં ।  
પૂર્ણં બાહુબલૈરલંચ તપસાં પૂરૈઃ પ્રસિદ્ધચંકુરૈઃ ॥

एकश्चेकजनप्रमोदविपणिः सव्यो विवेकः सखे ।

सर्वा येन विनेदुनेव रजनिः श्रेणिर्गुणानां मुधा ॥ १६४ ॥

अर्थ—हे मित्र ! काढ્યો કરવાથી સર્યુ; મનોહર વચનોના પ્રપંચોથી સર્યુ, જુજાના બલોથી સર્યુ તથા કીર્તિના અંકુરા સરખા તપોના સમૂહોથી પણ સર્યુ; પણ ફક્ત એક ઉત્તમ માણસોના હર્ષની ડુકાન સરખો એવો વિવેકજ સેવવો; કેમકે તે વિવેકવિના ચંદ્રવિના જેમ રાત્રિ, તેમ તે ગુણોની સઘલી શ્રેણિ ફોકટજ છે. ॥ ૧૬૪ ॥

यस्मिन् रम्यरुचेर्यशःकुमुदिनीर्जतुर्जवेत्संजवः ।

संप्राप्त्यै विबुधेश्वरैरिह गवां यः सेव्यते रत्नजूः ॥

येनोद्यत्કતિહારિણી ગુણમણિશ્રેણિશ્ચ વિશ્રાણ્યતે ।

દત્તે કસ્ય હરે રિવૈષ ન રમાં વૈદગ્ધ્ય દુર્ઘોદધિઃ ॥૧૬૫॥

અર્થ—જે વિવેકરૂપી હીર સમુદ્રમાં મનોહર કાંતિ-વાલા યશરૂપી ચંદ્રની ઉત્પત્તિ થાય છે, તથા રત્નની ચૂમિરૂપ એવો જે વિવેકરૂપી સમુદ્ર મહાન પંક્તિોણ કરીને (ઇંદ્રોણ કરીને) કીર્તિની ( પાણીની ) પ્રાપ્તિ-માટે સેવાય છે, તથા જેમાંથી ઉત્પન્ન થતી કેટલાક મનોહર ગુણોરૂપી મણિઓનો શ્રેણિ મેલવી શકાય છે, એવો તે વિવેકરૂપી હીરસમુદ્ર, વિષ્ણુને જેમ તેમ કોને લક્ષ્મી આપતો નથી? (અર્થાત્ સર્વને આપે છે.)

વૈરાગ્યં સુજગં તદેવ યશસાં રાશિઃ સ એવોહસન્ ।  
 સ્ફુર્તિઃ સૈવ શુજ્ઞા ચ સૈવ ચ ગુણશ્રેણિર્મનોહારિણી ॥  
 ધ્યાનં ધન્યતમં તદેવ વચસામોઘસ્સ એવાનઘ-  
 સ્તારાસ્વિંધુરમંદજંદજવનં યત્રૌચિતી ચંચતિ ॥ ૧૬૬ ॥

અર્થ-તારાઓમાં જેમ ચંદ્ર, તેમ અત્યંત પૂજાનાં  
 સ્થાનકરૂપ એવો જેમાં વિવેક શોજી રહ્યો છે, તેજ વૈરા-  
 ગ્ય મનોહર જાણવો, તેજ યશોનો સમૂહ ઝલસાયમાન  
 જાણવો, તેજ કીર્તિ શુજ્ઞ જાણવી, તેજ ગુણોની પંક્તિ  
 મનોહર જાણવી, તેજ ધ્યાનને વધારે ધન્ય જાણવું, તથા  
 તેજ વચનોનો સમૂહ પણ નિર્મલ જાણવો. ॥ ૧૬૬ ॥

ધર્માશુર્ગ્રહધોરણીધ્વિવ કરિત્રાતેધ્વિવૈરાવણઃ ।

કલ્પદ્રુઃ પૃથ્વીરુહેધ્વિવ ફણિશ્રેણિધ્વિવાહીશ્વરઃ ॥

સ્વઃ શૈલો ધરણીધોરેધ્વિવ હયસ્તોમેધ્વિવોઞ્ચૈઃશ્રવા ।

જ્ઞાતિ સ્થ્યાતિગૃહં ગુણેષુ વિલસન્નેકો વિવેકોદયઃ ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ-ગ્રહોની શ્રેણિઓમાં જેમ સૂર્ય, હાથીઓના  
 ટોલાંઓમાં જેમ ઐરાવણ, વૃદ્ધોમાં જેમ કલ્પવૃક્ષ,  
 સર્પોની શ્રેણિઓમાં જેમ શેષનાગ, પર્વતોમાં જેમ  
 મેરુ, તથા ઘોડાઓના સમૂહોમાં જેમ ઊઞ્ચૈઃશ્રવા (હં-  
 ડ્રનો ઘોડો) તેમ કીર્તિના સ્થાનક સરખો તથા  
 ઝલસાયમાન થતો એવો એક વિવેકનોજ ઉદય સ-  
 ઘલા ગુણોમાં શોજે છે. ॥ ૧૬૭ ॥



યસ્માદ્યાચકલોકકોકરુચિમાનર્થઃ સમર્થોદયઃ ।

કામશ્રેંદ્રિયચિત્તવૃત્તિતટિનીપ્રોત્કર્ષવર્ષાગમઃ ॥

ધર્મશ્ચ ત્રિદિવાપુનર્જવજ્રવઃ પ્રાદુર્જવત્યંજસા ।

નવ્યોઽયં મુદમાતનોતુ મહતામૌચિત્યચિંતામણિઃ ॥ ૧૬૮ ॥

અર્થ—જે વિનયરૂપી ચિંતામણિ રત્નથી, યાચક લોકરૂપી ચકોરપ્રતે ચંદ્ર સરખો, તથા સમર્થ ઉદયવાલો અર્થ ઉત્પન્ન થાયઠે, તથા ઇન્દ્રિય અને ચિત્તની વૃત્તિરૂપી નદીને ઝલસાયમાન કરવામાટે વરસાદના આગમન રૂપ કામ ઉત્પન્ન થાય ઠે, તથા દેવગતિ અને મોક્ષરૂપી ધર્મ જેથી તુરત ઉત્પન્ન થાય ઠે, એવું આ વિવેકરૂપી નવું ચિંતામણિ રત્ન મહાન પુરુષોના આનંદને વિસ્તારો ?

જક્તિસ્તીર્થકૃતાં નતિઃ પ્રશમિનાં જૈનાગમાનાં શ્રુતિ-

મુક્તિર્મત્સરિણાં પુનઃ પરિચિતિર્નૈપુણ્યપુણ્યાત્મનામ્ ॥

અન્યેષાં ગુણસંસ્તુતિઃ પરહતિઃ ક્રોધાદિવિદ્વેષિણાં ।

પાપાનાં વિરતી રતિઃસ્વસુદૃશમેષા ગતિર્ધર્મિણામ્ ॥ ૧૬૯ ॥

અર્થ—તીર્થકરોની જક્તિ, મુનિઓને નમસ્કાર, જૈન સિદ્ધાંતોનું શ્રવણ, મત્સરીઓનો ત્યાગ, માહાપણથી પવિત્ર થયેલા માણસોનો સંગ, પરના ગુણોની સ્તુતિ, ક્રોધાદિક વૈરીઓનો પરિહાર, પાપોની વિરતિ, તથા પોતાની સ્ત્રીઓપ્રતે પ્રેમ, એવી રીતનું લક્ષણ ધર્મી માણસોનું ઠે. ॥ ૧૬૯ ॥

સૌજન્યં જનકઃ પ્રસૂરુપશમસ્ત્યાગાદરઃ સોદરઃ ।  
 પત્ની પુણ્યમતિઃ સુહૃદ્ગુણગણઃ પુત્રસ્ત્રવપાસંગમઃ ॥  
 નૈર્દેજ્યં જગિની દયા ચ હૃદિતા પ્રીતિશ્ચ માતૃસ્વસા ।  
 સાધ્વાનંદકુટં કુટુંબકમિદં પ્રાહુઃ સતાં ધીધનાઃ ॥ ૧૭૦ ॥

અર્થ—સજ્જનતારૂપી પિતા, શાંતતારૂપી માતા, દાનના આદરરૂપી જાણ, પુણ્યની બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રી, ગુણોના સમૂહરૂપી મિત્ર, લજ્જાના સંગરૂપી પુત્ર, નિર્દંજતારૂપી બેહેન, દયારૂપી દીકરી, તથા પ્રીતિરૂપી માસી, એવી રીતનું આનંદના સમૂહરૂપ સજ્જનોનું કુટુંબ બુદ્ધિવાનો એ કહેલું છે.

અર્ચાર્હતાં સંયમિનાં નમસ્યા ।  
 સંગઃ સતાં સંશ્રુતિરાગમાનામ્ ॥  
 દાનં ધનાનાં કરુણાંગજાજાં ।  
 માર્ગોઽયમાયૈરુદિતઃ શિવસ્ય ॥ ૧૭૧ ॥

અર્થ—અરિહંત પ્રજુઓની પૂજા, સંયમધારીને નમસ્કાર, સજ્જનોનો સંગ, આગમોનું શ્રવણ, તથા ડ્રવ્યોનું દાન, એવી રીતનો મોક્ષમાર્ગ ઉત્તમ માણસોએ દયાલુ માણસોમાટે કહેલો છે. ॥ ૧૭૧ ॥

વિસ્ફુર્તિમત્કીર્તિરનિંદ્યવિદ્યા ।  
 સમૃદ્ધિરિદ્ધા રમણીયરૂપમ્ ॥  
 સૌજાગ્યસિદ્ધિર્વિમલં કુલં ચ ।  
 ફલ્લાનિ ધર્મસ્ય ષમ્પ્યમૂનિ ॥ ૧૭૨ ॥

અર્થ—સ્ફુરાયમાન થતી કીર્તિ, પવિત્ર વિદ્યા, વૃદ્ધિ

પામેલી સંપદા, મનોહર રૂપ, સૌજાગ્યની સિદ્ધિ તથા  
નિર્મલ કુલ, એ ઢાળ ધર્મનાં ફલો છે. ॥ ૧૭૧ ॥

સૌહાર્દદૃષ્ટિઃ સુકૃતૈકપુષ્ટિઃ ।

પરોપકારઃ કરુણાધિકારઃ ॥

વિવેકયોગઃ સમતાન્નિયોગઃ ।

સંતોષવૃત્તિઃ કૃતિનાં પ્રવૃત્તિઃ ॥ ૧૭૨ ॥

અર્થ—મિત્રતાવાલી દૃષ્ટિ, પુણ્યની પુષ્ટિ, પરનો ઉપ-  
કાર, દયાલુપણું, વિવેકનો સંયોગ, સમતાનું ધારવું,  
અને સંતોષવૃત્તિ એટલી પુણ્યશાલીર્જની પ્રવૃત્તિ છે. ૧૭૨

જ્ઞાની વિનીતઃ સુજગઃ સુશીલઃ ।

પ્રત્યુત્તવાન્ન્યાયપથપ્રવૃત્તઃ ॥

ત્યાગી ધનાઢ્યઃ પ્રશમી સમર્થઃ ।

પંચાપ્યમી જૂમિષુ કલ્પવૃક્ષાઃ ॥ ૧૭૩ ॥

અર્થ—જ્ઞાની અશ્ને વિનયી, સૌજાગ્યવાલો અશ્ને ઉ-  
ત્તમ શીલધારી, હોદ્દેદાર અશ્ને ન્યાયમાર્ગે ચાલનારો,  
ધનાઢ્ય અશ્ને દાનેશ્વરી, તથા સત્તાવાન અશ્ને શાંતસ્વ-  
જાવવાલો, એ પાંચે આ જગતમાં કલ્પવૃક્ષો(સરખા) છે.

દુઃસ્થોઽપિ યઃ પાતકજીતચેતા ।

યુવાપિ યો મારવિકારહીનઃ ॥

આઢ્યોઽપિ યો નીતિમતાં ધુરીણ-

સ્ત્રયોઽપ્યમી દેવનદીપ્રવાહાઃ ॥ ૧૭૪ ॥

અર્થ—દરિદ્રી(ધનહીન) ઠતાં પણ જેનું ચિત્ત પાપો-

થી મરે છે, તથા યુવાન ઠતાં પણ જે કામદેવના વિકારથી રહિત છે, અને (સર્વ વાતે) સમર્થ ઠતાં પણ જે ન્યાયીઓમાં અગ્રેસર છે, એ ત્રણે દેવનદીના (ગંગાના) પ્રવાહસરખા (પવિત્ર) છે. ॥ ૧૭૫ ॥

વૃત્તિર્નીતિમતી રમા ચ પરમા શશ્વદિનીતાઃ સુતા ।  
 બંધુર્બધરધીર્મતિઃ સ્મૃતિમતી વંશઃ પ્રશંસાસ્પદમ્ ॥  
 વીર્યં વર્યતરં વચશ્ચ મધુરં મુર્તિશ્ચ વિસ્ફુર્તિઞ્ચાક્ ।  
 સાનંદં પિદુરૈરિદં નિગદિતં ધર્મસ્ય લીલાયિતમ્ ॥ ૧૭૬ ॥

અર્થ—નીતિયુક્ત વૃત્તિ, ઉત્કૃષ્ટ શોજાવાલી સ્ત્રી, હમેશાં વિનય કરનારા પુત્રો, મનોહર બુદ્ધિવાલો જાણ, યાદદાસ્તીવાલી બુદ્ધિ, પ્રશંસાયોગ્ય વંશ, અતિઉત્તમ વીર્ય (શક્તિ). મધુર વચન, તથા દેદીપ્યમાન મૂર્તિ, તે સઘલો ધર્મનો મહિમા છે, એમ પંક્તિઓએ આનંદ સહિત કહેલું છે. ॥ ૧૭૬ ॥

શાસ્ત્રૈઃ શાસ્ત્રવતાં વલૈર્બલચૃતાં શ્રીઞ્ચિઃ શ્રિયાશાલિનાં ।  
 શીલૈઃ શીલજુષાં ગુણૈર્ગુણજુષાં ધીઞ્ચિશ્ચ ધીમાલિનામ્ ॥  
 સર્વેષાં ગુરુરસ્ત્યમી મમ પુનર્મત્વેતિ યેષાં વ્યધા-  
 ધિશ્વાનંદકરીં જગદ્ગુરુરિતિ ર્યાતિં હુમાઞ્ચ સુતઃ ॥૧૭૭॥  
 તેષાં ચંદનચંદ્રમૌક્તિકકુમુત્કૈલાસશૈલોદ્ભવસત્ ।  
 કીર્તિસ્ફીતમરીચિમંન્નિતદિશાં પ્રૌઢપ્રતિષ્ઠાસ્પૃશામ્ ॥  
 સૂરીણાં મુનિહીરહીરવિજયાહ્વાનાં શિવશ્રીમતાં ।  
 રાજ્યે રાજિનિ વિજ્રહેમવિજયઃ સૂક્તાવલિં નિર્મમે ॥ ૧૭૮ ॥

અર્થ—શીલોષ કરીને સર્વ શીલધારીઝના, ગુણોષ કરીને ગુણવાનોના તથા બુદ્ધિઝેષ કરીને બુદ્ધિવાનોના આ ગુરુ ( શ્રેષ્ઠ ) ઠે, અને મારા પણ ગુરુઠે, એમ માનીને હુમાયુના પુત્રે (અકબર બાદશાહે) “આ જગતના ગુરુ ઠે” એવી રીતની જગતમાં આનંદ કરનારી જેઓની પ્રખ્યાતિ કરેલી ઠે, એવા તથા ચંદન, ચંદ્ર મોતી, ચંદ્રવિકાસી કમલ, તથા કૈલાસ પર્વતસરખી ઝલસા-યમાન થતી જે કીર્તિ, તેના દેદીપ્યમાન કિરણોથી મંમિત કરેલી ઠે દિશાઝને જેઓએ એવા ઝત્કૃષ્ટ કી-ર્તિવાલા તથા શિવશ્રીવાલા અને મુનિઓમાં હીરાસ-માન, એવા શ્રી હીરવિજયસૂરિ મહારાજના મનોહર રાજ્યમાં (સમયમાં) પંમિત શ્રી હેમ વિજય ગણિજીએ આ “કસ્તૂરીપ્રકરણ” નામની સૂક્તાવલી રચી ઠે. ૧૭૮

કમલવિજયસંજ્ઞપ્રાજ્ઞપારીઝપાદ-

હયકમલવિલાસે ઝ્રંગતાં સંગતેન ॥

રસિકજનવિનોદા સૂત્રિતા સૂક્તિમાલા ॥

શ્રિયમયતુ જનાનાં કંઠપીઠે હુઝંતી ॥ ૧૭૯ ॥

અર્થ—કમલવિજયજી ગણિ નામના મહા પંમિત (ગુરુના) વન્ને ચરણોરૂપી કમલના વિલાસપ્રતે ઝ્રમર-તુલ્ય થણા (એવા શ્રી હેમવિજયગણિજીએ) વના-વેલી, તથા માણસોને વિનોદ આપનારી આ “સૂક્તિ-

માલા”લોકોના કંઠસ્થલમાં રહી થકી લક્ષ્મીને આપો?

સત્સૂત્રમૌક્તિકમહોદધિતુલ્યગુંફઃ ।

પ્રાજ્ઞેન્દુહેમવિજયેન વિનિર્મિતો યઃ ॥

આદાયસૂક્તજલમંબુધરા ઇવાસ્માદ્ ।

વ્યાખ્યાજુષઃ ક્ષિતિતલં સુખયંતુ સંતઃ ॥ ૧૮૦ ॥

અર્થ—ઉત્તમ સૂત્રરૂપી મોતીઓના મહાસાગર સરખી આ રચના, વિદ્વાનોમાં ચંદ્ર સરખા શ્રી હેમ-વિજયજી ગણિય કરેલી છે; તેમાંથી મેઘોની પેઠે ઉત્તમ માણસો “સૂક્તરૂપી” પાણીને લેઈને, પૃથ્વીતલપર વ્યાખ્યા કરતા થકા સુખ પામો ? ॥ ૧૮૦ ॥

એવી રીતે સકલ વિદ્વાનોના સમૂહરૂપી દેવોમાં ઇંદ્ર સરખા પંડિત શ્રી કમલવિજયજી ગણિના શિષ્ય પંડિત શ્રી હેમવિજય ગણિજીએ રચેલી “કસ્તૂરીપ્ર-કરણ” નામની સૂક્તિમાલા સંપૂર્ણ થઈ.



## श्री आदिजीन विनती.

सुण जीनवर शेजुंजा धणीजी, दास तणी ओरदास ॥ तुज  
 आगळ बाळक परेजी, हुं तो करुं वेपासरे ॥ जीनजी मुज पापीने  
 तार ॥ तुंतो करुणारस ज्योँजी, तुं सहुनो हितकाररे जीनजी ॥  
 मुज० ॥ १ ॥ हुं अवगुणनो ओरडोजी, गुण तो नहीं लव-  
 देश । परगुण पेखी नवि शकुंजी, केम संसार तरेशरे जीनजी ॥  
 मुज० ॥ २ ॥ जीवतणां वध में कर्याजी, बोड्या मृषावाद, कपट  
 करी परधन हर्याँजी, सेव्या विषय सवाद रे जीनजी ॥ मुज० ॥  
 ॥ ३ ॥ हुं लंपट हुं लालचीजी, कर्म कीधां केई क्रोरु ॥ त्रण  
 चुवनमां को नहींजी, जे आवे मुज जोरुरे जीनजी ॥ मुज० ॥  
 ॥ ४ ॥ णिप्र परायां अहनीशेजी, जोतो रहुं जगनाथ ॥ कुगति  
 तणी करणी करीजी, जोरुयो तेहशुं साथरे जीनजी ॥ मुज० ॥  
 ॥ ५ ॥ कुमति कुटील कदाग्रहीजी, वांकी गति मति मुज ॥  
 वांकी करणी महारीजी, शीसंजळावुं तुजरे जीनजी ॥ मुज० ॥  
 ॥ ६ ॥ पुन्य विना मुज प्राणिओजी, जाणे मेळुरे आथ ॥ उंचां  
 तरुवर मोरीयांजी, त्यांही पसारे हाथरे जीनजी ॥ मुज० ॥ ७ ॥  
 वीण खाधा वीण जोगव्याजी, फोगट कर्म बंधाय ॥ आर्तध्यान  
 मीटे नहींजी, कीजे कवण उपायरे जीनजी ॥ मुज० ॥ ८ ॥ काज-  
 लथी प्रण शामळाजी, मारा मन परणाम ॥ सोणां मांही ताहरुं  
 जी, संज्जारुं नहीं नामरे जीनजी ॥ मुज० ॥ ९ ॥ मुग्ध लोक ठगवा  
 जणीजी, करुं अनेक प्रपंच ॥ कुरु कपटहुं केळवीजी, पाप तणो  
 करुं संचरे जीनजी ॥ मुज ॥ १० ॥ मन चंचल न रहे कीमेजी,

राचे रमणीरे रूप ॥ काम विटवण शी कहुंजी, पमीश हुं छ  
 ति कुपरे जीनजी ॥ मुज० ॥ ११ ॥ किश्या कहु गुण माहाराजी  
 किश्या कहुं अपवाद ॥ जेम जेम संचारुं हैयेजी, तेम तेम वा  
 वखवादरे जीनजी ॥ मुज० ॥ १२ ॥ गिरुआ ते नवि लेखवेजी  
 निगुण सेवकनी वात । निचतणे पण मंदिरेजी, चंद्र न टाळे ज्यो  
 तरे जीनजी ॥ १३ ॥ निगुणो तोपण ताहरोजी, नाम धराव्युं दास  
 कृपा करी संचारजो जी, पुरजो मुजमन आशेरे जिनजी ॥ मुज०  
 ॥ १४ ॥ पापी जाणी मुज जणीजी, मत मूको विसार ॥ वि  
 हळाहळ आदर्योजी, ईश्वर न तजे तासरे जीनजी ॥ मुज०  
 ॥ १५ ॥ उत्तम गुणकारी हुर्जजी, स्वार्थ विना सुजाण ॥ करस  
 सिंचे सरजरेजी, मेह न जागे दाणरे जीनजी ॥ मुज० ॥ १६  
 तुं उपगारि गुणनिदोजी, तुं शेवक प्रतिपाळ ॥ तुं समरथ सु  
 पूरवाजी, कर माहारी संचाळरे जीनजी ॥ १७ ॥ तुंजने  
 कहीए घणुंजी, तुं सौ वाते जाण ॥ मुऊने आजो साहिवाजी,  
 जव ताहरी आणरे जीनजी ॥ मुज० ॥ १८ ॥ नाजिराया हु  
 चंदलोजी, मारुदेवीना नंद, कहे जीन हरख निवाजज्यो  
 देजो परमानंदरे जीनजी ॥ मुज पापीने तार ॥ १९ ॥ इति